

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

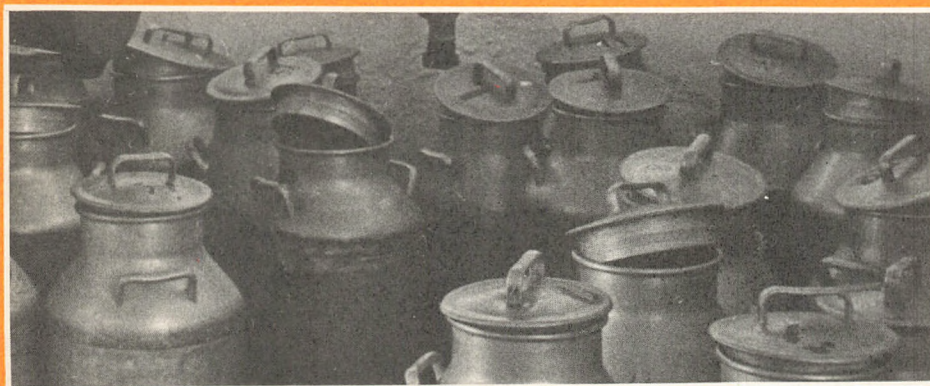
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

VENDSYSSEL 1985

NU & DA

VENDSYSSEL
NU OG DA 1985

VENDSYSSEL HISTORISKE MUSEUM . 1985

Vendsyssel nu og da 1985 - nr. 9.
Tidsskrift om Vendsyssels natur,
kunst og kulturhistorie.

Redaktion og tilrettelæggelse:
Niels Bendsen, Palle Friis, Per Lysdahl
og Mogens Thøgersen.

Udsnit af kort, hvortil Geodætisk
Institut har ophavsret, er gengivet
med instituttets tilladelse (A. 404/85).

Udsnit af matrikelkort er gengivet
med tilladelse fra Matrikelarkivet.

Sats: Baskerville.

Tryk: Vestergaards Bogtrykkeri, Hjørring.

Bogbinderarbejde: Thomas Jensen og søn, Hjørring.

Oplag: 1500 eksemplarer.

Copyright: Vendsyssel historiske Museum, 1985.

ISSN 0105-2608.

Indhold

Jens Rubæk: Jeg så blandt andet –	4
Lars Holst: Hvad skjuler sandet ved Skagen?	16
Kirsten Gøgsig Andersen: »Det er en ond uld, som ej vil lade sig farve«	20
Søren Spanner: En rejse i tyverne til Tolne og Vogn.....	52
Ingvard Mølbjerg: Gården Rugtved i Asdal sogn – ældste historie, til 1863	64
Carl-Hermann Hansen: Mejeriet Vennebjerg. Den sidste brik i puslespillet	94

Jeg så blandt andet –

Tekst og fotografi af Jens Rubæk

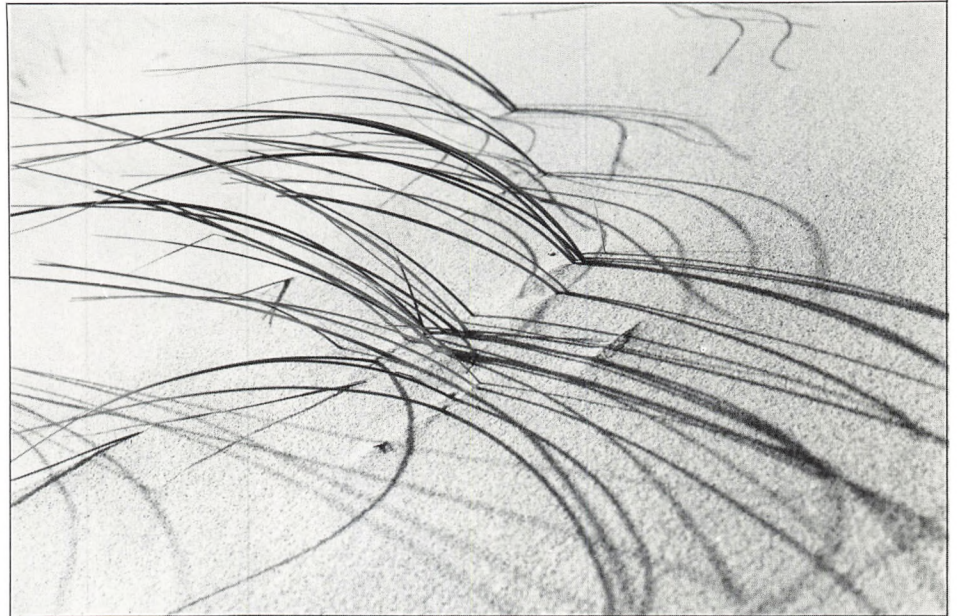
En vinter gik jeg ofte på nakken af Vendsyssel, mellem Hirtshals og Rubjerg, mens solen skar lavt over havfladen og lavede grafik i klittens marehalm og, med vinden som partner, formede en foranderlig skulpturpark i strandens tilsandede vragterminal.

Som evindelige duellanter lægger opslugende skygge og blændende lys sig i klittens konturer og bygningers flader. Tingene får skærpet struktur og karakter og bliver nærværende.

Havneindustriernes absurditet af rør, tanke og skorstene lyssættes til formelementer, kolde og fascinerende på samme tid.

Her søgte jeg, en lystfotograf, noget, jeg aldrig forud vidste, hvad var – øvende den ædle sport, at se og opleve.

Jeg så blandt andet:

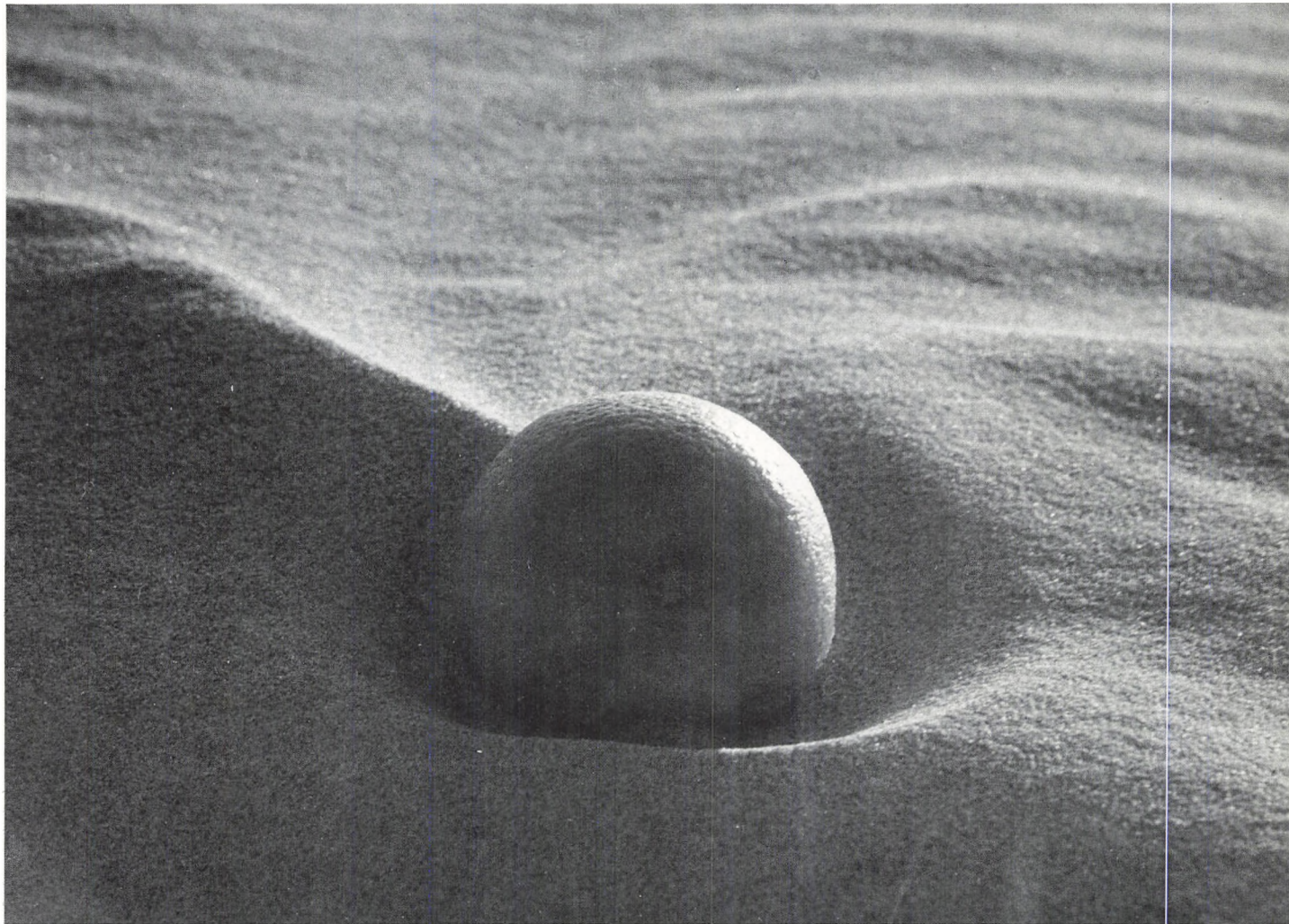

NOTE

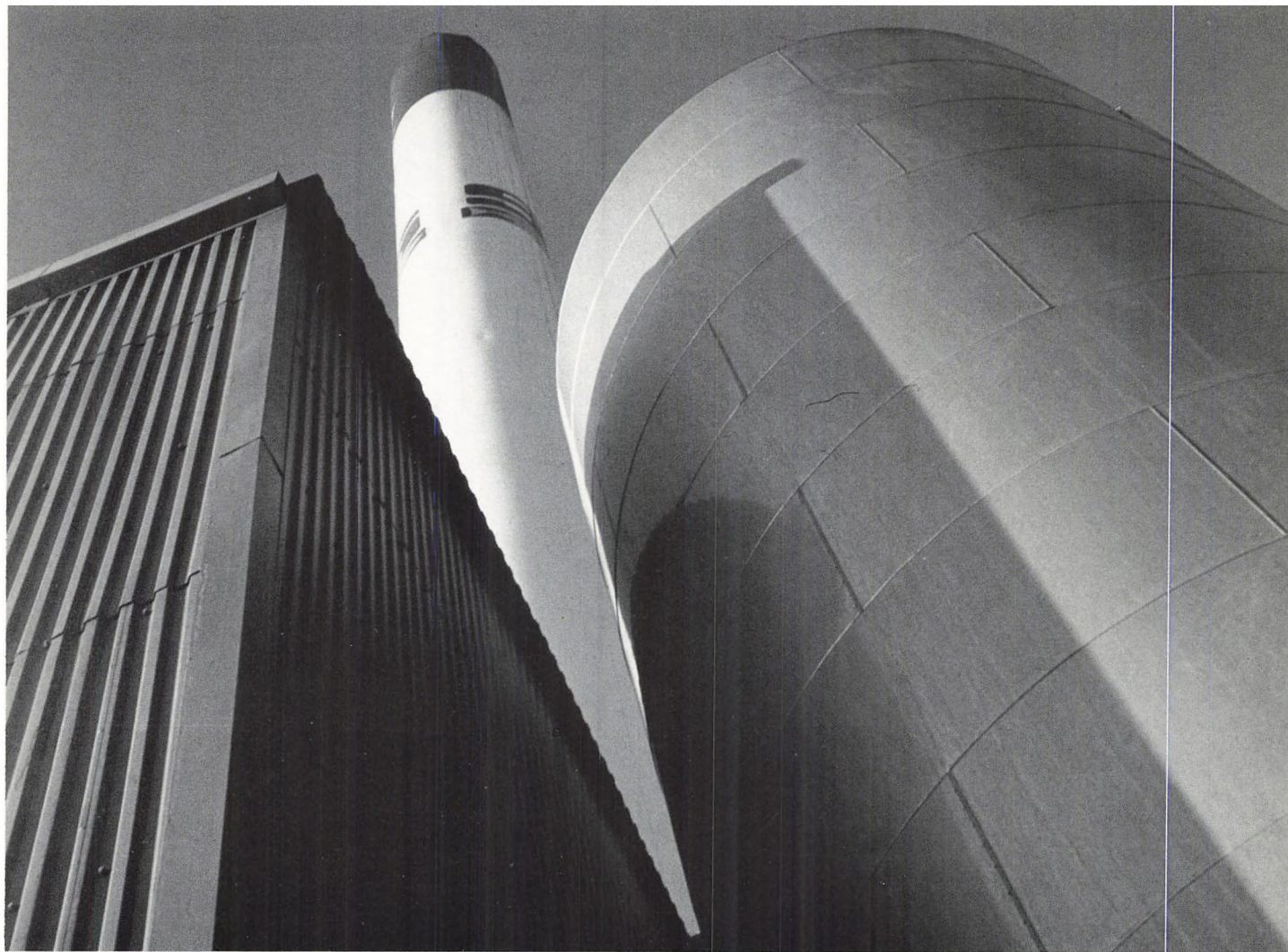
Jens Rubæk. Født 1/7 1941. Tandlæge. Bo-
sat i Hirtshals.

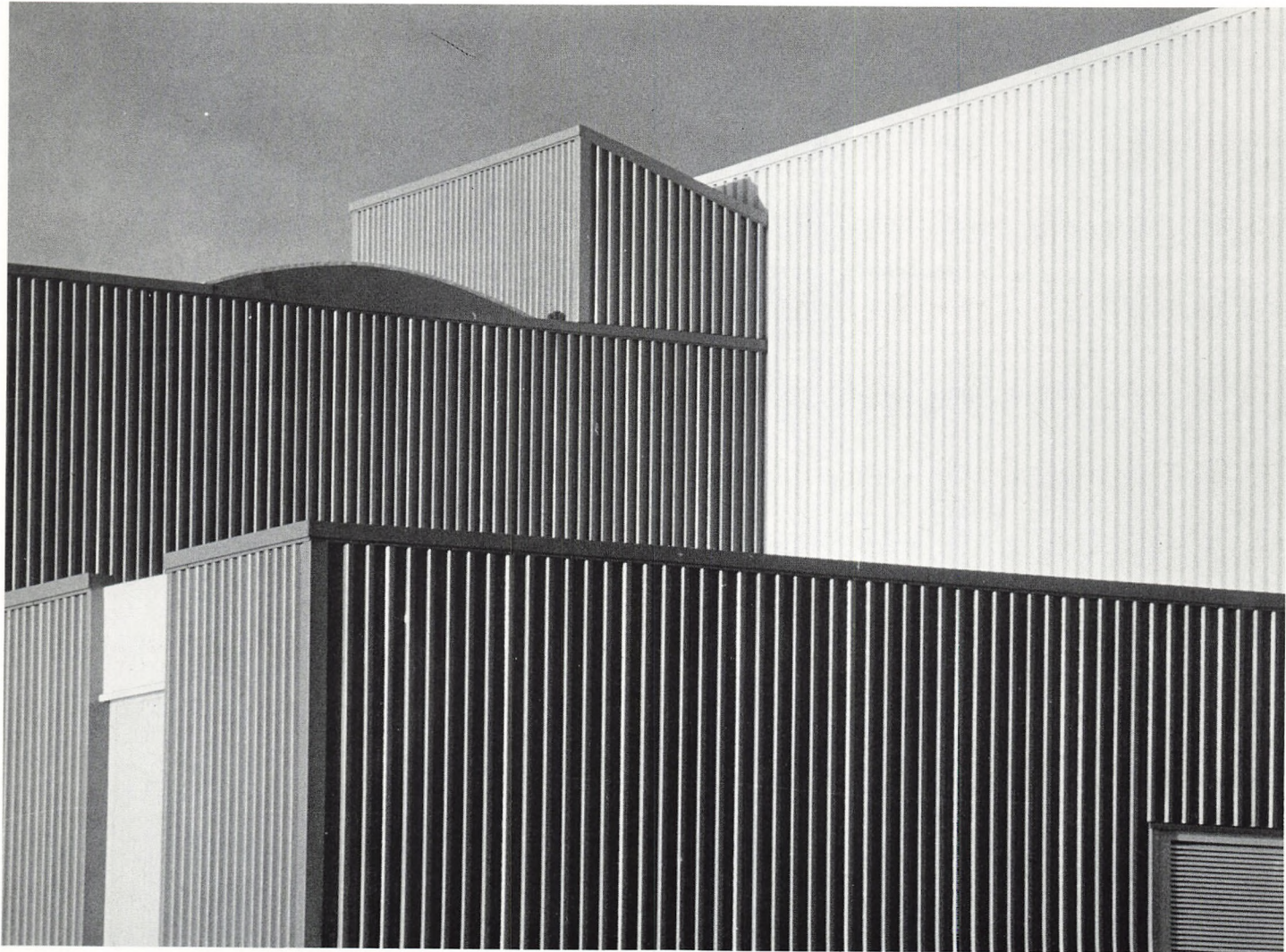

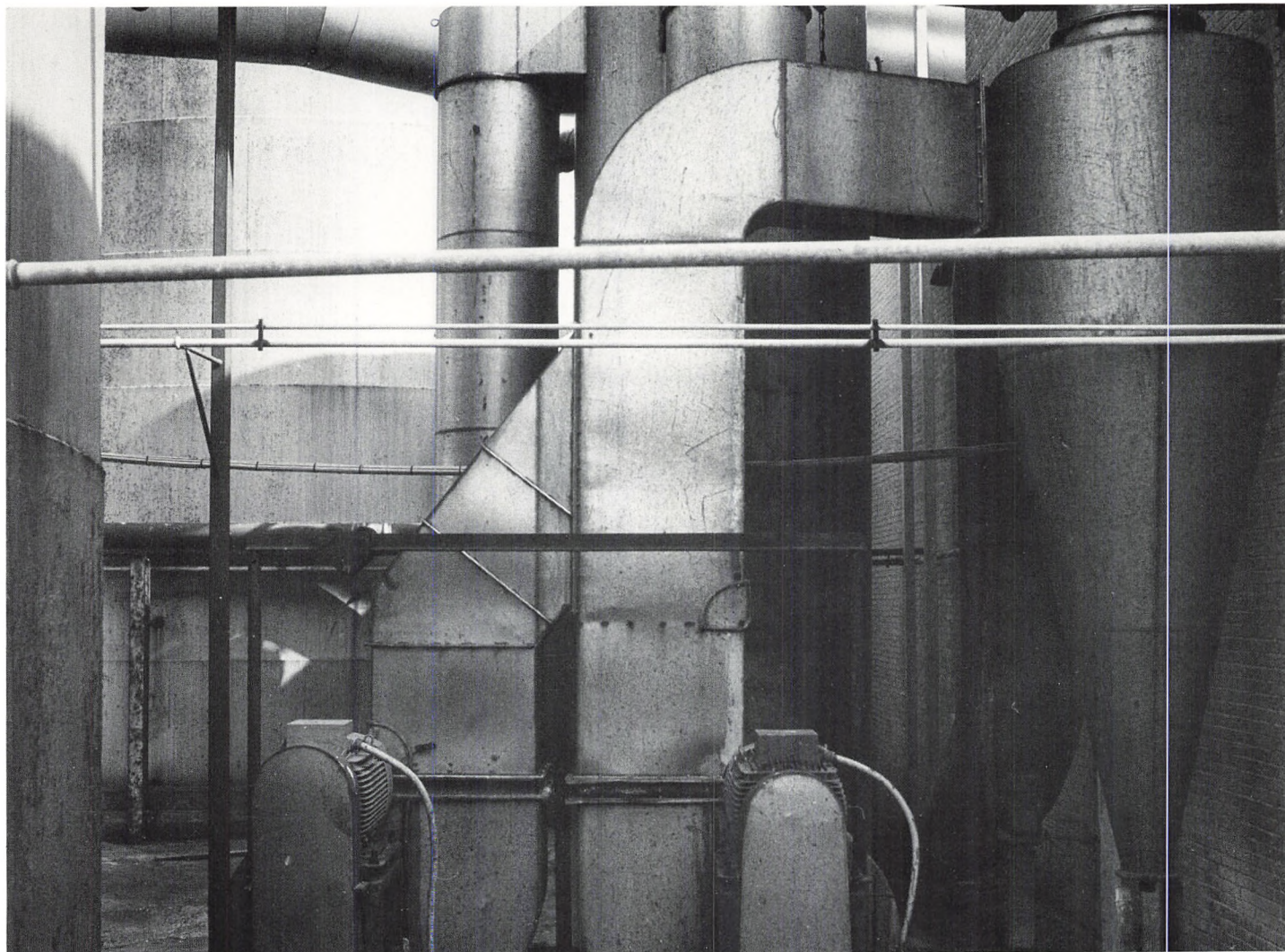

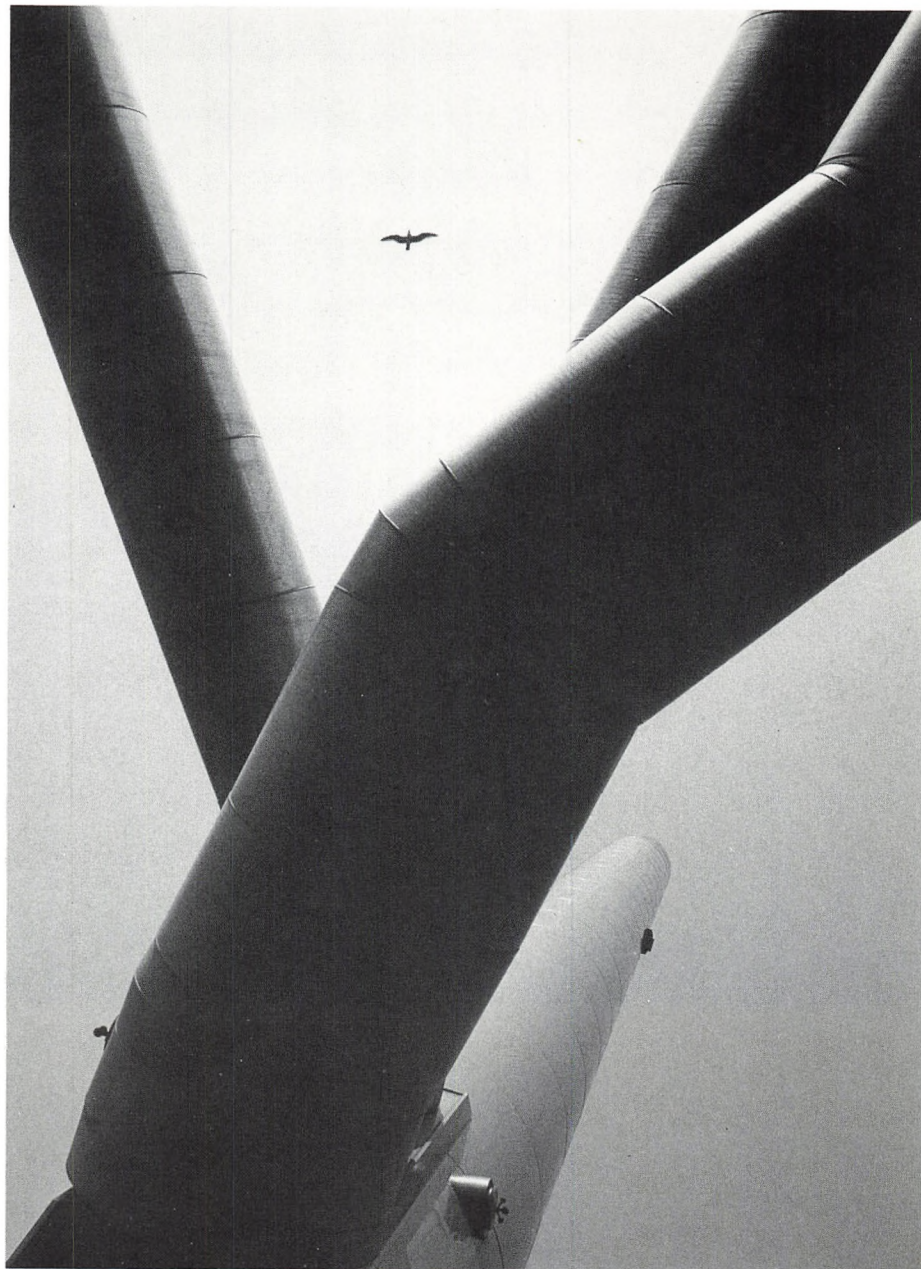

Hvad skjuler sandet ved Skagen?

af Lars Holst

Hvad gemmer der sig under sandet? Det tænker vist de fleste, når de står ved Den tilsandede Kirke ved Skagen. Kun tårnet rager op. Ligger resten af kirken, med stolestader, døbefont og albertavle stadig gemt under sandet? Og hvordan med selve byen? Har den altid ligget på sin nuværende plads, eller, som alle andre danske købstæder, omkring købstadskirken?

Fantasien har frit spillerum og hæmmes ikke af megen konkret viden.

Selve historien om hvordan kirken trods Skagboernes kamp blev sandflugtens bytte, er nok kendt for de fleste. I 1795 blev kirken opgivet, og i de følgende år solgtes inventar og bygningsmaterialer. Murstenene kan endnu findes i mange ældre Skagenshuse.

Tårnet fik dog lov til at stå, da det tjente som sømærke for søfarten, og ved en arkæologisk undersøgelse,

foretaget af Nationalmuseet i 1907, kunne det konstateres, at også det nederste af skibets mure og kirkens gulv var bevaret.

I foråret 1984 satte Skagen Fortidsminder og Vendsyssel historiske Museum atter spaden i sandet. En udgravning af kirken var ikke på programmet. I stedet ville vi forsøge at besvare spørgsmålet: Hvad gemmer de enorme mængder sand, der ligger rundt om kirken?

Laget af flyvesand er her mellem 2 og 18 meter tykt, så det var begrænset, hvor mange steder man overhovedet kunne grave, når der også skulle tages hensyn til den bevoksning, der i dag forhindrer en ny sandflugt. Men på to steder, godt 150 meter øst for kirken, blev der anlagt en søgegrøft. Hver af disse knapt 25 meter lange.

Og hvad fandt vi? – I to meters

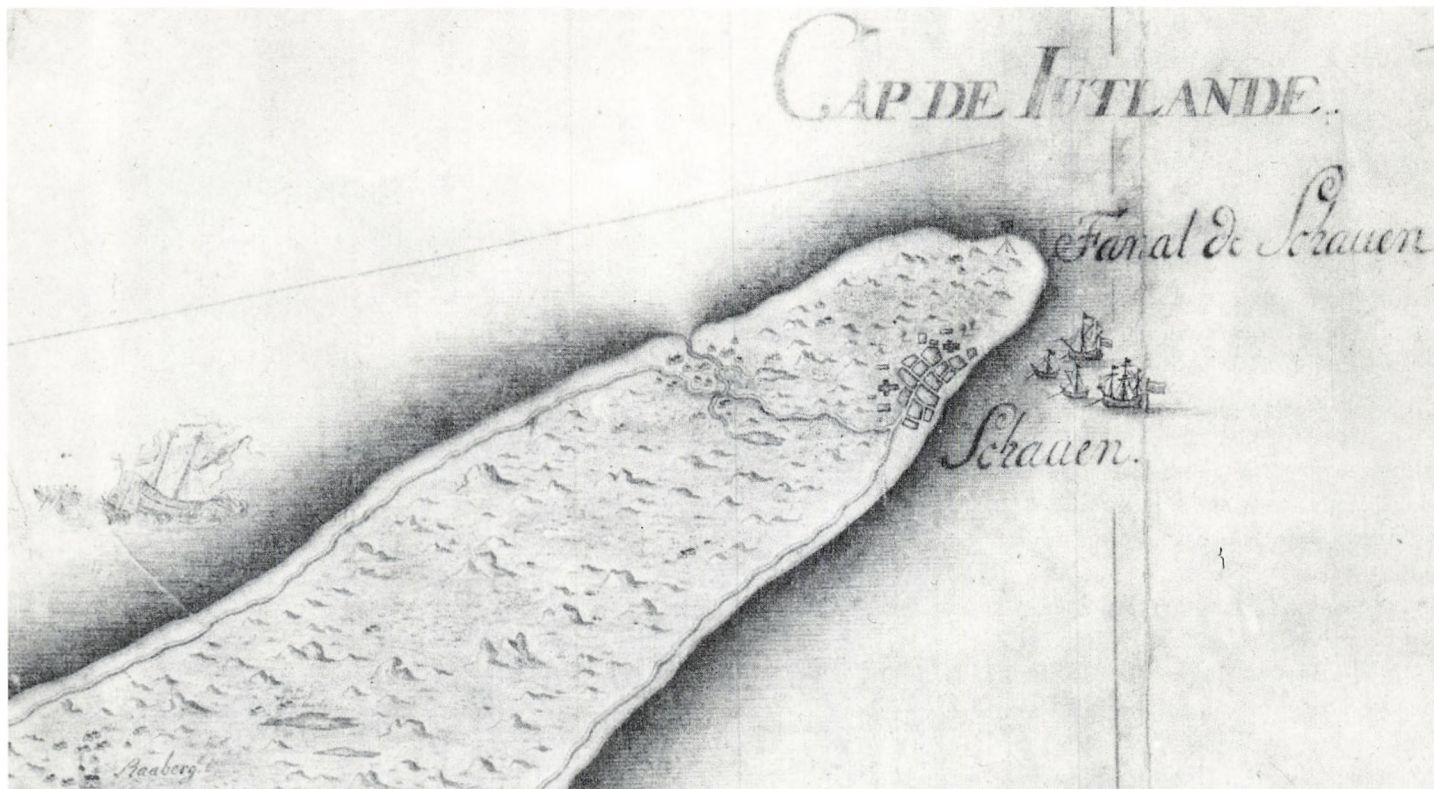

Fig. 2. Forstørret udsnit af militært kort fra 1728 over Nørrejylland, udarbejdet af Jean Ernest de Stauffenberg, som var officer ved det kongelige infanteriregiment i Aalborg. Ska-gen by er angivet ved nogle firkantede felter. Er det marker? Det sydligste kors angiver placeringen af Sct. Laurentii kirke, og korset nord i byen må være kapellet ved Kappelborg.

dybde, under fine lag flyvesand, var der muld. Et lag på 25-30 cm. Den nederste del af mulden var ensfarvet mørk og gled gradvist over i det lyse undergrundssand, en følge af den stadige udvaskning af humusstoffer. Den øverste del af muldlaget var iblandet hvide partier af flyvesand i et regelmæssigt mønster, som mest af alt lignede mønstret i en chokoladekage. Mønstret, der kendes fra lignende gravninger i Vendsyssel, viser,

at bonden har forsøgt at pløje, efter at den første sandflugt har dækket marken. Derved har ploven vendt den mørke muld op over det lyse sand, og det karakteristiske mønster fremkommer. I dette tilfælde tyder sporene på, at pløjningen kan være blevet efterfulgt af en harvning, før marken blev opgivet.

En af søgegrøfterne blev udvidet, så vi kunne få et billede af markens overflade og undersøge, hvad mul-

den indeholdt. Som ventet var det ikke store sager, men som de første fagligt udgravede jordfund fra Skagen alligevel af interesse.

Mulden indeholdt en del småstumper af rød tegl, trækul og lidt plantester. Fire endnu skarpe stumper vinduesglas, skår af keramik og to kridtpibestumper, der næppe er tabt, men som så meget andet husaffald, kørt ud på marken sammen med gødningen fra møddingen.

De små løsfund er ikke til megen hjælp, hvis man vil afgøre, hvornår sandflugten ødelagde marken. Men heldigvis står andre kilder til rådighed.

Tolderen Olaus Olavius fortæller i sin Beskrivelse over Skagen fra 1787, at den tidligere præst Hr. Lodberg har berettet om sandflugten. På den almindelige Bededag 1775 skete det, at sandet »med en hæftig og forfærdelig Storm af Nordvest trængte ind paa og forbi Kirken, som hidindtil havde været fri, ja ødelagde en Deel af Byens Markjord, som laae der omkring og i Nærværelsen, saa at Præsten i dette og paafølgende Aar mistede et Stykke Agerjord, som han tilforn havde givet 400 Rdlr. for, og desuden en eng ...«. Andre led også stor skade.

Det var »den dejlige store Vestermark« sandflugten først ødelagde. Siden blev også Skagens andre marker ødelagt, så byens samlede hartkorn,

værdiansættelsen, omkring 1800 kun var på lidt over 5 tdr. hartkorn, det samme som et par gode gårde andre steder i landet.

Hvor store markerne var inden ødelæggelserne, lader sig ikke bestemme ud fra udgravningens resultater. Vi fandt ikke markens grænse. Beliggenheden i forhold til Den tilsandede Kirke kan dog måske sam-

menholdes med et hidtil upåagtet militærkort fra 1728.

Måske viser dette kort Skagens marker, og måske har vi fundet den vestligste af dem. Fornyeede undersøgelser vil forhåbentlig kunne besvare dette spørgsmål og dermed hjælpe os til at kunne sige lidt mere om hvad sandet gemmer.

Fig. 3. Oversigtsbillede af søgegrøft B. I forgrunden er grøften udvidet, så man kan iagttage pløjesporene i muldlaget fra den oprindelige mark.

LITTERATUR

Olaus Olavius: Oekonomisk-physisk Beskrivelse over Schagens Kiøbstæd og Sogn. 1787.

Anne-Louise Olsen: Tilsandede marker. Vendsyssel nu og da 3, 1979.

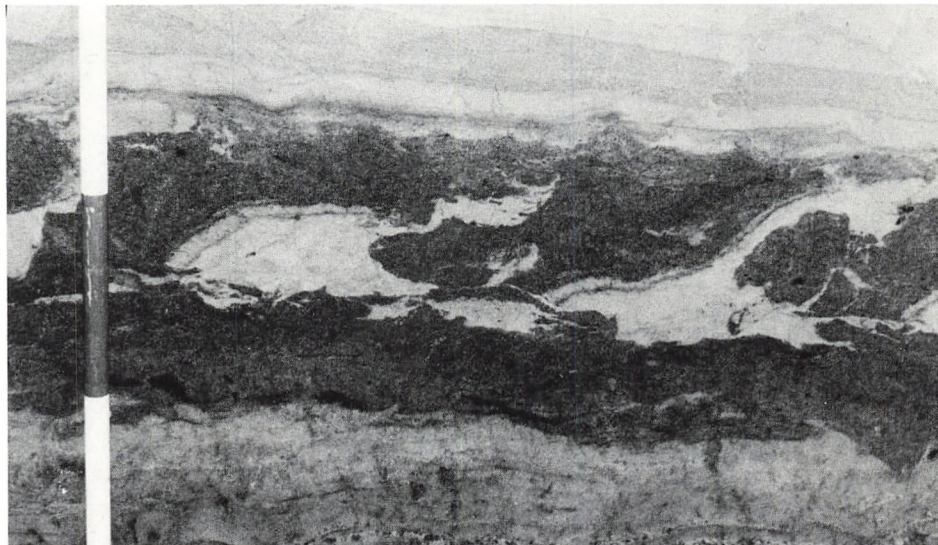
ILLUSTRATIONER

Fig. 1, 4 og 5 er fotograferet af Lars Holst. Fig. 3 er fotograferet af Poul Hauerbach. Originalkortet, hvoraf fig. 2 er et udsnit, findes på Det Kongelige Bibliotek, Kort- og Billedsamlingen (foto D 362).

NOTE

Lars Holst. Født 27/9 1946. Mag. art. i europæisk etnologi. Museumsinspektør ved Skagen Fortidsminder.

Fig. 4 og 5. Øverste billede viser et lodret snit gennem muldlaget fra den oprindelige mark med spor efter den sidste pløjning og harvning. Nederste fotografi er et nærbillede af markfeltet på fig. 3.

»Det er en ond uld, som ej vil lade sig farve«

af Kirsten Gøgsig Andersen

Ordsproget »Det er en ond uld, som ej vil lade sig farve« gælder både for den professionelle farvning og for den farvning, der foregik i hjemmet. Denne artikel handler om professionelle farvere og farverier i Hjørring op gennem tiden, om husflidsfarvningen og om nogle af de forhold, der knyttede sig til farverfaget som håndværk.

Farverfaget har været ret udbredt i Danmark. Det indgik i så godt som enhver købstad, således også i Hjørring, og der er noget, der tyder på, at der har været farverier her allerede i slutningen af 1600-tallet. Bertel Rudolf, som var farver, kom nemlig til byen i 1681 og købte den såkaldte »Gildegård« i Algade, den nuværende Nørregade.¹⁾

Den 17. juli 1705 fik Maren Hansdatter, enke efter Samuel Farver, som den første, privilegium på at være eneste farver i Hjørring.

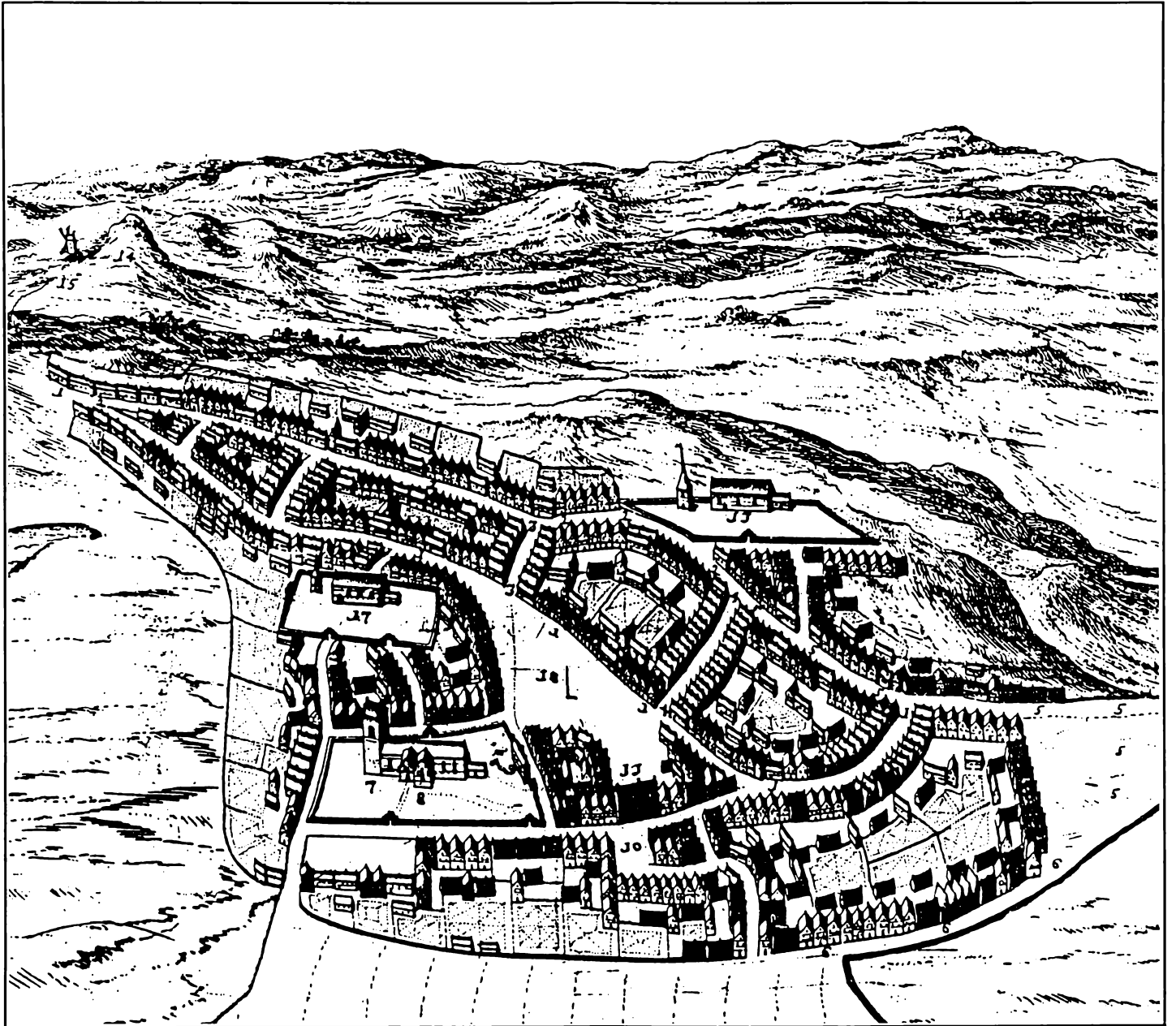
Farver Peter Bertelsen, der samme år havde nedsat sig i Hjørring med farveri i forbindelse med en købmandshandel, var således nødsaget til at flytte fra byen. Peter Bertelsens mor, der også drev et farveri, synes derimod ikke at have ladet sig afskrække af Maren Hansdatters privilegium.

Samuel Farvers virksomhed var det eneste kongeligt privilegerede farveri i Hjørring indtil 1778. Det blev drevet af medlemmer af familien, der også fik kongeligt privilegium, til det i 1817 blev solgt til farversvend Peter Svendsen.²⁾ Selve farveriet lå på den

søndre side af Stokbrogade og var en del af farvergården, som lå på begge sider af gaden.

Omkring 1778 tog P. P. Lerche borgerskab i Hjørring og fik kongeligt privilegium til at oprette farveri og lærredstrykkeri. Han indrettede sig i en tidligere købmandsgård, som

Fig. 1. Udsnit af P. H. Resens prospekt af Hjørring fra 1677. 1. Algaden. 2. Præstens Kirkevej fra St. Hansis Kirche til St. Olufs Kirche. 3. Kirche-stie. 4. Tin-potten. 5. Strømmen. 6. Marche-veyen. 7. St. Karens Kirche. 8. St. Anne Capel. 9. Skolen. 10. Gammel Torf. 11. Raadhusit. 13. St. Olufs Kirche. 14. Klun-höy. 15. Veyermöllen. 17. St. Hansis Kirche. 18. Nye Torf.

Det af Hr. Farver J. Jensen i en Narrætte brevne

Dampfarveri paa Østergade i Hjørring

forsætter jeg efter at have kjøbt samme fra 1ste Maj.

Jeg har udvidet Bedriften ved Ansættelse af

Karteri, Uldspinderi, Bæveri

og flere andre nye Maskiner, hvorfor jeg kan anbefale mig med Alt til Faget henhørende til Enhver, der vil forunde mig Søgning. Ved ærlig og samvittighedsfuld Betjening skal jeg søge at vinde mine Kunders Tilfredshed.

Hjørring i April 1880.

Sophus Thomsen.

Jenhoid til Ovenstaaende takker jeg By- og Landboere for den Tillid, der er vist mig i min 17aarige Virksomhed som Farver her i Byen, og haaber jeg, at samme Tillid maa gaa over paa min Eftermand, Hr. Farver S. Thomsen, som jeg kan anbefale paa det Bedste.

Hjørring i April 1880.

J. Jensen.

Fig. 2. Den første maj 1880 køber fabrikant Sophus Thomsen J. Jensens Dampfarveri i Østergade og udbygger virksomheden til også at omfatte tekstilfabrikation.

Fig. 3. Fotografi af Strømgade i Hjørring omkring 1860, set fra Springvandspladsen. Fra det lave mørke hus i gadens højre side er stukket et rødt eller sort farverflag ud gennem taget. Her drev P. D. Svendsen farveri i perioden 1855-1891.

lå på den nordre side af den nuværende Østergade 13. Virksomheden udviklede sig efterhånden, og under forskellige ejere, til en betydelig klædefabrik, hvilket vi senere vil vende tilbage til.

I 1800-årenes anden halvdel har vi kendskab til en hel række farverier i Hjørring: Jens Kofoed Karmarks ved Torvet, Peter Svendsens i Stokbrogade, P. P. Lerches efterfølger, Jens Jensen, fra 1880 S. P. C. Thomsen i Østergade 13, A. C. S. S. Bahners (1872-1899) i Søndergade 1 og S. P.

Petersen, fra 1855 Poul Diderik Svendsen, fra 1891 Peter Dinesen Bech i Strømgade 6.³⁾ Sidstnævnte udviklede sig også til en betydelig klædefabrik, og blev fra 1918 drevet sammen med S. P. C. Thomsens fabrik under navnet »De forenede Klædefabrikker v. M. Nielsen-Bech i Hjørring« med detailudsalg i Hjørring by og opland. Det er denne virksomhed, der er skrevet så meget om i jubilæumsskrifter og i Vendsyssel Tidende.

Et farveri var altså én af de næringer, der hørte naturligt hjemme i

købstaden, og det var nemt at finde vej til farveren, for der hang altid et farverflag ud fra virksomheden. Almindeligvis var dette udhængsskilt sort eller blåt, men i Hjørring var det rødt. Således skriver I. S. Vanggaard i sine erindringer: »Farverne havde rødt Flag som skilt, – de første røde Faner jeg har set.«⁴⁾

Forudsætningen for opkomsten af farverier i Hjørring var bøndernes hjemmegjorte tekstiler og deres uld, såvel den løse som den kartede og den hjemmepundne.

Navnlig det fine klæde blev bragt til farveren, men efterhånden også vadmel⁵⁾, som krævede videregående behandling med valkning, stampning, overskæring og presning. Skulle der trykkes mønster eller lignende på tekstilerne var også det en opgave, som man overlod til de faguddannede.

Farvermesteren arbejdede på bestilling af en bestemt kundekreds, som enten selv indleverede farveemnet eller indleverede det på bestemte indleveringssteder i oplandet.

Af avertissementer i Vendsyssel Tidende kan man læse, at både Sophus Peter Chr. Thomsen og Peter Dinesen Bech havde faste indleveringssteder i oplandet, og det var stort. Bech havde faste indleveringssteder lige fra Skagen til Nørre Sundby. At Bech havde en stor kundekreds, fremgår af bøger over varer indleveret til forarbejdning i farveriet i perioden 1893-1910.⁶⁾

Når farveemnet var færdigbehandlet i farveriet, hentede kunden det selv, eller det blev bragt tilbage til

indleveringsstedet, og der kom så ny forsyning med tilbage til farveren.

Statslig regulering af håndværket

Betingelsen for at drive farveri i købstaden krævede tilladelse af borgmester og råd, og det varede ikke længe, førend der krævedes en kongelig bevilling, et såkaldt privilegium, der gav farverne særlige rettigheder. Det passede ind i enevældens politik at bestemme, hvor mange virksomheder af en bestemt art, der måtte findes i

købstæderne. Hensigten hermed var at sikre den enkelte monopol på en bestemt næring, så der ikke opstod konkurrence blandt de næringsdrivende. Det var kun i København, at farveri – længe før næringsfrihedens indførelse i 1857 – udviklede sig til fri næring. Det betød, at farverne blot behøvede at løse borgerskab. Dog måtte farverne i København løse privilegium, hvis de ønskede toldfrihed på de materialer, de benyttede i farveriet.

Beskyttelsen af den enkelte farvermester i købstaden blev imidlertid allerede ophævet ved kongelig resolution af 15. juli 1812. Regeringen vågede ikke mere patriarkalsk over den enkelte farver. Enhver, der søgte farverprivilegium, fik det, når ellers alt andet var i orden. Der blev ikke længere taget hensyn til, hvor mange farvere der forøvrigt var det pågældende sted.⁷⁾ Den eneste begrænsning var, at farveriet skulle ligge i købstaden, med mindre der var tale om at farve det tøj, der blev tilberedt på en »fabrik« på landet.

Farvning som håndværk

Før midten af 1500-tallet havde man ingen professionelle farvere i Danmark, og derfor søgte kongen at få udenlandske fagfolk til landet. Det var farvere, som havde stået i lære i flere år, og de kunne slå sig ned her uden først at skulle bevise deres kun-

H.L. For en Dreng af flittelig Opførsel, som kunde have Lyst til at lære Ulden- og Linned-Trykkerie, er Condition strax hos underskrevne Farver og Trykker i Hjørring at erholde paa det der anlagde Ulden- Flonelle- og Linned-Trykkerie; ligesom Personen og kan blive øvet udi Farverkonsten, naar han dertil har Lyst. De Vilkaar, hvorpaa Personen antages, saaes enten ved Samtale med mig underskrevne, eller og hos Hr. Saurbier i Aalborg Bogtrykkerie. Hjørring den 26. Augusti 1782.

Hans Lund,
Privilegeret Farver, Ulden- og Linned-Trykker.

H.L. For en Person, der har lært Trykker Professionen, er strax Condition at erholde hos mig Underskrevne. Man ønskede helst et ung og frisk Menneske, og for Sikkerheds Skold, var det godt, om den Person, som ville ansøge Conditionen, i Forveien ville melde Vilkaarene, paa hvilke han vilde lade sig accordere, for ikke at giøre forgieves Rejse; ifald disse ikke kunde ved Ankomsten accorderes. Hjørring, den 6 Sept. 1793.

H. N. Lund,
privilegeret Trykker og Farver.

Da et ondskabsludt og misundeligt Menneske skal have udspredt det falske Rygte, at jeg ikke maatte farve Løi eller Garn for nogen, som dog er tværtimod de mig allernaadigst forundte Privilegier, som tillade mig at trykke og farve alle Slags Uldent og Linned Løi og Garn; saa bliver slikt herved bekiendgjort med Forsikring, at jeg vil søge, saavel i Henseende til Trykning som Farvning, at tiene alle til Fornøielse. Hjørring den 16. Mart. 1778.

Petter Perche.

Fig. 4. Annoncering kom tidligt i anvendelse, når man søgte medarbejdere eller på forskellig vis ønskede at gøre opmærksom på sin virksomhed. Disse eksempler er fra Jydske Efterretninger, som var en af de tidligste aviser.

37g	Jens Braem Villinghøj 1 1/4 al Vadm. Blaa Hode 1 al Lærud M. H. H. H. H. 29 al Pæs	1873 = d. 11-33
38g	Nils Pedersen Kierkeholm 1 Firklaede Sort	
39g	Mads Klein Søren Dalmask 7 1/2 Fuld Mairullaa	
40g	Niels & Nergaard Eran 4 1/2 Lysblaa	
41g	Peder Knudh Vindbjør 1 Firklaede Kaffebrun	
42g	Jens Poulsen Krusbuup 1 Kort Sort	
43g	Jens Larsen Nergaard Bindoleo 6 Lysblaa tv. og Enkelt	
44g	1 al Uld Lysblaa	
45g	Thomas Stoppert N. F. H. H. H. 6 1/2 al Gblaa	
46g	Jacob Frantz Christensen N. Bindoleo 43 3/4 Pæs	
47g	Niels & Nergaard Jakob Ugg 3 1/2 al Blaa a 60	

Fig. 5. Udsnit af klædefabrikant P. D. Bechs hovedbog for varer indleveret til farveriet i Strømgade 6, Hjørning.

MAGISTRATEN I HJØRRING

gør vittterligt:

Efter derom fremsat Begæring meddeles herved

Sophus Peter Christian Thomsen
som er født i *St. Heddinge* d. *4 Oktober 1852*

Borgerskab som *Dampvadske*

idet han har godtgjort at være berettiget til at erholde
saadant Borgerskab.

Til Bekræftelse under min Haand og Embedets
Segl.

Byfogedkontoret i Hjørring, *9 Junii 1912*

M. Basse

M. Basse

Borgerskab

for

Sophus Peter Christian Thomsen
som *Dampvadske* i Hjørring.

Betalt med *36 Kr.*

Fig. 6. Som selvstændig næringsdrivende skulle man løse borgerskab. Sophus Thomsen var uddannet som farver og kom til Hjørring i 1872. Han arbejdede som svend hos P. D. Svendsen i Strømgade 6, til han i 1880 købte sin egen virksomhed.

Fig. 7. Strømgade i Hjørring fotograferet omkring 1891, da P. D. Svendsens farveri blev købt af Peter Dinesen Bech.

nen.⁸⁾ Fra regeringens side begyndte man dog allerede i 1623 at stille krav til farvningen, og senere blev der også stillet krav om, at der blev oplært indenlandske farverhåndværkere, som skulle gennemgå en flerårig uddannelse.

For at nedsætte sig som mester krævedes der – som nævnt – for den indenlandske farver, et borgerskab og et kongeligt privilegium. Når bevillingen var givet, indrettede farvermesteren sit farveri. Den lille mester

arbejdede alene og lavede alt selv, lige fra blanding af naturfarvestoffer efter overleverede opskrifter, til farvning af farveemnet og eventuel trykning samt skylning og appretering.⁹⁾ Var det et større farveri, holdt farvermesteren svende og lærlinge, der altid omtaltes som drenge, samt daglære eller arbejdskarle.

Det er uklart om farvermestrene i Hjørring har arbejdet alene, eller om de har haft medhjælp.

Folketællingen fra 1834 oplyser til

eksempel, at Peter Svendsen i Algade er farver, gift og 46 år. Desuden var der hans kone, syv børn og to tjenestefolk. I folketællingen fra 1845 er han flyttet til Stokbrogade med kone og fem børn, men uden tjenestefolk.

Går vi frem til 1872, ved vi fra andre oplysninger, at der fandtes eet farveri i Hjørring som beskæftigede 9 medarbejdere. Farveriet må være P. D. Svendsens i Strømgade, der på dette tidspunkt var byens tredjestørste erhvervsvirksomhed.¹⁰⁾

En farversvends erindringer

De eneste erindringer vi har fra Hjørning om arbejdet i et farveri, er fra Sophus Peter Christian Thomsen, fra 1872-1880, hvor han var ansat hos farvermester P. D. Svendsen i Strømgade:

»Vi begyndte Arbejdet Kl. 6 om Morgenen og fortsatte til Kl. 8 a 9 om Aftenen, eftersom der var travlt til. Arbejdet gik med Liv og Lyst, for Mester lagde altid godt for. Efter saadan en Arbejdstid kunde man nok blive træt, men overanstrengt eller svækket paa Helbred, det mindes jeg ikke, nogen af os følte eller beklagede os over.

Min Løn hos Svendsen de første Aar var 7 Kr. om Ugen og fri Station, og med den Løn kunde jeg godt lægge lidt til Side og endda være godt klædt.

...I den omtalte Periode kom særlig de nye Farvestoffer frem, som kaldtes Aniliner. Svendsen havde den skik at til Farvning vejede han selv Anilinerne af. Det blev Farversvenden ikke betroet til. Men saa skete det en Gang, at Svendsen blandede havannabrun Anilin sammen med himmelblaat, og saa fik Garnet naturligvis ikke den rigtige himmelblaa Farve. Fra den Dag fik jeg lov til at veje Anilinerne af.

...Ved Siden af Farveriet og Uldspinderiet var der Trykkeri. Sorte og blaa Bomuldskjoler blev paatrykt

hvide eller blaa Prikker, Blomster eller Striber. Uldne Benklædestoffer i forskellige Farver blev trykt med sorte Striber, ikke at tale om Hestedækkenere, der blev trykt med gult Navn, Bort og en galopperende Hest i hvert Hjørne. Den Gang skulde en vel udlært Farversvend kunne trykke med disse firkantede Trykforme, hvis Mønster som Regel var lavet af Messing i Træ«. ¹¹⁾

Skriftlige kilder om farverier i Hjørring

Det var almindeligt, at farvermestrene overtog både farveri og privilegium og fortsatte farveriet ved hjælp af en mestersvend, som de så i reglen giftede sig med. Således gik det også for Christian Samuelsens enke, Ida Marie Rasmusdatter, der oven i købet oplevede det flere gange. Hun fik kongeligt privilegium i september 1756, men allerede i 1758 overtog Christoffer Bremer privilegiet og enken. 1776 bliver hun enke for anden gang og i Jydske Efterretninger nr. 10 bringes en annonce, der giver et godt indtryk af virksomhedens størrelse:

»Udi Stervboet efter Sal. Farver Christopher Bremmers Enke, Ide Marie i Hiøring, bliver Tirsdagen den 9/4 afholdt offentlig Auction over Stervboets 2de Gaarde beliggende paa Torvet og i meget god Stand, og som er brandforsikrede for 730

Rdl. Gaarden kan enten separat eller conjunctim kjøbes. Ligeledes bliver Høystbydende bortsolgt Stervboets tilhørende af særdeles Godhed 2'de paa Hiørring Mark beliggende Fjerdings Jord med tilhørende Enge og Eiendom.

Ligeledes bortauctioneres et complet og i bedste Stand værende Farverredskab bestaaende af 2de Blyekipper, en Tinkiedel, 2de Kobberdo, en Presse m.m.

Stedet og Egnen hvori intet Farverie er i en Distance af 5 til 7 Miile, er særdeles profitabelt at kjøbe for en Farver, og er afdødes Søn, som venter at faae Privilegium paa et Farverie, villig til at afstaae Privilegiet imod at erholde det, som det ventede Allernaadigste Privilegium vil koste Betalingsterminen for Gaardens, Markjordene og Farveriet kan udsættes til 26/4 1777 og et Aars Rente af 4% af Kjøbesummen.

Naar Stervboets Gaarde og faste Eiendomme ere bortsolgte, bliver auctioneret Stervboets Løsøre bestaaende af Guld, Sølv, Tin, Kobber, Messing, Malm, Blik- og Steentøj, Kiøkken- og Bryggerredskab m.m. samt Farvervahre af Indigo, Coche-

Fig. 8. Håndskåret trykklovs fra et farveri i Hjørring. Sådanne klodser blev benyttet til at stemple farvede mønstre på tøj op til omkring 1870, hvor maskintrykket slog igennem.

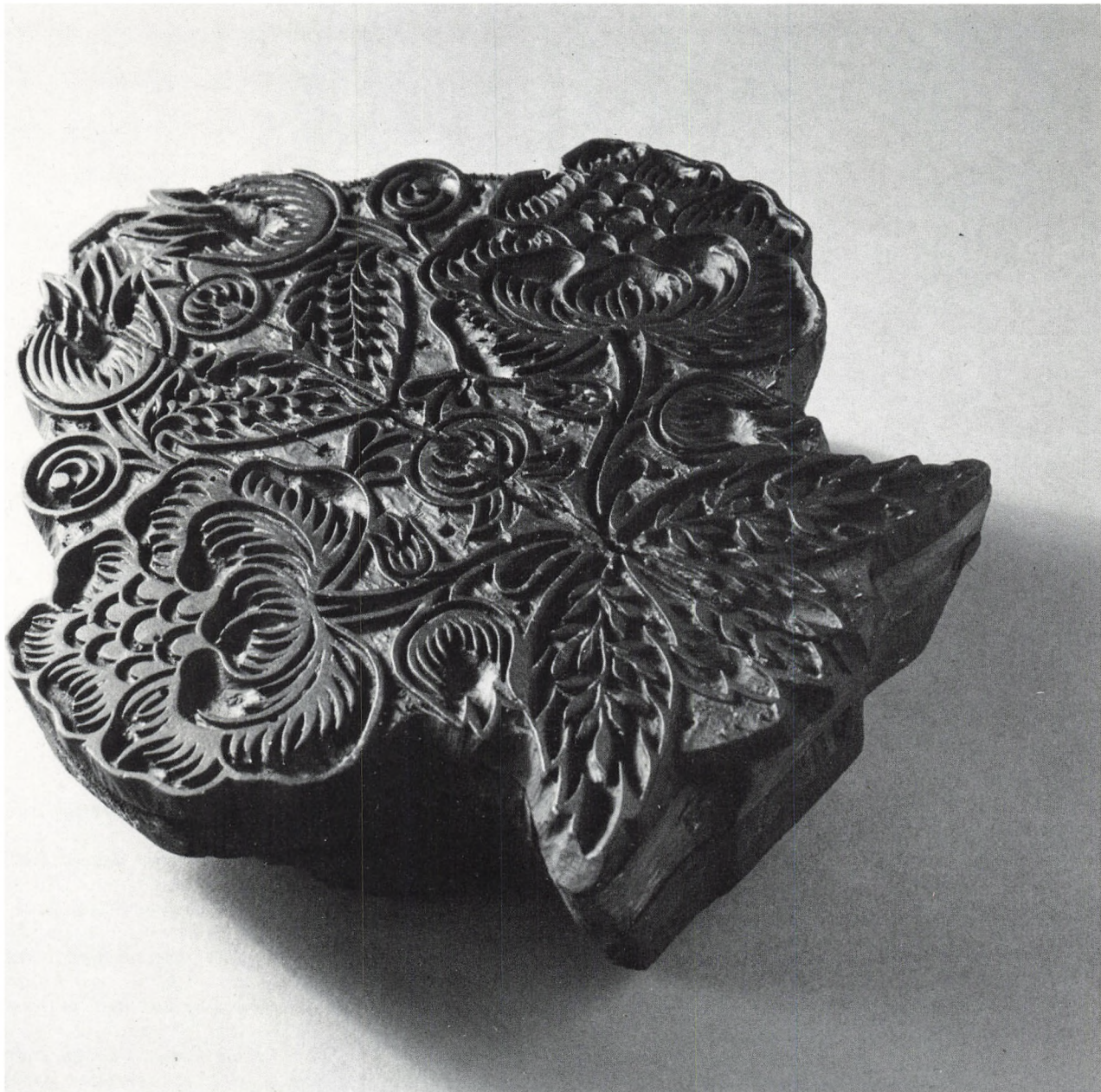

Fig. 9. Kobberstik fra 1768, som viser et farveri med indmurede farvekedler og arbejdsredskaber. I forgrunden ligger farverens arbejdsredskaber: rive, træstokke, en jernrist og træbør. Til venstre støder lærlingen eller medhjælperen indigo. Til højre ses en farver, der holder farveemnet i bevægelse med en træstok, og til venstre for ham bliver et helt stykke tekstil farvet over en trævalse. Bagest i stikket tilberedes farvestoffer.

nille og deslige, samt Gaardsredskab, Vogne, Plouge, Harver etc., Bæster, Køer, Faar og Sviin m.m.

Hiøring 1/3 1776.

O. Worm, som Auctiondirecteur«.

»De, der have Tøy, Garn, Linnet eller uldet, som til at farves er indleveret til Farveriet i Hiørring enlin for kort eller lang Tid siden, indkaldes herved at møde i Stervboet efter Madamme Bremmer førstkommande 22. og 23. Mart. for at indløse deres Tøy og Garn og medtage ihændehavende Farversedslere, og ingenlunde udeblive, saafremt de ei ville vente, at Vahrene ansees til Stervboet hiemfaldne og at samme ved Auctionen næstfølgende 9. April bortsælges.

Hiøring 1/3 1776.

O. Worm, som Skifteforvalter«.

Gennem Jydske Efterretninger kan vi også danne os et indtryk af et andet Hiørringfarveri, tilhørende Peter Lerche, der fik privilegium som farver og trykker i marts 1778. I Jydske Efterretninger nr. 7 1784 bringes følgende annonce:

»Det af mig anlagte og allernaadigst privilegerede Farve- og Trykkerie, med tilhørende Gaard, beliggende paa Hiørnet af Nyegade her i Hiøring, er formedelst Forandring af Boepæl, underhaanden at faa til Kiøbs. Thi ville de, som kunde have lyst at nedsætte sig ved forbemældte

Profession, jo før jo hellere mælde sig enten hos underskrevne Eirere eller Kiøbmand Hr. Niels Riis i Hiøring, der i min Fraværelse om Kiøbet kan accordere, og mældes at det meeste af Kiøbesummen til videre kan blive staaende i Gaarden og dens Tilhørende, ligesom Gaarden endog foruden Trykker- og Farverredskab om forlanges kan blive til kiøbs at erholde.

Hiøring 4/2 1784

P. Lerche

Priviligeret Trykker og Farver«.

Men P. Lerche får ikke solgt sin virksomhed og indrykker følgende annonce i Jydske Efterretninger nr. 10 i 1785:

»Fredag 1/4 agter jeg underskrevne Kgl. privilegeret Farver og Trykker i Hiøring ved offentlig Auction at bortsælge min eiede Ind- og Udboe bestaaende af Sølv, Tin, Kobber, Messing og Jerngryder og andet Jernfang, Sengeklæder, Sengesteder, Chartoller, Dragkister, Stoler, Borde, Speile, en Deel fiin Linnet Damaskes og andet Dækketøi. Brygger- og andre Kar m.m. Saa bliver og til samme Tid at bekomme 2de gode Malkekøer. Min iboende Gaard med tilliggende Hauge og en dertil liggende Toft, hvorpaa kan avles aarlig 4 a 5 Tdr. Korn, kan enten underhaanden eller ved Auction faaes til Kiøbs, tilligemed Farver- og Trykkeri, behørende Kobberkiedler, Blykipper, Perse,

samt en mængde gode og moderne Former, samt andre Farver- og Trykker Redskaber, alt i complete og god Stand.

Gaarden kan faaes med eller uden Privilegium, og 200 Rdl. eller flere af Kiøbesummen kan blive staaende i Gaarden mod lovlig Rente og Forsikring.

Gaarden som for faar Aaer siden er af nye opbyggt og rummelig og beqvem for en honnet Familie, ligger midt i Byen for een der vil bruge Farver- og Trykker Professionen eller anden Næringsvej.

Hiøring 3/3 1785

P. Lerche«.

Heller ikke denne gang lykkedes det at få ejendommen solgt. I en avisannonce 1790 kan man nemlig læse, at trykker og farver Peder Lerche er død, og at der nu holdes offentlig auction over gården og dens inventar.

1779 foretager etatsråd August Hennings en studierejse gennem Jylland på regeringens vegne, for at undersøge landsdelens næringsforhold.

Fra besøget i Hiørring stammer følgende beskrivelse af en farver og trykker, som må være P. Lerche, der netop havde fået sit privilegium året før.

»Trykkeren trykker paa Lærred og farver ogsaa. – De mest afsættelige Varer er Tørklæder, som Kvinderne

Fig. 10. Udsnit af vævet uldsjal, farvet karmoisinrød, og med påtrykte mønstre i blågrå farve.

Fig. 11. To ca. 21 cm lange stoftrykklodser fra et farveri i Hjørring. De har sandsynligvis været anvendt til påtryk af mønstret på sjalet til venstre.

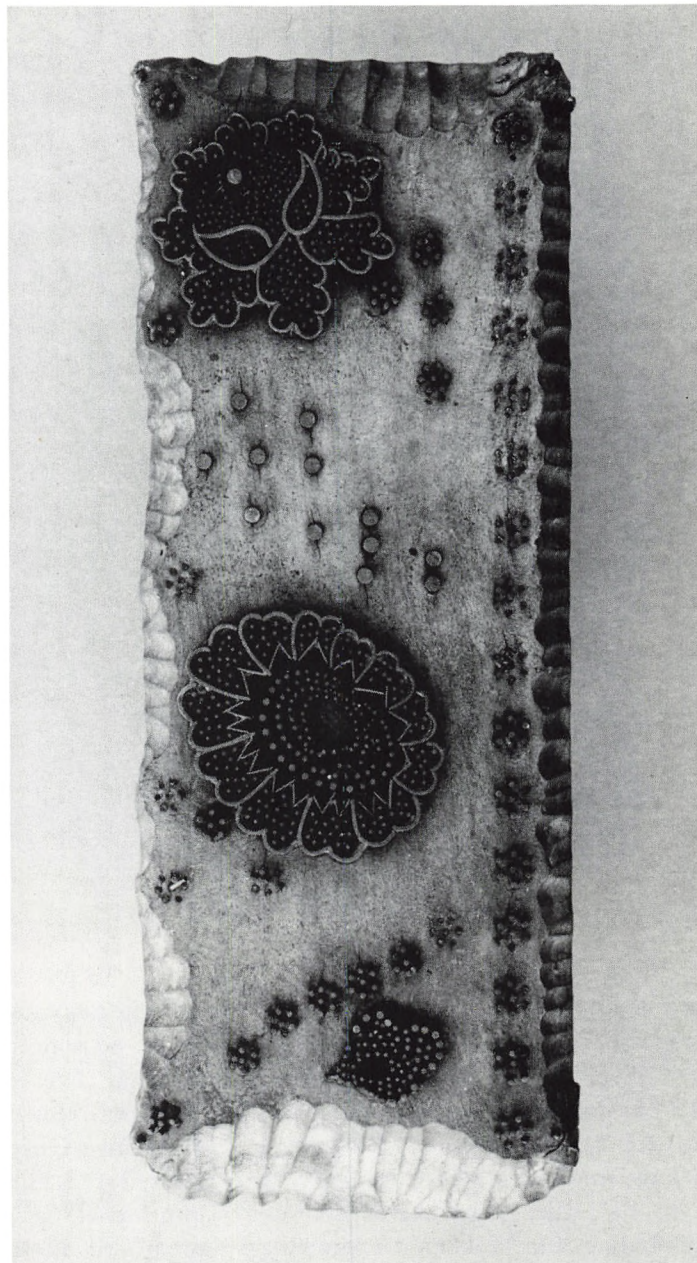

Fig. 12. Stoftrykklods med blomstermønster svarende til mønstret på sjallet på fig. 10.

bærer for Munden, naar de gaar ud, samt Forklæder og Kjoler. Glanslærred bliver i ordinære Farver solgt for 18 Skilling, i Safflor (en Art rød Farve) for 28 Skilling. Det skorter paa Glans, fordi Lærredet er for groft og tykt, og fortjener maaske derfor Op-hjælpning, thi Trykkeren i Hjørring

(en ung Begynder, der synes at være flittig, og som selv skærer sine For-me) har hverken Toldfrihed eller Monopol. Han trykker ogsaa i Zinnober med Olie og andre Farver paa Lærred og Læder eller Lammeskind, som først bliver farvede, og som anvendes til Livstykke. Jeg saa hos

ham en Slags Forklæder, paa hvilke Mønstret bliver sammensyet, og som derefter bliver trukne gennem Farvekarret, hvilke ser ret nette ud til almindelige Folk. Vadmel bliver af Bønderne valket med Hænderne paa et riflet Brædt og derefter bragt til Farveren for at farves og presses. Det

er altsaa tyndt i Valkningen og erholder Glans og Stivhed gennem Pressen. For mig syntes dette blødere og behageligere end det, der bliver valket paa Møllen, og det var maaske tilraadeligt at sende en Prøve deraf til Vestindien. Bonden sælger det hvide Vadmel for 18 Skilling, og Farveren tager 9 Skilling pr. Alen for at farve det grønt, blaat eller graat samt presse det«. ¹²⁾

Farvestoffer, kemikalier og farveopskrifter

Til farvning brugte man farvestoffer, som for en stor del blev importeret fra udlandet. Det kunne enten være forskellige typer farvetræ, som f.eks. campechetræ, fernambuk, gulspån og qvercitronbark eller indigo, krap, galæbler og sumak. Farvetræet skulle raspes inden brug, og indigo, som var et blåt farvestof og blev udvundet af indigoplanten, skulle opløses ved en gæringsproces. Krap, som gav ægte røde farver og kom fra krapplanten og dens rod, gennemgik også forskellige behandlinger inden brug, og ligeledes skulle galæbler, som blev anvendt til sorte farver og adskillige farvenuanceringer, afkoges og blandes med en opløsning af vitriol eller svovlsurt jern. Galæbler er runde udvækster på blade af egetræet, især på galæble-egen. Sumak, som er et træ, blev også først anvendt efter behandling; træets løv, de finere grene,

stænglen, frugten og barken blev knust, sigtet og solgt som pulver. Pulveret kaldtes undertiden smak og blev brugt til forskellige mørke farvenuanceringer. ¹³⁾

Foruden farvestoffer skulle der anvendes forskellige kemikalier, som også – med undtagelse af alun – blev importeret. Kemikalierne kunne »aktiverer« farvestofferne, og ved bejdning blev farvestoffet bundet på farveemnet og gjorde det lys- og farveægte. Ved at tilsætte kemikalier til indigo kunne man få rødt, brunt, gult samt diverse mellemnuancer. ¹⁴⁾ Farvestoffet krap gav også mange farvenuancer ved tilsætning af metalsalte og andre opløsningsmidler. De almindeligste kemikalier til klædefabrikationen i 1800-tallets første årtier var vitriol, vinsten og alun.

Den lille farvermester købte farvestofferne hos urtekræmmeren eller købmanden, men de større mestre importerede selv eller købte på auktion.

Fra regeringens side var der i 1600- og 1700-tallet stor interesse for at gøre landet selvforsynende med tekstiler og farvestoffer. ¹⁵⁾ Udenlandske farvestoffer var dyre, og navnlig under de europæiske krige, vanskelige at skaffe. Mærkeligt nok er der intet der tyder på, at interessen for lokalt producerede farvestoffer bredte sig til Vendsyssel.

De ældste farvermestre brugte sjældent nedskrevne opskrifter, men

overleverede anvisninger, såkaldte recepter. Efterhånden kom der dog farvebøger på markedet, så mestrene ikke længere kunne have monopol på deres viden.

Den ældst kendte bog i Danmark udkom i 1648. Den hedder »En liden dog konsterrig Bog Om adskillige slags Farffve og Bleck«, var oprindeligt skrevet på tysk, men blev oversat til dansk af A. Pedemontanus. Den henvender sig bl.a. til farvere, men indeholder kun lidt om farvning af tekstiler. Samme år udkom bogen »Flora Danica, en dansk Urtebog« af S. Paulli. Heri nævnes få planter til farvning og en enkelt til farvning af tekstiler.

Der gik hundrede år, inden der udkom farvebøger igen i Danmark, men så kom der til gengæld også mange. ¹⁶⁾ I 1768 kom f.eks. »Fuldstændig Fruentimmer Farve-Bog, eller tydelig Undervisning om Farvekunsten«, i 1813 »Farve- og Fabrikations-Bog« af klædefabrikant G. Wilde og i 1858 »Petersens Farvebog 1858« af farver Petersen, Vrå i Vendsyssel.

I denne bog, som blev udgivet i Hjørring i 1858, findes der flere forskellige opskrifter, der beror på Petersens egne resultater og erfaringer.

Opskriften »Carmosinrød paa Uld« lyder som eksempel således: »Garnet eller Tøiet bliver først vadsket i Sæbe eller Soda, og derefter skyllet. Deref-

ter tager man kogende Vand i en Balie, hvori man opløser 3 Lod Potaske til hvert Pund Tøi, og behandles Garnet eller Tøiet heri under stadig Omdreining 1/2 Time; det tages da op og skylles. Til Grunding eller Alluneringen tager man til hvert Pund 8 Lod Allun, 4 Lod Viinsteen. Viinsteenen stødes fiint og heri koges Garnet 2 Timer; det tages da op, afkjøles og skylles.

Kjedlen bliver atter fyldt med reent Vand, og til Udfarvningen tager man til hvert Pund 3 Lod Cochenille, 1 Qvintin Skedevand. Cochenillen maa stødes meget fiin og derpaa udrøres i Vand førend man kommer den i Kjedlen, heri koges Garnet 1 Time; da er det færdig, det tages da op og skylles«.

Opskriften »Tydsksblaa paa Uld« er noget enklere:

»Denne Couleur er næsten ligesaa smuk og varig som ægteblaa. Tøiet bliver først alluneret.

Til hvert Pund tager man 8 Lod Allun, 1/2 Lod Viinsteen, 1/2 Lod Blaasteen, 1 1/2 Lod Vitriol. Heri bliver Tøiet kogt i 2 Timer, saa tages det op og afkjøles førend det skylles.

Til Udfarvningen tager man følgende Materialer: 6 Lod Blaatræ, 1 Lod Potaske. Blaatræet bliver først afkogt i en Pose; naar Posen tages op, da først kommer man Potasken i Kjedlen, og heri koger nu Tøiet 1 Time, da er det færdig«.¹⁷⁾

Bøgerne og opskrifter i tidsskrifter og lignende var ikke kun skrevet for professionelle farvere, men også for at hjælpe andre folk.

I 1806 og i 1812 bekostede Kommercekollegiet udgivelse af en vejledning for almuen om hjemmefarvning med anvendelse af indenlandske farveplanter.¹⁸⁾ Desuden bekostede Det kongelige Landhusholdningsselskab en »Anvisning til at blege og farve Uld, Uldgarn etc.« i 1826.¹⁹⁾

Endelig skal jeg nævne en lille privat opskriftsbog, der findes på Vendsyssel historiske Museum i Hjørring. Den er håndskrevet og indeholder 25 forskellige opskrifter, fortrinsvis til farvning af uld. Flere af opskrifterne omtales som recepter, hvilket tyder på, at de stammer direkte fra en professionel farver.

Bogen har antagelig tilhørt konsul og købmand Chr. H. Nielsen (f. 1809, d. 1881) i Hjørring, idet hans navn er skrevet på indersiden af bindet. Bogen stammer fra 1853 og har været købmandens hjælpemiddel, når kunderne kom og bad om enten uldblå, ny uldblå, saxblåt, indigo-blåt, violet, persico, saxgrønt, caffebrun, grå, sort o.s.v. til 1 pund uldent eller blåt og stålgråt til 1 pund linnedgarn. Bogen giver kun i et enkelt tilfælde vejledning i arbejdsprocessen, og denne vejledning er skrevet med en anden håndskrift. – Det er mig bekendt helt enestående, at en

Fig. 13. Håndskrevet bog fra 1853 med farveopskrifter. Bogen har tilhørt storkøbmand Chr. H. Nielsen i Hjørring, og den har sandsynligvis været købmandens hjælpemiddel til en god kundebehandling.

købmand har været i besiddelse af sådan en farvebog.

Som kuriosum på, at farvermestre vogtede over deres viden, vil jeg citere forfatteren J. P. Jacobsens (f. 1847, d. 1885) roman, »Fru Marie Grubbe«, der skildrer det 17. århundrede. Farvermesteren Gert Pyper henne på Vandkunsten i København siger til den islandske købmand:

»...Indigofarve seer I, hun gjør sort og hun gjør mørkeblaa og hun gjør mellemblaa, ene efter som Bejtsen er; det er Bejtsningen det kommer an paa. Skolde og rette Løddegryden (farvegryden, KGA) det kan hver en Bursch (svend, KGA), det er kuns Haandelav om at gjøre, men Bejtse! – retteligen – det er en Kunstighed. Bejtser En for stærkt, saa Brænder En Garnet eller Tøjet eller hvad det nu er saa det gaar hen og skjørner i alle Traadene, og bejtser En for knapt saa kan Farven aldrig holde om En saa farvede med det allerdyrbarste Blaatræ. Se, derfor er Bejtsningen og-saa en lukt Geheimniss (hemmelighed, KGA), En intet lærer fra sig – til Ens Søn nok, men aldrig til Gesellerne (svendene, KGA). Nej...«²⁰⁾

Der fortælles videre i »Fru Marie Grubbe«, at der var en bursch, som ville lokke farveren til at vise, hvordan man bejtede kanelbrunt:

»Men der jeg immer vejer af til Bejtsen for lukte Døre var den Ting jo intet saa bekvem at gribe an. Hvad

hitter mig saa det Skarnsmenneske paa I troer? Hør nu!...«²¹⁾

Arbejdsredskaber og farveprocesser

Farvningen af de forskellige emner foregik i farvekar af træ eller farvekedler af messing eller kobber. Kar og kedler kunne have forskellig størrelse alt efter hvor meget, der skulle farves. Kedlerne kunne være indmurede som gruekedler, eller de kunne være gravet ned i jorden, så man kunne stå mageligt og håndtere det emne, der skulle farves.

Indigokippen, et kar eller en kedel til indigofarvning, var konstrueret på en særlig måde og nedgravet i jorden. Uden om var der en mur med en skorsten eller et rør. I muren var der en åbning, så man kunne fyre omkring kippen. Det var, for at den så vidt muligt kunne blive varm over det hele, og for at indigoen, som satte sig på bunden af kedlen ikke skulle forbrændes eller fordærves. Øvrige indmurede kedler kunne der også fyres op under, når farveemner som silke og uld skulle farves.

Til håndtering af farveemnet betjente man sig af en stang med dobbelt hage. For at hindre, at farveemnet faldt til bunds eller blev blandet med grumset på farvekarrets eller kedelens bund, brugte man en jernrist med et net af sejlgarn og tre til fire fastgjorte tråde til at nedsætte i ky-

Fig. 14. Interiørbillede fra S. P. C. Thomsens farveri i Østergade 13, Hjørring, fotograferet i begyndelsen af dette århundrede. Til højre ses to farvekedler. På den forreste er monteret en haspe eller vinde, som blev benyttet, når meget lange tekstiler skulle farves. Foran farversvenden ses en træbuk til at hænge de nyfarvede tekstiler op på til afdrypning.

pen, som er den faglige betegnelse for farvekarret, og selve farvebadet.

Til omrøring af kypen brugte farveren en krykke (stok) eller en tvekløvet stang med et halvmåneformet brædt (hoved). Til at måle, hvor meget kalk eller andre kemikalier, der skulle i kypen, brygte han er art træskovl (ske) eller en skuffe (skål).

Når der skulle farves hele stykker tøj, eller når der var meget at farve på én gang, blev der brugt en trævinde (træhaspe eller -rulle) med et håndtag. Trævinden passede til farvekarret eller -kedlen, så når en farvning skulle begynde, blev den sat over karret eller kedlen. Herefter blev enden af tekstilet sat i haspen, så det kunne rotere omkring haspen. Farveren drejede nu haspen rundt, indtil al tekstilet var kommet op.

Denne arbejdsproces blev gjort flere gange, for at tekstilet kunne blive farvet så jævnt som muligt. Hvis tekstilet var for langt, kunne man sy det sammen i enderne, så det dannede en ring. Trævinden blev nu stukket igennem tøjet, og den samme arbejdsproces blev gentaget.

Til uldfarvning blev der brugt en tæt stige eller en træbør til at lægge ulden på, så vandet kunne løbe fra efter farvning, og til at tage ulden op med blev der brugt en rive.

Foruden farvekar, -kedler og de nævnte forskellige arbejdsredskaber, blev der brugt fyrfade, øser, spande,

klokker til at dæmpe gløder med, ildskuffer, tænger, trædæksler til kedlerne, mortere, hårsigter og meget mere under arbejdsprocesserne.²²⁾

Husflidsfarvning

Da kartning, spinding, vævning (og strikning) langt op i tiden var husflidsarbejde, var det nærliggende, at der også blev farvet i hjemmet, dels til eget forbrug, og dels til salg på markedet. Det var dyrt for folk at få farvet ude. Et eksempel på, hvad en købstadsfarvning kostede i 1779, fremgår af August Hennings beretning om sin rejse i Vendsyssel, hvor han skriver, at det koster 9 Skilling (18,9 øre) pr. Alen for at få det hvide vadmél farvet grønt, blåt eller gråt samt presning af det.²³⁾

Vi har forskellige beviser på, at der blev hjemmefarvet i Vendsyssel. I kammerjunker og amtsforvalter L. C. Brinck-Seidelins bog om Hjørring Amt i 1800-tallets første årtier, står til eksempel:

»Hos Bonden væves Vadmél, Lærred, Hvergarn (o: ulden Islet og Linned Trendegarn) og Dynevaar; Bredden er paa det første 5½ á 7 Quarter, det andet... De fleste farve selv Garnet. Da den sorte Farve er lettest, er Hvergarn oftest sort, stribet, med nogle faa Traade Rødt eller Grønt; haver det kun een Farve, som er sjældnere, er det grønt eller violet, og seer da ret smukt ud. Dynevaar sees

meest rødt- eller grøntstribet paa sort Bund«.²⁴⁾

Der findes ligefrem en opskrift på sortfarvning fra en »Huusmoder fra Nørre Jylland«. Opskriften, som én af »Selskabet for Indenlandsk Kunstflid«'s meddelere fik i 1816, lyder:

»Til 8 Pund Garn tages en halv Tøisæk fuld af friske Hylskblade, der koger med Garnet, omtrent ½ Time eller længere med saa meget Vand som godt kan dække Garnet, til Saften af Bladene er udtrykken – da tages Bladene af Vandet og Garnet kommes i og koger saa længe til det antager en skiden guul Farve hvorefter Garnet optages og henlægges, dog uden at det tørre – hvorpaa man kommer en Sæk friske Føllefødder i den forrige Suppe som kaager i 2 Timer derefter optages Urtebladene med et Sold, paa at Suppen kan løbe af samme, saa kommes Garnet i Kiedlen hvor det under flittig Omrøren kaager en Timestid, hvorpaa Garnet atter optages. Man tager saa omtrent 4 Potter tykt Slibegrums som udrøres i noget af Suppen og kommes i Kiedlen og omrøres godt, nu kommes Garnet sidste gang i Kiedlen, som derefter ikke mere maa Kaage men holds jævn Ild under til næsten Kogning, indtil man skjønner at Suppen er ganske udtanken – da Garnet tages endelig op, straks udskylles flere Gange i frisk Vand, og naar det derpaa er fuldkommen tørret

Fig. 15. 25 cm høj jydepotte fra en gård i Tornby. Lerkarret har med stor sandsynlighed været anvendt som farvegryde eller såkaldt lødgryde til hjemmefarvning af tekstiler.

udbankes det for at skilles med grumset«. ²⁵⁾

Smeden Thomas Larsen (f. 1854, d. 1944) kommer i sine erindringer også ind på farvning i hjemmet. Han var opvokset på Lendum hede i Vendsyssel, og var foruden smed, også husmand, politiker og folkevækker:

»Undertiden blev tøjet også farvet i hjemmet, den valkede vadmél kom i grubegyryden eller »lødgryden« og fik en omgang blåspån og vitriol, og

stoffet var nu færdigt til skrædderen, der syede i huset«. ²⁶⁾

Bondens klædedragt kan også bevidne, at der blev anvendt mange farver i forrige århundrede, men den fortæller naturligvis ikke, om tekstilerne var hjemmefarvet. Brinck-Seidelin skriver herom:

»Bonden er klædt i Trøje af ufarvet eller ogsaa graat Vadmél, Vest af sribet Hvergarn, Buxer af samme Tøi, Vadmél eller Skind; han har graa, sjeldnere blaa Frakke naar han

drager fra Hjemmet, og i enkelte Sogne, f. Ex. Mosbjerg og Sindahl, ere de da iførte graae Kavaier med Slag; nogle gaae med Huer, men de fleste med Hatte. – Fruentimmerne gaae hjemme i Hvergarns Skjorter og Vadmels Trøier, men naar de komme ud i heel Hvergarns Klædning, sjeldnere af Kattun, en Kappe med langt udstaaende Vinger og Tørklæder høit op over Hage og Mund; vistnok beflitte de sig paa, og troe, at de ere nette, men det er langt fra. Bon-

Fig. 16. Udsnit af købmand Søren Holmens butiksejendom, Strømgade 2 i Hjørring, fotograferet omkring 1870. I udstillingsvinduet til højre ses et skilt, der reklamerer for farvevarer til hjemmefarvning.

den er slet forsynet med Linned, og oftest er det meget grovt, og snevert syet«. ²⁷⁾

»Nogle Fruentimmere pleje at have en Sirtses eller Katuns Kjole, men den kan længe holde ud, da de høist sjældent ere iførte den, og de ei kjendte til Modens Love, dernæst et Par brogede Tørklæder og lidt Netteldug til en Kappe. Iøvrigt forsyner Konen hele Familien med Klædningsstykker...« ²⁸⁾

Fra farverhåndværk til klædefabrikation

Med næringsfrihedens indførelse i Danmark i 1857 blev der skabt et frit varemarked, hvor det var muligt at sælge enhver udenlandsk vare, og med toldloven af 1863 kom der for alvor skred i det traditionelle vareudbud. Udenlandsk producerede klæde- og uldvarer blev en hård konkurrence for den hjemlige produktion, og for at gøre sig gældende udviklede nogle farvermestre deres farveri med flere arbejdsprocesser, som spinderi og karteri, vævning af klæde, og anskaffede små dampmaskiner for at kunne drive virksomhed i større stil. De således udvidede farverier kaldes klædemanufakturer, en slags videreudvikling af det rene håndværk og en forløber for fabrikken.

Husflidsproduktionen af garner og tekstiler var også begyndt at sygne hen blandt bønderne og deres indle-

vering af uld til forarbejdning i farveriet skabte i høj grad forudsætning for opkomsten af klædefabrikker i Danmark. Det håndværksmæssige arbejde blev industrialiseret og erstattet af maskiner i alle arbejdsprocesser, hvor det kunne lade sig gøre. Indførelsen af damp som drivkraft skabte desuden uanede muligheder for vækst. Dertil kom, at de oprindelige plantefarvestoffer blev fortrængt og udskiftet med syntetisk fremstillede farvestoffer, der var langt nemmere at arbejde med og fandtes i mange flere nuancer.

I Hjørring udviklede to af de håndværksmæssigt drevne farverier sig til regulære klædefabrikker med ud salg. Som eksempel herpå skal vi se »De forenede Klædefabrikker«s udviklingshistorie.

I oktober 1845 etablerede S. P. Petersen et farveri i Strømgade, der efter gammel tradition koncentrerede sig om farvning og behandling af bøndernes uld, garn og tekstiler. Ti år senere blev farveriet solgt til farver Poul Diderik Svendsen, som længe fortsatte farveriet efter de gamle traditioner. Men i 1876 blev der installeret og monteret nye anlæg, nemlig spinderi, valkeri og senere væveri, for at han kunne påbegynde fabrikation af klæde. Bønderne og andre kunne nu indlevere deres uld på fabrikken og få den kartet, spundet, vævet og farvet, men også få den hjem på et el-

ler andet mellemstadium for selv at bearbejde den videre.

Ved siden af farveriet og uldspinderi blev anlagt et trykkeri, i hvilket man til eksempel kunne få bomuldskjoler, uldne benklædestoffer og hesteddækener påtrykt med forskellige farver og mønstre.

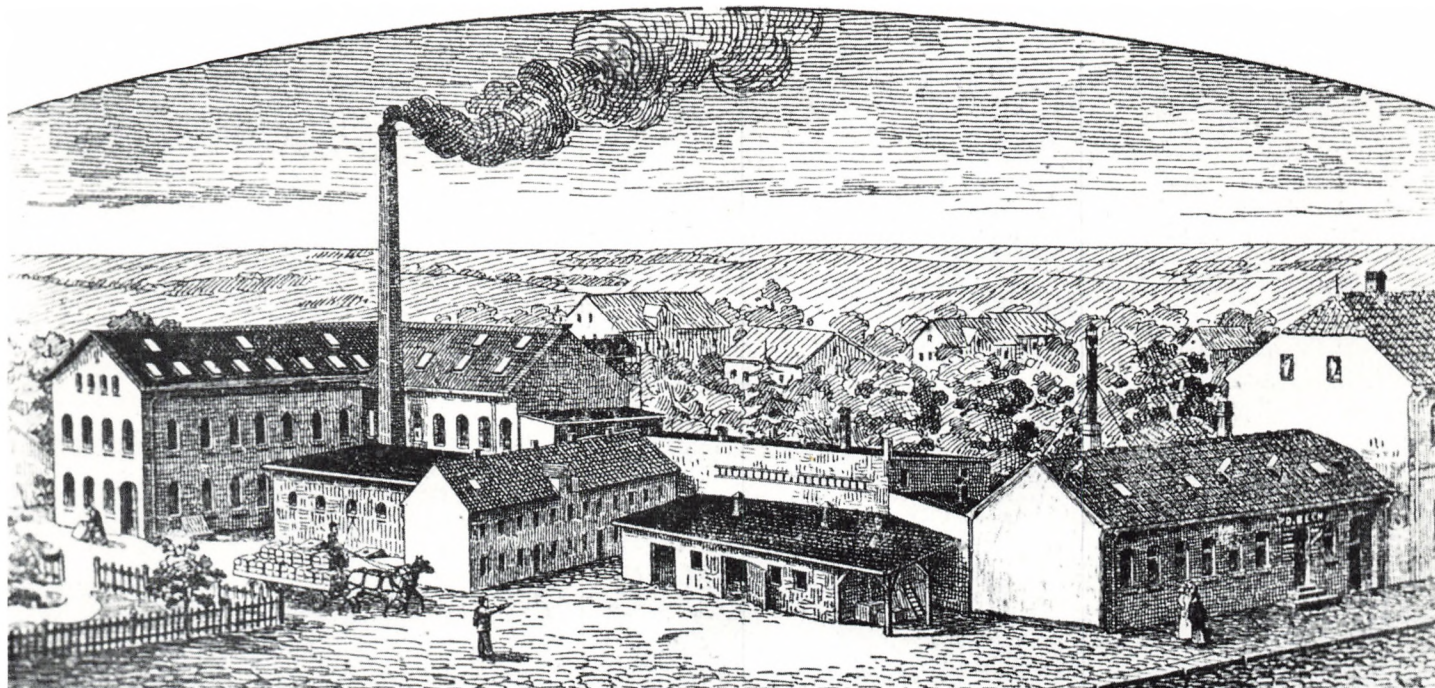
Den unge mand, som installerede og monterede de nye maskiner i 1876, hed Peter Dinesen Bech. Han gik op i virksomheden med liv og sjæl, og blev ansat som spindemester. Efter P. D. Svendsens død købte Bech i 1891 fabrikken, som han stadig udvidede og forbedrede. Efter en stor brand i 1894, hvor kun det gamle forhus med det oprindelige farveri var tilbage, blev fabrikken genopbygget med helt moderne maskiner.

I 1909 blev Mathæus Laurits Nielsen, som var nevø til Bech's hustru, optaget i virksomheden. M. L. Nielsen havde tidligere opholdt sig en del i udlandet sammen med sine forældre, og var derefter uddannet på fabrikken i Hjørring. I januar 1912 overtog han fabrikken som eneindehaver, og i februar samme år døde den tidligere ejer P. D. Bech. Fabrikken blev nu atter udvidet og forbedret; i 1913 blev der således bygget et nyt karteri og væveri, og der blev anskaffet flere slags kartemaskiner og spindemaskiner. I 1918 blev klædefabrikken udvidet med Sophus Peter Chr. Thomsens fabrik i Østergade,

Fig. 17. Reklametryksag fra omkring 1900 fra Sophus Thomsens fabrik i Hjørring.

Fig. 18. Reklametryk fra P. D. Bechs Klædefabrik i Hjørring. Tegningen er formentlig fra 1891, da Bech overtog virksomheden.

som jo også oprindeligt startede som et farveri, og hele virksomheden kom nu til at hedde »De forenede Klædefabrikker v. M. Nielsen-Bech, Hjørning«.

I 1919 udvidede fabrikken igen. Der blev indrettet tvindesal, hasperi (rum til at haspe (vinde) garn i), og wolferi (rum til oprivning af den råuld) i en treetages bygning. Udvidelsen krævede en ny dampkedel af mere end dobbelte dimensioner og tilligemed en ny dampskorsten af $3\frac{1}{2}$ meters højde. I 1920 blev der installeret et pneumatisk transportanlæg.

Alt materiale kunne nu føres igennem et rørsystem til et hvilket som helst rum på fabrikken, hvor det tidligere måtte køres eller bæres fra wolferne til de forskellige kartemaskiner.

Med dampen som drivkraft og med de forbedrede maskiner blev der skabt gode muligheder for produktionsens vækst. Hvor den første dampdrevne spindemaskine i 1876 kunne præstere 30 kg garn på en 12 timers arbejdsdag, så kunne syv selfactorer med den nye dampkedel præstere 500 kg garn på en 8 timers arbejds-

dag. I 1876 havde virksomheden 7 små primitive arbejdsmaskiner og i 1920 108 moderne maskiner, der var langt større og mere ydedygtige.

Farver P. D. Svendsen (1855-91) havde almindeligvis 10 ansatte beskæftiget i farveriet, med udvidede processer. P. D. Bech (1891-1912) havde 16-18 ansatte og da M. Nielsen-Bech (1912-1931) i 1918 overtog fabrikken steg antallet til 80 ansatte.

Den 1. januar 1937 blev firmaet omdannet til et aktieselskab, og virksomheden kom nu til at hedde »Ak-

Fig. 19. Arbejdere, funktionærer og direktør på Bechs Klædefabrik fotograferet i 1895. Midt i billedet, med bowlerhat, står direktør P. D. Bech. Den unge mand på hans højre side er formentlig nevøen M. N.-Bech, der samme år var indtrådt i firmaet og senere, i 1912, blev dets leder.

Fig. 20. Bechs klædeudsalg i Strømgade med moderniseret og nymalet butiksfacade, fotograferet omkring 1915.

tieselskabet De forenede Klædefabrikker, Hjørring« med hovedindgang i Bryggergade 11 og detailudsalg i Strømgade 6. Fra 1935 blev virksomheden ledet af direktør Erik Blumensaadt.²⁹⁾

Da grænserne igen blev åbne efter anden verdenskrig, måtte »Aktieselskabet De forenede Klædefabrikker, Hjørring«, som en række andre mindre tekstilfabrikker, konstatere et stadigt voksende konkurrencepres ude fra.

I juli 1951 måtte virksomheden afskedige 11 tekstilarbejdere og i oktober samme år så man sig nødsaget til,

af de resterende 64, at afskedige 30. I 1970, da det gamle farveri havde 125 års jubilæum, var der kun 15 medarbejdere tilbage, og 1. maj 1979 måtte virksomhedens direktør, Thomas Bech, dreje nøglen om for stedse for den gamle tekstilfabrik.

Fra farveri til garderobevaskeri

Nogle af de farvermestre, der ikke slog sig på klædefabrikation, gik andre veje og oprettede vaskerier og renserier med kemisk rensning, presning og farvning af garderober.

Også her var det et krav, at hån-

Bech's Klædefabrik
ved M. Nielsen Bech,

HJØRRING.

Største Lager af
Klædevarer og Kjoletøjer,
Schawler, Plaids og Dækken,
Uldgarn og Tvist.

Alle Slags Manufakturvarer
anbefales til laveste Priser.

Uld og strikkede Klude
købes mod Varer eller kontant.
Uld, Garn og Vadmél modtages til Behandling.

Fig. 21. Annonce fra Aalborg og Hjørring Amters Vejviser 1914-18.

Send Deres Tøj til
**Hjørring Damp-, Garderobefarveri og
kemisk Tøjrensingsanstalt**

Jernbanegade 14. ved **CHR. BRUM,** Telefon 429.
og De faar det som nyt tilbage.

Alt kemisk renses uden Indflydelse paa Facon og Farve. Alt farves i
de mest moderne Farver uden Opsprætning.

Herregarderobes repareres og presses. Alt hentes og bringes.

Fig. 22. Annonce fra Aalborg og Hjørring Amters Vejviser 1914-18.

dens arbejde blev erstattet af moderne maskineri, hvis man skulle gøre sig håb om at følge med.

En af de tidligste annoncer er fra århundredskiftet, hvor Chr. Ørum i Aalborg og Hjørring amters vejviser reklamerer for »Hjørring Damp-, Garderobefarveri og kemisk Tøjrensningsanstalt«. Om samme virksomhed kan man i Vendsyssel Tidende den 30. april 1930 læse en artikel med overskriften »En Industri i Udvikling«:

»Farver Ørum, Jernbanegade, har for nylig fuldført en betydelig Udvidelse og Modernisering af sit Tøjrenseri som vi I Dag har haft lejlighed til at bese. Det fremtræder nu indrettet efter de nyeste Principper og med de mest moderne Maskiner. Der er i løbet af de sidste Aar foregaaet en rivende Udvikling indenfor Tøjrensningens Omraade, og siden Hr. Ørum begyndte sin Virksomhed, har han gentagne Gange maattet udvide. Som Renseri nu er indrettet, er det muligt paa en Time, at rense og presse et helt Sæt, Tøj, om det er aldrig saa snavset, saa det bliver som nyt. Hele Processen begynder med, at Tøjet børstes og vaskes i Bensin, hvorefter det tørres i en Centrifuge, renses endnu engang i Haanden, for de eventuelle sidste Pletter, dampes og presses. Efter endt Behandling er der ikke et Gran af Snavs i eller paa Tøjet, hvorimod Renseriets Maskiner

kan tømmes for adskillige Haandfulde Snavs i fast Form«.

Sammenfatning

I denne artikel har jeg forsøgt at give læseren et billede af farveriets udvikling i Hjørring. I den periode, som glimtvis er belyst, gennemgik det danske samfund en revolutionerende udvikling. Fra at være et feudalt samfund i 1700-tallet, hvor herremanden næsten overalt i landet sad inde med ejendomsretten til jorden, forvandlede det i slutningen af 1800-tallet til et kapitalistisk samfund. Udviklingen medførte stigende efterspørgsel efter de varer, som bønderne tidligere havde fremstillet. I løbet af 1800-tallet var det »frie initiativ« blevet til, og næringsloven var blevet ophævet i 1857. Importen af klæde- og uldvarer påførte farvermestrene konkurrence, og derfor udvidede de deres arbejde med – som vi har set – flere arbejdsprocesser. De farvermestre, der kunne rejse kapital lod den glide ind i selve farverivirksomheden, der da blev til større mekaniserede klædemanufacturer. De farvermestre, der ikke kunne rejse kapital havde svært ved at klare sig i konkurrencen. De måtte udvide arbejdet med garderobefarvning og tøjrensning.

Farverfaget blev ikke helt industrialiseret, idet det bevarede nogle tæk af håndværket i garderobefarveriet. Dette håndværksmæssige præg beva-

redes indtil 1950'erne, hvor antallet af garderobefarverier gik tilbage.

Bechs klædefabrik er et typisk eksempel på et farveris udvikling til klædemanufaktur og Ørums damp- og garderobefarveri samt kemisk tøjrenseri er et typisk eksempel på farveriets udvikling. Udviklingen fra farveri til garderobevaskeri slog dog senere igennem i Vendsyssel, end i andre dele af landet.

Inden det er for sent, vil man i Hjørring yde en kraftig indsats for at samle erindringsmateriale fra de personer, der har været beskæftiget i tekstilindustrier og var det ikke en god ide at skabe et tekstilmuseum med et aktivt arbejdende farveri i byen, til minde om et af byens gamle hovederhverv?

NOTER

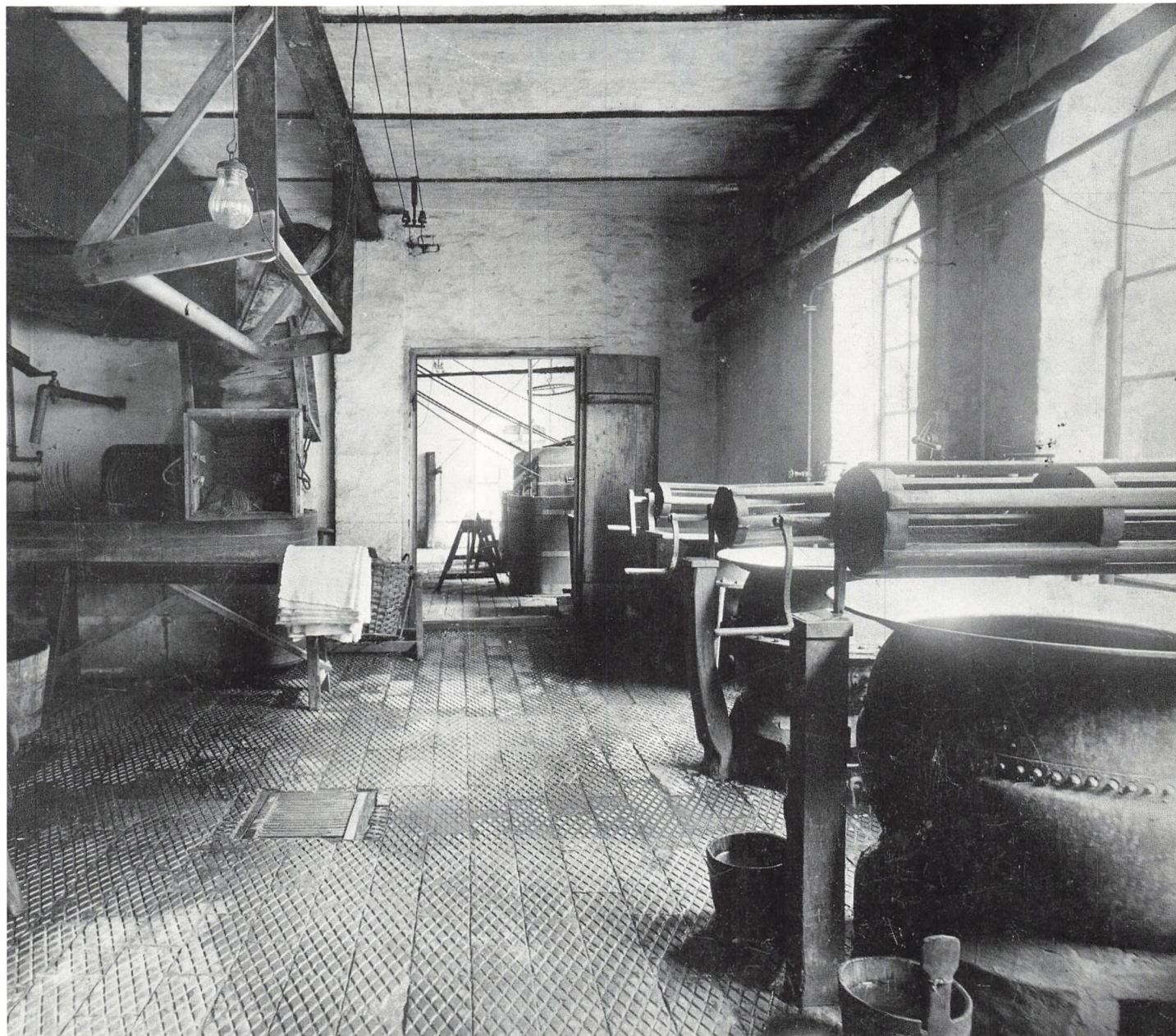
- 1) A/S De forenede Klædefabrikker, Hjørring 1845-1945. Hjørring 1945, p. 7.
- 2) Peter Svendsens privatarkiv 1792-1915 findes på Historisk Arkiv. Vendsyssel historiske Museum (VHM). Hjørring.
- 3) A/S De forenede Klædefabrikker, Hjørring 1845-1945. Hjørring 1945, p. 9.
- 4) I. S. Vanggaard: Oplevelser, Mennesker, Synspunkter. Kbh. 1945, p. 17.
- 5) Vadmel er betegnelsen for groft, uldent tøj.
- 6) Bechs Klædefabrik. Privatarkiv på Historisk Arkiv, VHM, Hjørring.
- 7) Camillus Nyrop: Danske Farvere. Kbh. 1900, p. 120.

- 8) Birthe Karin Fischer: Uld og Linnedfarvning i Danmark. Kbh. 1983, p. 7.
- 9) Appretering er betegnelse for forskellige efterbehandlingsprocesser af klæde efter farvning.
- 10) Studier i Dansk Industrihistorie. Kbh. 1978 (1952), p. 276-77.
- 11) Bechs Klædefabrik 1845-1920. Hjørring 1920, p. 6-7.
- 12) August Hennings Rejse i Vendsyssel 1779 v. Carl Klitgaard. Vendsysselske Aarbøger 1918. Hjørring 1918, p. 252-53.
- 13) Oplysninger om de forskellige farvestoffer stammer fra: Naturhistorisk, oekonomisk og teknologisk Handels- og Varelexikon, bd. I-III af Svend Brun Juul. Kjbh. 1807-1812.
- 14) L. E. Nielsen: Klædeindustrien i København c. 1800-1823. Kbh. 1978, p. 93. (Upubliceret speciale v. Institut for Økonomisk historie, Københavns Universitet).
- 15) Birthe Karin Fischer, *ibid.*, s. 8.
- 16) Jf. Katalog over Det kongelige Biblioteks danske og norske Afdeling. 23. Handelsvidenskab. Haandværk og Industri, Husholdning. »Farvning«, p. 244-52).
- 17) Petersens Farvebog 1858. Hjørring 1858, p. 10 og 6-7.
- 18) L. E. Nielsen, *ibid.*, p. 94.
- 19) Industriens historie i Danmark, bd. III. 2. Kbh. 1979 (1944), p. 29.
- 20) J. P. Jacobsen: Fru Marie Grubbe. Kbh. (1876), p. 24-25.
- 21) J. P. Jacobsen, *ibid.*, p. 25.
- 22) Beskrivelse af arbejdsredskaber stammer fra: Fuldstændig Fruentimmer Farve-Bog, eller tydelig Undervisning om Farvekunsten. Kjøb. 1768, p. 5-9.
- 23) August Hennings Rejse i Vendsyssel 1779, *ibid.*, p. 253.
- 24) L. C. Brinck-Seidelin: Hjørring Amt. Kjbh. 1828, p. 277-78.
- 25) Opskriften er her citeret fra Birthe Karin Fischer, *ibid.*, p. 102.
- 26) Svend Skole: Af Thomas Larsens erindringer. Vendsyssel Årbog 1975. Hjørring, p. 101.
- 27) L. C. Brinck-Seidelin, *ibid.*, p. 277.
- 28) L. C. Brinck-Seidelin, *ibid.*, p. 276.
- 29) Bechs Klædefabrik 1845-1920. A/S De forenede Klædefabrikker Hjørring 1845-1945. P. Horn: Hjørring 1243 31. marts 1943. Hjørring 1943, p. 116-120.
- 30) Vendsyssel Tidende 3.10. 1951.
- Kirsten Gøgsig Andersen. Født 18/11 1948. Mag. art. i kultursociologi 1984. Har skrevet konferens om farverhåndværket i Danmark.

ILLUSTRATIONER

Fig. 1 er fra Resen: Atlas Danicus. Kjøbenhavn 1677. Fig. 2 er fra Hjørring Amtstidende 1.5.1880. Fig. 3, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 19 og 23 er fra samlinger og arkiver på Vendsyssel historiske Museum. Fig. 4 er fra Jydske Efterretninger no 36 1782, no 38 1793 og no 12 1778. Fig. 9 er fra Fuldstændig Fruentimmer Farve-Bog fra 1768. Fig. 18 og 20 er fra Det kongelige Biblioteks Kort- og Billedsamling. Fig. 21 og 22 er fra Aalborg og Hjørring Amters Vejviser 1914-18. Fig. 5, 7, 8, 10, 11, 12, 13 og 15 er fotograferet af Ole Brønden.

Fig. 23. Interiør fra farveriet i Bechs klædefabrik, fotograferet omkring 1920, efter installation af elektrisk lys.

En rejse i tyverne til Tolne og Vogn

af Søren Spanner

Billederne på disse sider stammer fra en stor og sjælden serie landskabsfotografier, som Vendsyssel historiske Museum er kommet i besiddelse af.

De er allesammen fotograferet af Ejner Rolighed Larsen i sidste halvdel af tyverne.

Ejner Rolighed Larsen blev født i »Villa Harken« på Aalborgvej i Harken. Hjemmet var oprindeligt ganske velhavende, men faderen blev syg, og dette i forbindelse med krisen efter 1. verdenskrig medførte, at det meste af formuen gik tabt. I 1923 mistede Ejner Rolighed Larsen sin fader, og moderen flyttede til Sønderkov, hvor hun blev bestyrer af den lokale telefoncentral.

Ejner Rolighed Larsen tog studen-

tereksamen fra Hjørring Gymnasium i 1922 og begyndte herefter at studere fransk og latin ved Københavns Universitet. I København boede han på Regensen, hvor han havde friplads, men så snart der var mulighed for det, opholdt han sig hjemme i Vendsyssel, hvor han dyrkede sine hovedinteresser, naturen, jagt og fotografering.

Han cyklede rundt i hele landsdelen og fotograferede, hvad han så. Især landskaber, men også landbruget, større anlægsarbejder og de mennesker, han mødte på sin vej.

Fotograferingen var nok en hobby, men den bidrog også til finansieringen af hans studier. En stor del af billederne blev nemlig solgt til aviser og

tidsskrifter, blandt andet til Vendsyssel Tidende, hvor han i 1926 og 1927 havde en fast rubrik som hed »Vendsyssel i Billeder«.

Ejner Rolighed Larsen døde ved en jagtulykke i 1930, kort tid før han kunne have afsluttet sin embedseksamen. Trods den alt for tidlige død nåede han at skabe en rigt nuanceret billedregistrering af Vendsyssel i en tidsperiode, hvor ganske vist mange efterhånden havde fået fotografiapparat, men hvor billedkvaliteten til gengæld var blevet meget ringe og motiverne som oftest aldeles uinteressante for alle andre end de direkte involverede.

Ejner Rolighed Larsen fotograferede, hvad han så, med stor interesse

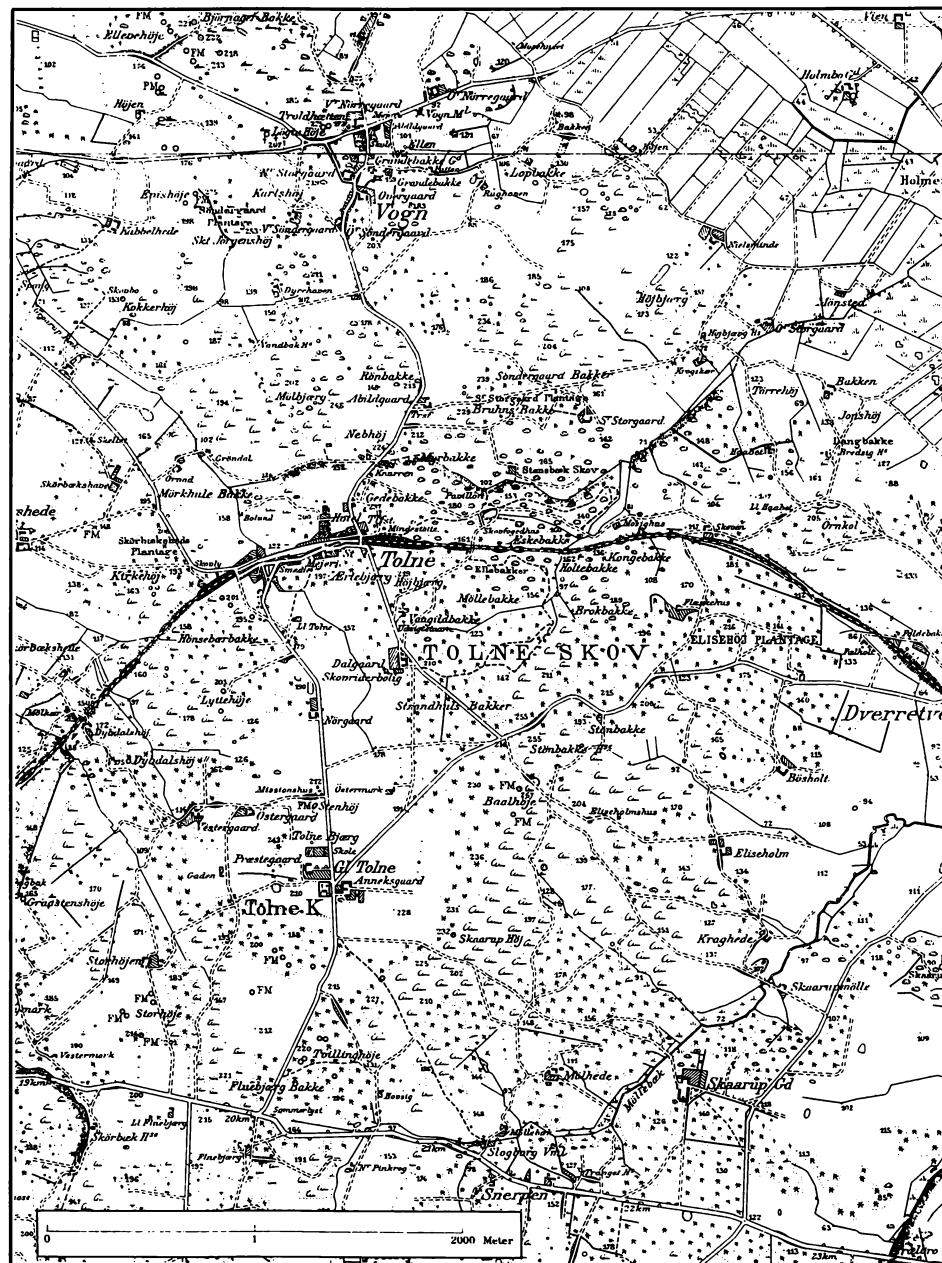
Fig. 1. Seløportræet af fotografen Ejner Rolighed Larsen.

Fig. 2. Formindsket udsnit af målebordsbladene 415 og 515, trykt 1933, visende det område i Vendsyssel, hvor de følgende billeder er fotograferet i 1926 og 1927 af Ejner Rolighed Larsen.

og sans for detaljer og nuancer. Han forsøgte aldrig at pynte på virkeligheden, men skildrede den loyalt. Telefontrådene trækker sit spind langs med landevejen, og hans personer er aldrig opstillet i det fine tøj, men travlt optaget af deres arbejde.

Med bistand af lokalkendte har vi udvalgt en serie fotografier fra Tolne og Vogn, som var hans yndlingsområde.

Hovedtræk i landskabet genkendes i dag. De stejle morænebakker, stenalderhavets kystskrænt og den vidtstrakte flade med Råbjerg Mile lysende i horisonten. Ser man derimod på mennesker og huse, hører de gamle billeder i bogstavelig forstand fortiden til.

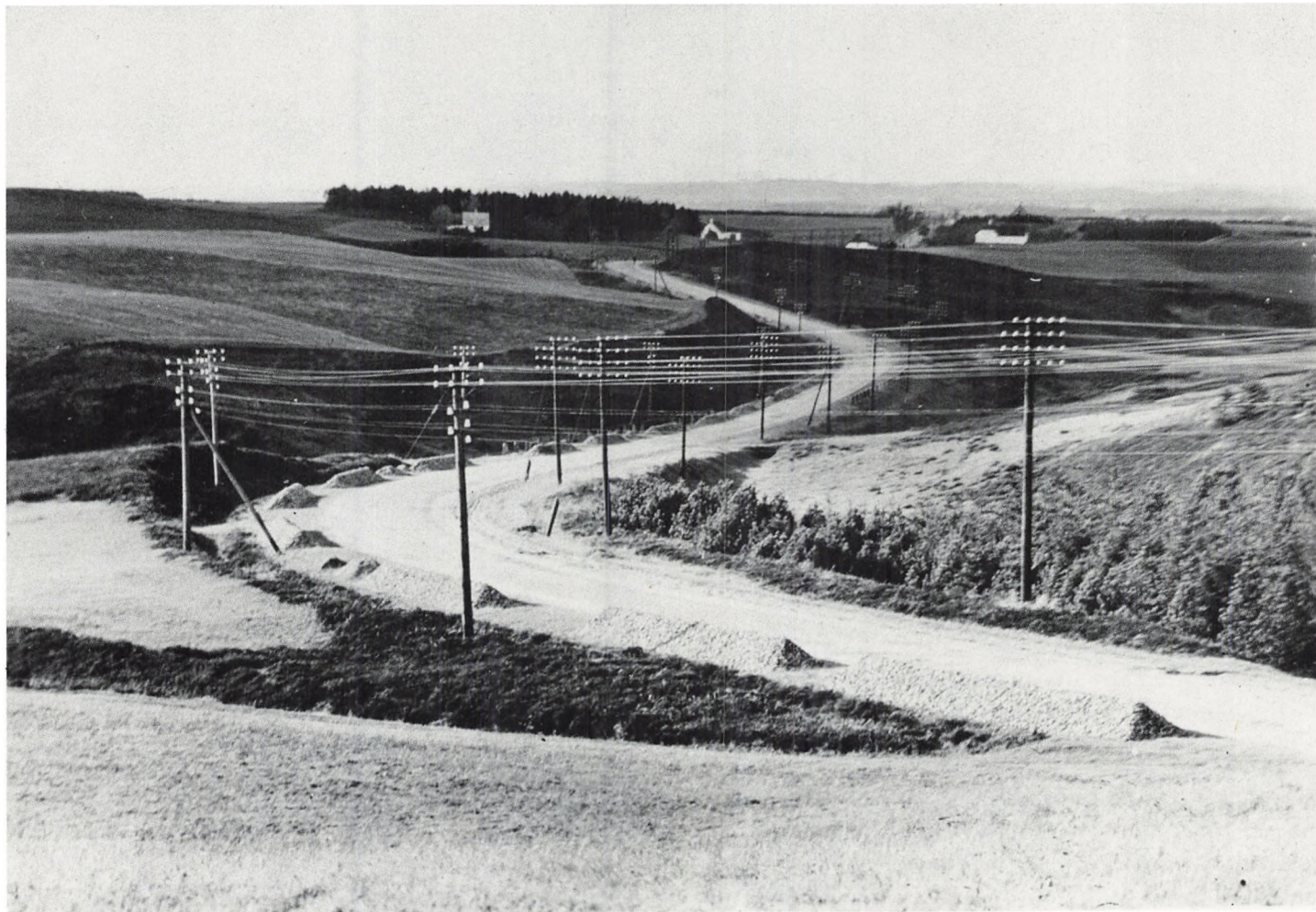

Fig. 3. Hjørring-Frederikshavn landevejen ved Flyvbjerg set mod vest. Turen starter her. Telefonpæle og skærvebunker vidner om den udvikling, der er i gang.

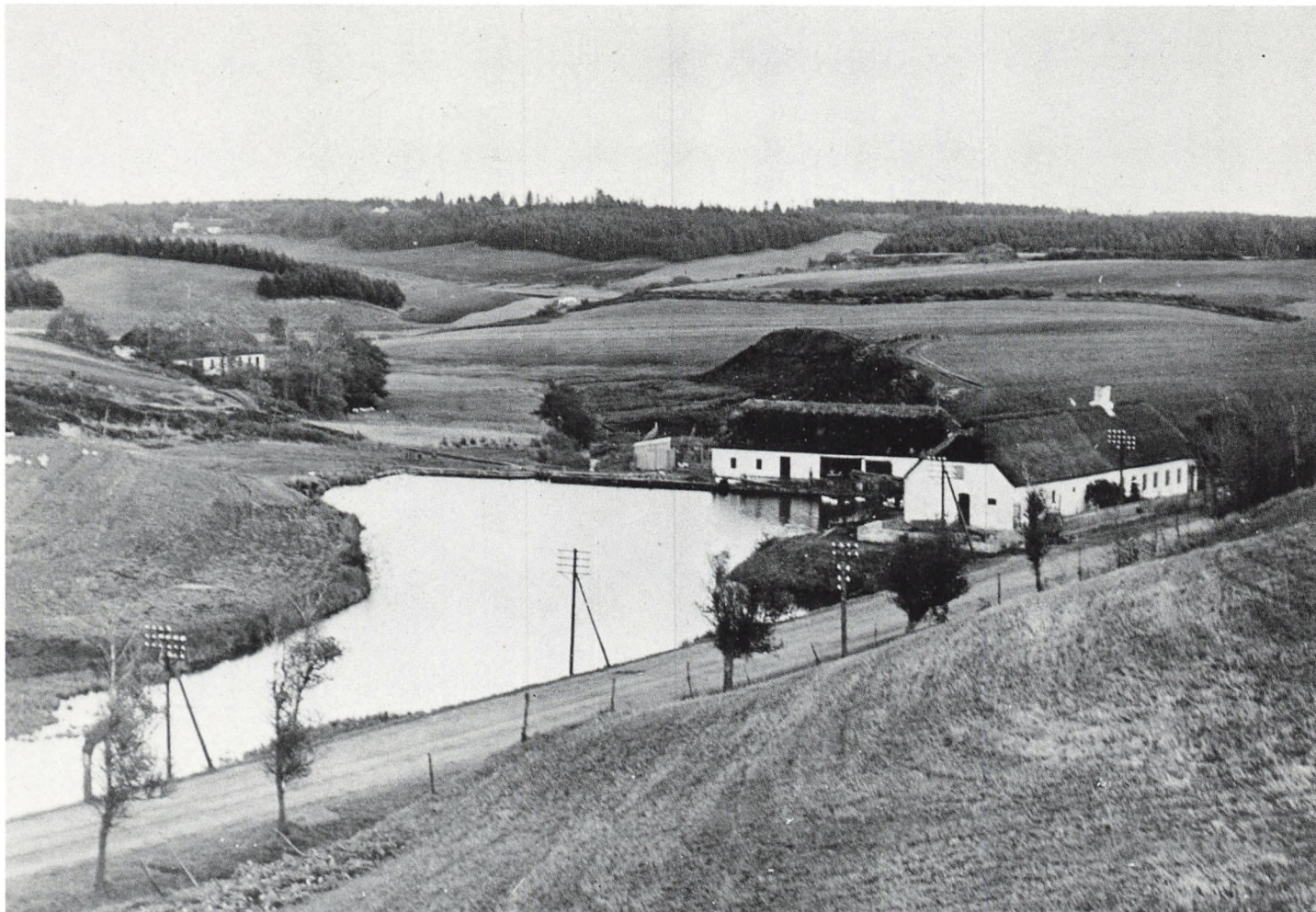

Fig. 4. Slouborg mølle set mod øst. Forrest i billedet ses Hjørring-Frederikshavn landevejen, der i dag har en lidt sydligere linieføring.

Fig. 5. Radrensning ved Skaarupgaard.

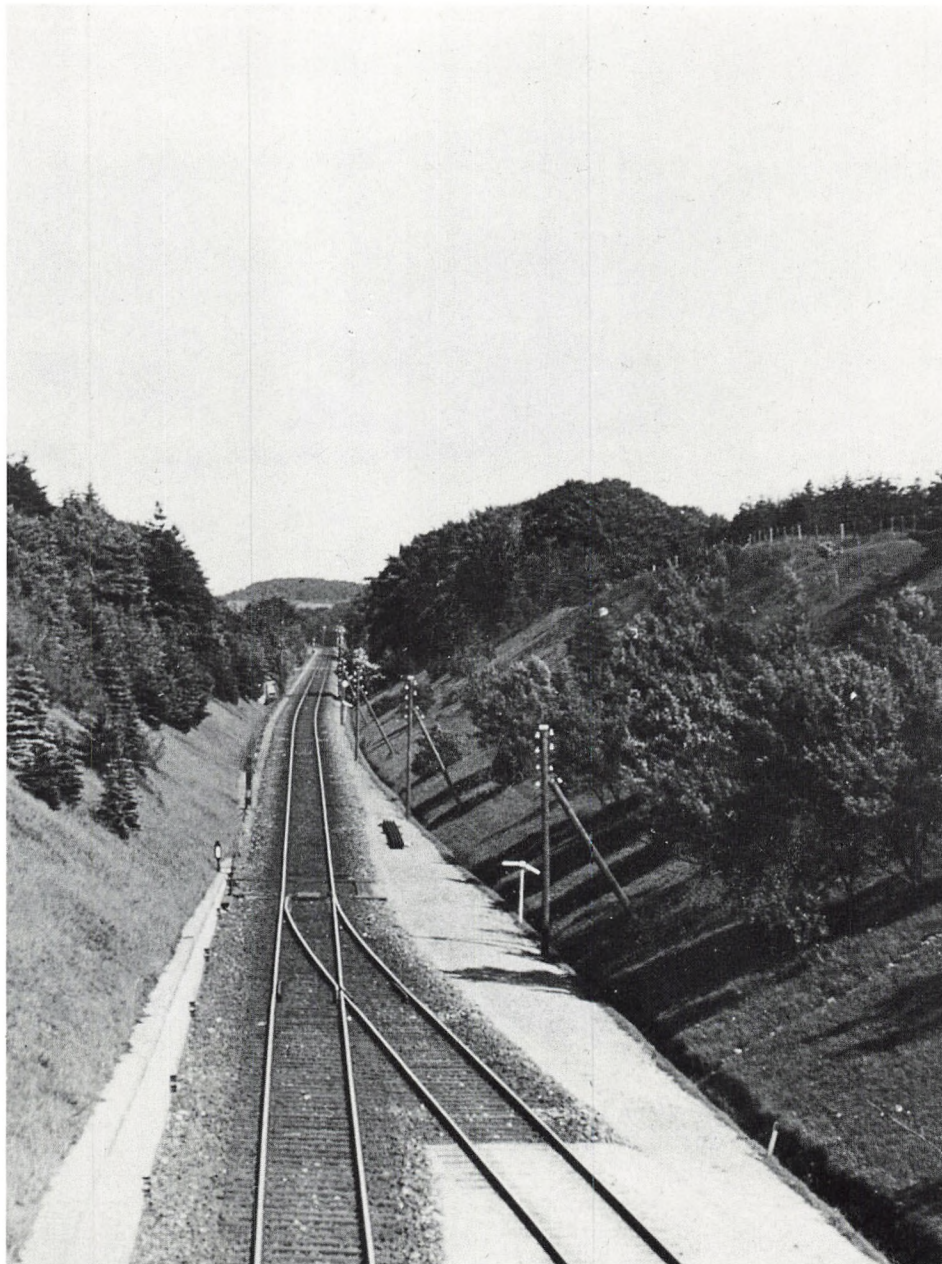
Fig. 6. Udsigt mod vestnordvest fra Tolne Bjerg. Til venstre ses gården Vestergaard og til højre Østergaard.

Fig. 7. Tolne Bjerg set fra sydvest.

*Fig. 8. Udsigt fra Bruhns Bakke, be-
liggende mellem Tolne og Vogn,
mod øst mod Tolshave mose.*

*Fig. 9. Jernbanen til Frederikshavn
set fra den østligste af broerne i Tol-
ne stationsby.*

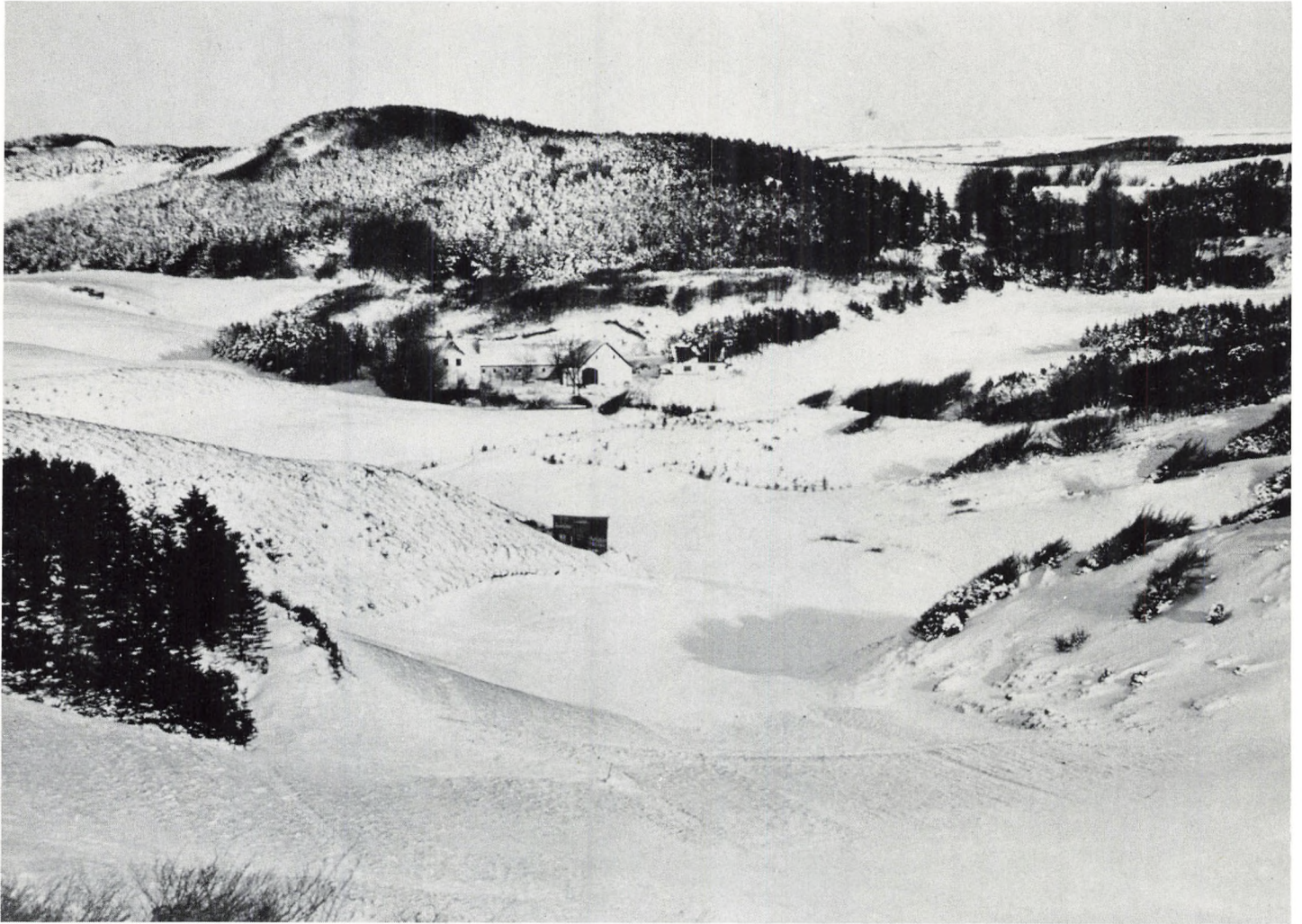

Fig. 10. Dyrehaven mellem Tolne og Vogn set fra syd. Midt i billedet ses skydehuset.

Fig. 11. Den midterste del af Vogn set fra sydøst. Grandbakkegaard er til venstre i billedet, og yderst til højre ses skolen.

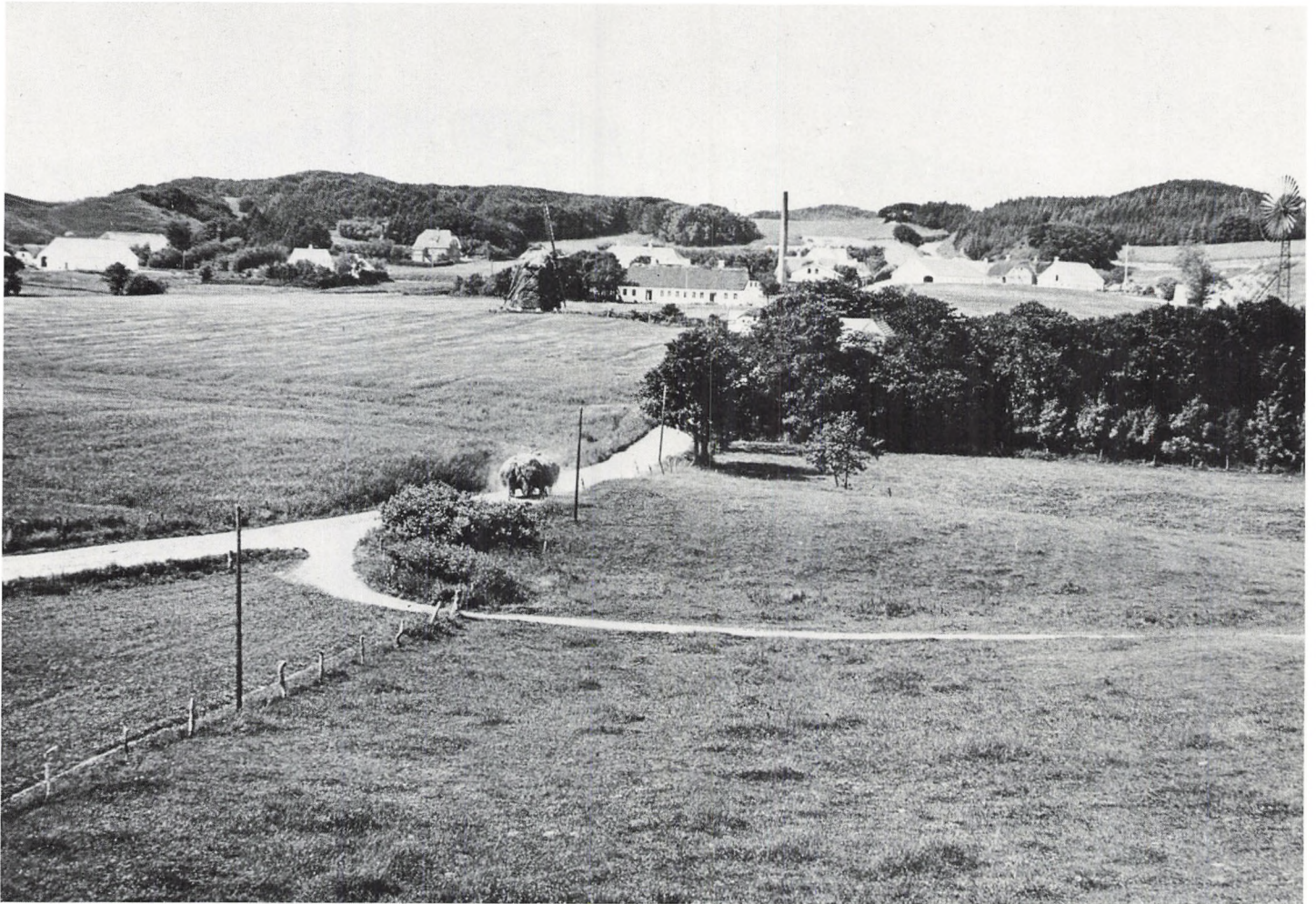

Fig. 12. Vogn set fra nordøst. Vejen forrest til venstre i billedet er Jerup-vejen.

Fig. 13. Udsigt fra Vogn Bakke mod øst gennem Vogn. Udhusene til Vester Nørregaard i forgrunden er for nylig nedrevet, og Øster Nørregaard i baggrunden er nu fuldstændig ombygget.

NOTER

Erik og Karl Morten Rolighed Larsen takkes for oplysninger om Ejner Rolighed Larsen. Anker Jensen, Svend Jensen og Frits W. Kristensen, Tolne, takkes for bistand med udvalg af og nærmere stedfæstelse af billederne.

Søren Spanner, født 1954, cand. mag. i historie og dansk 1983. Ansat 1985 ved Vendsyssel historiske Museum som leder af projekt »Arbejdets historie i Nordvestvendsyssel«.

Gården Rugtved i Asdal sogn

– ældste historie, til 1863

af Ingvard Mølbjerg

Da den gamle hovedbygning på Rugtved i Asdal sogn stod foran nedrivning, var der kontakt mellem Holger Friis, Vendsyssel historiske Museum, og gårdens daværende ejer, Peter Steen. Det blev hurtigt klart, at en bevaring og flytning ville blive for kostbar, og det blev derfor besluttet, at en del inventar skulle skænktes til museet, og at der skulle foretages registrering og opmåling af den historiske bygning. Denne opgave blev i 1955 udført af den unge Palle Friis, der benyttede den som adgangsprøve til Kunstakademiets arkitektskole.

Det er disse opmålinger og registreringer samt et omfattende arkiv, som fandtes på gården, der danner grund-

lag for nedenstående samt en kommende redegørelse for Rugtveds ejere, bygninger og drift gennem 300 år.

Træk af Rugtveds ældre historie

Rugtved er den største af en række afbygger fæstegårde under Asdal hovedgård. Disse gårde ligger stadig i det bakkede terræn mellem Odden og Asdal, som i middelalderen var dækket af skov, hvilket har givet sig tydeligt til kende i gårnavnene. Navnet Rugtved eller Routved forekommer første gang i Christian d. V.'s matrikel i 1688, og nævnes ikke i de ældre matrikler. Der har dog tidligere ligget en gård med dette navn på

stedet. I en artikel af C. Klitgaard i Vendsysselske Aarbøger 1942 nævnes gården i forbindelse med indkvartering af tyske tropper i 1628, sammen med Asdal, Kjærsgård i Tornby og Sejlstrup, hvilket tyder på, at Rugtved allerede da var en betydelig gård. I Hjørring Bys Historie, ligeledes af C. Klitgaard, hedder det: »På svenskekrigenes tid lå der en ikke ubetydelig skov i Asdal sogn, og

Fig. 1. Udsnit af Sognekort (minoreret matrikelkort) i 1: 20.000 over Horne og Asdal sogne trykt i 1883. Midt i kortet ligger Rugtved, der har matr. nr. 31 a af Asdal hovedgård, Asdal sogn.

Mads Skøt i Rugtved havde i 1644 16 svin på olden i den. I de nævnte krige blev skoven slemt forhugget«.

Rugtved som fæstebog og fogedgård

I Asdal kirke ligger i gulvet umiddelbart foran koret en stor ligsten, der bærer følgende indskrift:

»her under Hviller Den Edelle og Høyforneme Mand Sal: Hans Peders Holst. Som var fød udi Holsten anno 1626, død 1682 in Octob. paa Asdal der hand hafde været forvalter og forpagter mere end 30 aar – saa og den Sal: Mans Svigerfader den Høyagtbar nu Sal: Jørgen Salmons Hald Tillige Med sin Datter 3 Børn Friederich Hans. Catrine hansd. og hans.

De Been som denne Sten i fred og ære Decher. Det Jord Guds Kraftis ord paa Dommens dag opvæker. De Ben det Jord er hans som vandred her med Gud. De Ben det Jord er hans som Sal: gich Henud. I Synder Holstens Land der fich Han Lif og Lære. I Nøre Jyders Land her fich Hand sted og ære. See Dyders Contrafei see Godheds rette Speil. Det hand Med mere var sin ven hand ey slaa feil.

Spørg Haven Hammelmoes Spørg Ranzau som hand tiente Spørg Asdal Ormhelt og Andre som ham Kiente Ei nogen negter det. Mens alle Vidne bær At Holst dog Manden er hvis Død Begræder hver.

Om kost os ey vor hvilested fordi vi ere Døde Men lad os sofue her med fred Till vi vor Jesum Møde«.

I 1672 havde Hans Pedersen Holst købt hovedgården Haven. Han vedblev dog at være ridefoged på Asdal med bopæl i Rugtved, som han samtidig må have haft i fæste. I en artikel af S. Nygård om hovedgården Haven og dens ejere i Vendsysselske Aarbøger 1917, gives desuden disse oplysninger: Hans Pedersen Holst (eller Holsten) blev 21. maj 1665 i Aalborg viet til Anne Jørgensdatter Hald. Hun var født ca. 1646 og døde 1728 på Bøgsted, som hun ejede efter sin anden mand, Peder Jensen, hvem hun havde ægtet 1684. De blev begge begravet i Astrup kirke.

Foruden de tre på ligstenen nævnte døde børn fik Hans Pedersen og Anne Jørgensdatter børnene Beate Sofie, der blev gift med Henrik Lauritsen Bugge til Linderumgård, og Christen Hansen, der blev fæster af Rugtved efter sin fader.

Skønt det ikke i kilderne er oplyst, at Christen Hansen var søn af Hans Pedersen Holst, fremgår det dog af fadersnavnet og af, at han efterfulgte denne som fæster af Rugtved. Da Christen Hansen døde i 1747, opgaves hans alder at være 80 år. Han må så være født i 1667 og har kun været 15 år, da faderen døde.

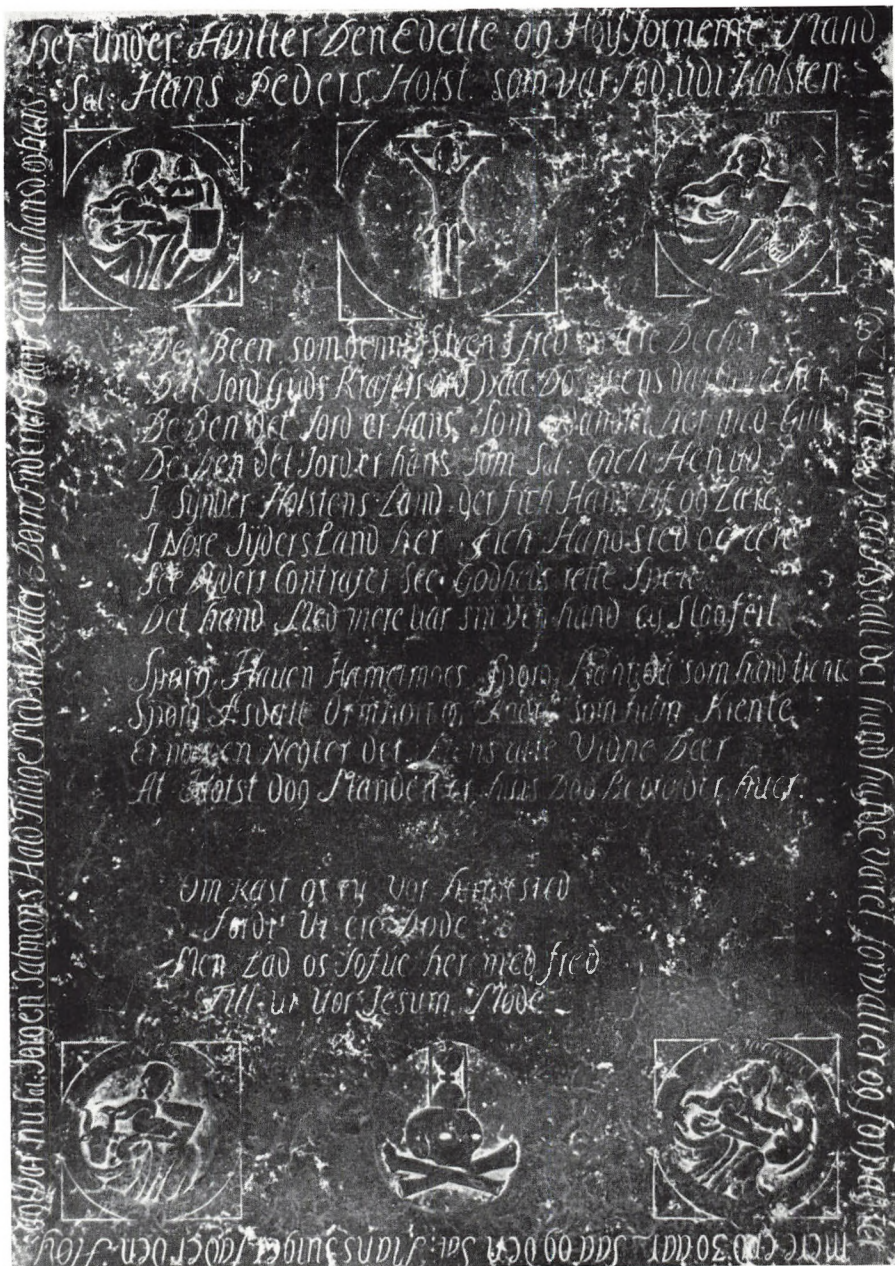
Da han næppe har overtaget fæstet før 1692, da han blev myndig, må

fæstet i den mellemliggende tid have tilhørt hans moder, Anne Jørgensdatter. Christen Hansen må også have fået en uddannelse som forvalter, idet han 1732 fik kgl. konfirmation som dommer ved Gaardbo Birketing, som samtidig flyttedes til Asdal. Denne stilling bevarede han til sin død. Han blev begravet 11. januar 1747 med prædiken i Asdal kirke, og fastelavns søndag året efter blev hans hustru, hvis navn ikke er nævnt, begravet samme sted, ligeledes med prædiken.

Christen Hansen havde sønnen Jens Christensen. Hans alder er ikke anført i kirkebogen, men han er antagelig født omkring 1700. Første gang Jens Christensens navn forekommer er som udlagt barnefader i Horne kirkebog: Anno 1735, døbt Karen Mikkelsdatters uægte barn af Højrup, søn Friederich, udlagt barnefader Jens Christensen i Rugtved. Både Christen Hansen og Jens Christensen nævnes samtidig i Rugtved, hvilket fortæller, at den voksne søn har boet hos forældrene. Det var sædvane, at forældre gik på aftægt i 60-års alderen, når der var en voksen søn til at overtage fæstet, hvilket i dette tilfælde formentlig er sket omkring 1730.

Jens Christensen giftede sig 26. februar 1745 i Horne kirke med Karen Pedersdatter. Forlovere var Peder Hjulmand, brudens fader, og Niels Christensen af Søttrup, der var gift med Alhede Christensdatter, hvis fa-

Fig. 2. Ligsten i Asdal kirkes gulv over Hans Pedersen Holst og svigerfaderen Jørgen Salmons Hald samt dennes datter med tre børn. Hans Pedersen Holst eller Holsten var forvalter og forpagter på hovedgården Asdal i over 30 år, til sin død i 1682. Dette har ikke været nogen ringe stilling, for allerede i 1672 fik han råd til at købe hovedgården Haven. Selv blev han boende på gården Rugtved, som han formentlig har haft i fæste fra Asdal Hovedgård.

der var Christian Hansen, Rugtved. Karen var da 25 år gammel og Jens Christensen omkring 45. Ægteskabet varede kun i 14 år, idet Jens Christensen »møller af Rugtved«, ifølge kirkebogen blev begravet i fasten 1759 med prædiken.

Den 28. december samme år fæstes Rugtved til ladefoged Mouritz Andersen, som ægter enken Karen Pedersdatter.

Fæstebrevet er bevaret og har følgende væsentlige punkter: Mourits Andersen Ladefoged skal straxen tiltræde bemeldte gård, og ægte salig Jens Christensens enke, Maren Pedersdatter. Han forpligter sig til at overholde de i formandens skiftebrev nævnte bestemmelser, og afvigte 27. okt. af denne gård at svare alle skatter og ydelser. Til årlig for landgilde og arbejdspenge i rette tid at betale 24 rdl., hvorimod han for hoveri og pligtarbejde er fri og forskånet ligesom hans formand Jens Christensen.

Denne frihed for hoveri hænger sikkert sammen med, at embedet som sognefoged synes at være knyttet til fæstet af Rugtved. Chr. Jensen nævnes således lejlighedsvis som sognefoged, og det antages, at også Jens Christensen og Mourits Andersen har været sognefogeder. Det samme gælder Chr. Hansen, der tillige var birkedommer. Traditionen fortsætter efter at Rugtved er blevet selveje, idet både Søren og Ole Rugtved af og til

nævnes som sognefogeder. Tilbage er nu at gøre opmærksom på, at den første fæster, Hans Pedersen, var ridefoged på Asdal. Det er således fuldt berettiget, når Rugtved benævnes som fogedgård under Asdal gods.

Mouritz Andersen Rugtved døde 46 år gammel og blev begravet 3. juni 1772 med prædiken. Karen Pedersdatter overtog nu fæstet af Rugtved, indtil hendes søn af første ægteskab, Christen Jensen, blev myndig og kunne overtage gården. Dette skete 1775. Det kunstfærdigt skrevne fæstebrev har siden været opbevaret på gården:

Fæstebrev

Paa Høj- og velbaarne Christian Friderich Rantzau, Greve til Rosenvold, Asdal og halve Hammelse, mit højgrevelige Herskabs Vegne og hendes Naade Høj- og Velbaarne Frue Fredericha Lovisa Enkegrevinde af Rantzau fød Raben hendes nærmere naadige Approbation haver jeg hermed henstedt og bortfæstet til Christen Jensen 25 aar gammel fød i Rougtved i Asdal Sogn. Bemeldte Rougtved, som hans Stift-Fader Mourits Andersen er fradød og hans moder Enken Karen Pedersdatter til ham har afstaaet. Hvilken Gaard, der under Asdal Hovedgaards Takst staaer for Hartkorn 12 Tdr. 5 Skp. 1. Fj. Bemeldte Christen Jensen sin Livstid i Fæstemaal have, nyde, bru-

ge og beholde med al dens rette Tilliggende af Agre, Eng, Drift og Gødsel, som hans Formand bemeldte Mourits Andersen den nydt, brugt og haft haver på efterskrevne vilkaar.

1. Af førnævnte Rougtved at svare til rette Forfaldstider alle kongelige Kontributioner som nu er eller hvilke allernaadigst maatte paabydes i Proportion med de øvrige Asdal Hovedgaards Takstes Besidderei Asdal Sogn.

2. Svare til Mortensdag førstkomende og siden fremdeles aarligt til samme Tid, saalænge ovenmeldte hans Moder Karen Pedersdatter lever, for Landsgilde og Hoveri 24 Rdl skriver tyve og fire Rigsdaler. Men naar hun ved Døden skulle afgaa, maa han ej vægre sig ved, men være forbunden til at gøre Hoveri til Asdal lige med Stejlbjerg eller en af Skovsgaardene om forlanges. I slig Fald svare han ikun Landgilde aarlig 12 Rdl. skriver tolv Rigsdaler, og af den nu af Gaarden givende Indfæstning nyder han igen tilbage et hundrede Rigsdaler, og saaledes i Proportion om ringere Hoveri end meldt af ham skulle forlanges.

3. Gaarden med bygninger og Besætning have han vel at bebygge og forbedre, samt holde saaledes i Stand at det alle Tider kan staa for fuldt syn. Intet af dens Tilliggende Ejendoms bortlevere eller -leje, til Hoveri brugt eller bruge lader, men samme forsvarlig gøder og dyrker.

4. Fæsterens Moder ovenmeldte Karen Pedersdatter nyder fuldkommen og fornøjeligt Ophold, Ildebrand og Husværelse, saalænge hun finder for godt med ham at være i fællig. Men skulde hun agte fornødent sig sin egens Husholdning at antage enten i hans levende Live, eller han ved Døden i Ægtestand skulde afgaa før end hun, nyder hun den vestre Raaling paa Gaarden, som til hendes bekvemmelighed tilbørlig istandsættes. Til sin Forplejning nyder hun da aarlig 2 Tdr Rug, 2 Tdr Byg og 2 Tdr Havre. Malkning af en Række af Køer bestandig, saaledes at naar een begynder at falde af paa Malkningen, anviser han en anden, som er i brugbar Stand, Samt 7 Faars Græsning på Ordre og Lyst. Ildebrand 15 Læs Knoptørv og 20 Læs Sandtørv.

5. Skulde Fæsteren i enlig Stand afgaa førend hans Moder, forbeholdes hende at forestille een af hendes andre Børn til dette Steds Nydelse, som da erholder samme uden videre, eller ny Indfæstning. Iøvrigt holde han sig kgl. Majestæts allernaadigste Lov og Forordninger allerunderdanigst efterrettelig. Være sit høje Herskab og hans Forvalter tilbørlig hørig og lydige. Alt under Fæstets Fortabelse og under Lovens Tvang. Indfæstningen er betalt med 200 Rdl, skriver to hundrede Rigsdaler. Fogedpenge 1/10 del samt for stemplet Papir til

Fæstebrev, Revers og Bog 4 Mark 8 skilling. Dette til Bekræftelse under min Haand og hostrykte Signeta.

Asdal den 30. marts 1775.

A. Brüchmann

Den i afsnit 2 omtalte frihed for hoveri bekræftes i jordebog for Asdal gods 1775.

I samme oplyses det, at Stejlbjerg og de to Skovgårde yder hoveri.

Fæstebrevets bestemmelser om af-tægt for enken i den vestre råling skulde snart blive aktuelle, idet sønnen Christen Jensen allerede i 1777 blev viet til pige Mette Sørensdatter, født 1758. Forældrene var Søren Sørensen Møller og Maren Christensdatter af Sdr. Skovgård.

Karen Pedersdatter boede nu i af-tægtshuset til hun døde i 1797, som det fremgår af kirkebogen: 18. juli begravet Mouritz Andersens enke Karen i Rugtved, gl. 78 år.

Rugtved som selvejergård

Det faldt i Chr. Jensens lod at erhverve Rugtved til selveje, en krævende opgave, som han klarede med stor dygtighed. Købekontrakten har følgende ordlyd:

»Aar 1798 d. 24. april er imellem underskrevne Arent Rasmussen til Sejlstrup og sognefoged Christen Jensen i Rougtved indgaaet og sluttet følgende Købekontrakt:

I. Sælgeren sælger og overdrager

til Køberen Christen Jensen den af ham paaboende og ihændehavende Gaard, Rougtved kaldet, staaende for Hartkorn, Hovedgaards Takst 12 Tdr. 5 Skæpper, 1 Fjerdingskar, 1 Album, med alt dets rette tilliggende af Ager, Eng, Mose og Skovmål med derpaa værende Skov, Bygninger og Besætning m.m., lige som Sælgeren det selv ejer uden al undtagelse i nogen maade. Jagttrettigheden følger købet.

II. Gaarden staar fra Dato for Købers Regning og Risiko.

III. De kongelige Skatter, som svares af frie Hovedgaardstaksts Hartkorn, betaler Køberen af sin Gårds Hartkorn og er Sælgeren uvedkommende.

IV. Købesummen, som er accorderet til 2200 Rdl., betaler Køberen i Aalborg d. 12. juni 1799«.

I ægteskabet mellem Christen Jensen og Mette Sørensdatter fødtes 16 børn. En udskrift af kirkebogen i 1803 ved degnen Lars N. Møller viser, at af disse børn døde 8 som spæde, og af de overlevende døde 2 i ung alder. Da Christen Jensen døde i 1804, 55 år gammel, sad Mette Sørensdatter tilbage med en børneflokk på 8, hvoraf de to yngste var 2 og 4 år gamle. Enken sad nu i uskiftet bo til den ældste søn, Søren, kunne overtage gården. Dette skete ved skøde af 2. februar 1816. Købesummen var 9000 rdl. Dertil skulle som arv til

No. 4

1798.

No. 4

Mar 1798. den 24de April, er indkommet

Sire og Dyde Skilling.

er indkommet fra den Christen Rasmussen
den Skilling og Rasmussen Christen
Jensen i Røglved, indkommet og skilt
følgende gode Landbrugs -

Havnd
1798.

Jensen

1.
Og som affgiver og erindrer den Gode Christen
Jensen den af sin pabornde og i færdigens
Gaard Røglved læst, som for Jættens
Jordgaards - Gaard - 12 Bønder 3 Skinger 1 Rindings
skilling, inde alle det rette tiliggende af Byg, Røg,
Malt, Gjær og Skovmaal med heraa nævnte Uds,
Bygninger og Befæstning m. m. lige som Ogsom det
den som inde at Ogsom den som den Gaard
den Gaard - Røglved den som den Gaard
Jættens -

2.

Gaarden Gaard for Gaard for Gode Christen
og Røglved.

3.

Den Kongelige Gaard som Gaard af sin Jordgaards
Gaard Jættens, betale Gode Christen af sin Gaards
Gaard og er indkommet i indkommet.

4.

Gode Christen, som er indkommet den 22de Dec,
hvor den som den som den Gaard, betale
Gode Christen i Gaard den 12de Juni 1799 med at

Fig. 4. Købekontrakt fra 1798, hvor sognefoged Christen Jensen erhverver gården Røglved »med alt den rette tiliggende« af Arent Rasmussen til Sejlstrup. At Christen Jensen nu blev selvejer skyldes dels hans egen flid og dygtighed, men også i høj grad de omfattende landboreformer i 1700-årenes slutning.

hans søskende udredes 2000 rdl., når der var en broder, der ville giftes eller etablere sig, og 1000 rdl., når det var en søster. Derhos forpligtede køberen sig til at give sin moder fri husly i hendes livstid med stue, kammer, køkken, kakkelovn og bageovn og dertil de sædvanlige naturalier.

Mette Sørensdatter flyttede herefter på disse vilkår over i aftægtshuset, hvor hun boede til sin død i 1841.

1822 viedes ungkarl Søren Christensen fra Rugtved af landbostand

29 år (skal være 41 år) og pigen Maren Jensdatter fra Tornby sogn, 26 år. Forlovere var Anders Sørensen og husmand Michel Christensen, begge af Asdal sogn.

Maren Jensdatters forældre var Jens Thomsen og Anne Nielsdatter, boende i Østergård i Sdr. Tornby. Folketællingen i 1801 giver følgende billede af brudens familie:

Thomas Jensen, husbond, 62 år, enkemand, gårdejer. Jens Thomsen, hans søn, 34 år og Anne Nielsdatter,

hans kone, 33 år, indsidder og tjenestefolk, børn: Maren Jensdatter, 6 år, Ane 4 år, Thomas Jensen 2 år.

Med ægteskabet mellem Søren Christensen (kaldet Søren Rugtved) og Maren Jensdatter knyttedes forbindelse mellem Rugtved-slægten og en af de førende slægter i Tornby sogn, og gennem Maren Jensdatters oldemor, Birthe Kjeldsdatter Bruun fra Kjølsegård, knyttedes forbindelsen videre til slægterne Bønsdorf og Kjærulf.

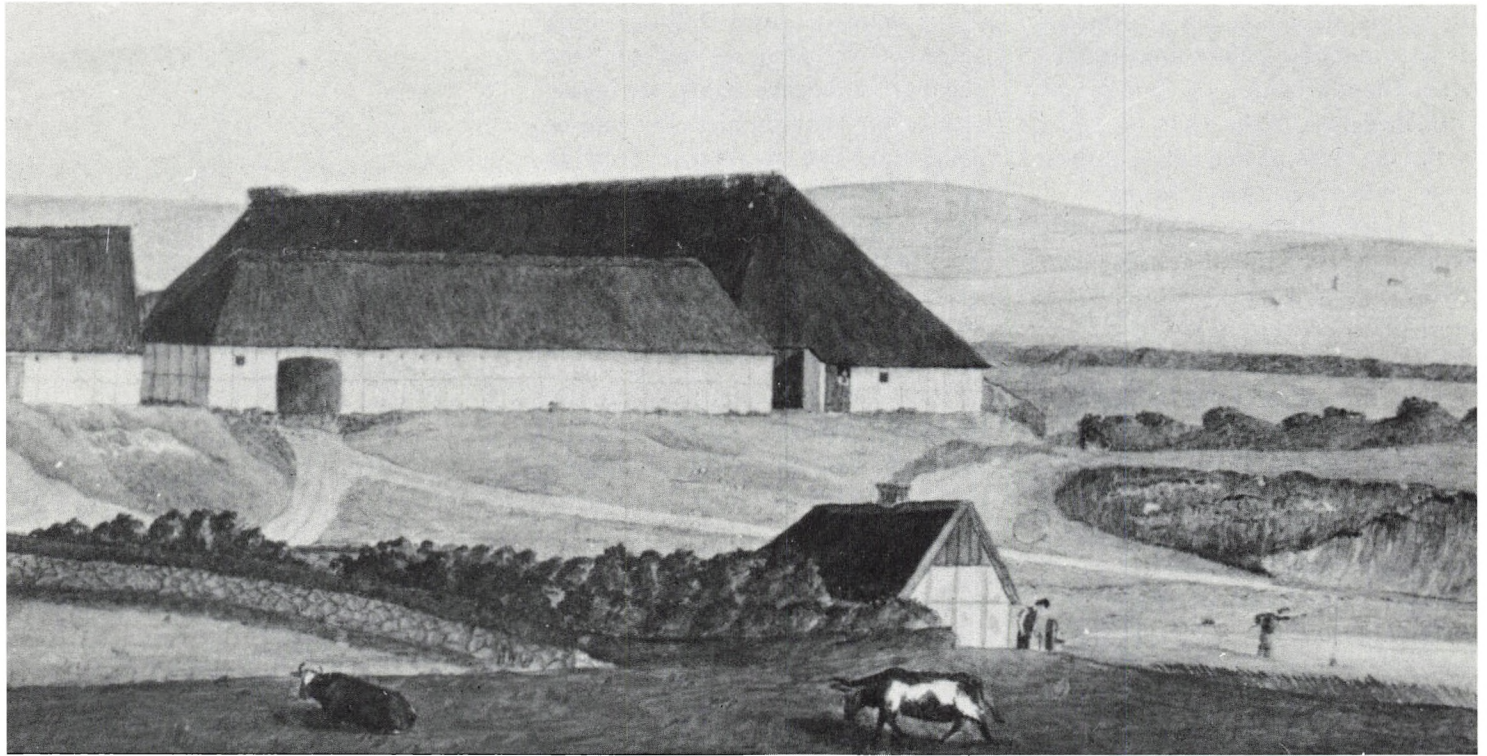

Fig. 5. Akvarel af Rugtved udført af maleren Rasmus H. Kruse i 1842. Til venstre ses gårdens tørve- og svinehus, herefter våningshuset med et tilbygget mejeri. Bygningen med en helvalmet og en lodret gavl er aftægtshus (1775: »den vestre Raaling») og de to bygninger længst til højre er lo og lade. Bagest i billedet skimtes stalden, og i forgrunden ligger gårdens smedie. Det firlængede gårdanlæg er bygget i midten af 1600-tallet, mens aftægtshuset antagelig er fra 1730. En nærmere redegørelse for bygningerne vil fremkomme i en følgende artikel.

Søren Christensens Rugtved

Søren Christensen var sognefoged ligesom faderen, og tillige kirkeværges fra 1836 til 1839, hvilket den gang som nu var et ærefuldt hverv.

Vi har mulighed for på flere måder at danne os et indtryk af livet på Rugtved på Søren Christensens tid. Et gammelt billede af Rugtved skildrer gårdens bygninger og livet omkring dem med stor omhygelighed og mange detaljer, og den omfattende skiftevurdering efter Søren Christen-

sens død giver et præcist billede af, hvilket indbo han og hans husstand benyttede sig af.

Endelig vil vi blade flittigt i Brinck-Seidelins beskrivelse af Hjørring amt, som udkom i 1828, og som på fremragende måde fortæller om amtets almindelige tilstand på Søren Rugtveds tid.

Det omtalte billede er en akvarel, malet af den navnkundige Rasmus Henrik Kruse fra Fur. Billedet er ikke signeret, men kunstnerens særlige

stil er ikke til at tage fejl af. Rasmus Kruse foretog en række topografiske rejser rundt i landet, og han var på Hjørringegnen i både 1835 og 1842, og det må være på den sidste af disse rejser, billedet er blevet udført.

For at tjene til livets ophold udførte Rasmus Kruse både silhouetportrætter og gårdportrætter under sine rejser. Disse billeder var altid meget vel-lignende, og for at behage køberen malede han gerne nogle af gårdens dyr og mennesker med på gårdpor-trætterne. Således er det også på bil-le-det af Rugtved, som har en særlig søndagsstemning. Træernes blade og kørne på marken fortæller, at det er sommer, og de tydelige skygger, som giver billedet et særligt liv, at det er eftermiddag. Den fornemme dame med hat og parasol må være godsfor-valterens frue, der har været på visit, og de to drenge på fiskeri i dammen, Søren Rugtveds to sønner. Rasmus Kruses personer var altid udtryk for noget oplevet.

Det store bygningskompleks ligger fornemt placeret i det træløse, bakke-de landskab. Det ses, at gården er bygget på en højning, der er planeret på toppen og med stejle skrænter mod vest, hvor regnvandet har skåret dybe furer ned mod en lille dam. Tørve- og svinehuset, der ses yderst til venstre, ligger på en lille bakkeø, der strækker sig ud i et engdrag, hvor der er tørveskær. Tørvestakkene er

flyttet op på det tørre. Til højre i bil-le-det, syd for laden, ses en rund, med stendige indhegnet plads, en løkke, som senere skal omtales. Det samme gælder smedien, som ligger i forgrun-den, delvis skjult af en inddiget træ-gård. I det følgende vil vi nu danne os et indtryk af familiens og gårdens situation, som det fremgår af skiftet efter Søren Rugtved, der her optryk-kes i sin helhed:

»Hans Georg Koefod, virkelig Ju-stitsraad, Byfoged og Byskriver i Hjørring Købstad samt Herredsfoged og Herredsskriver i Vennebjerg Herred.

Gør vitterligt: at anno 1840 d. 30. December indfandt Skifteforvalteren i Vennebjerg Herred Justitsraad Ko-foed sig i sit Forfald med hans consti-tuerede Fuldmægtig Holm med Vid-nerne Sognefoged Lars Olesen (Sløv-borg) og Christen Christensen i Gaarden Rugtved i Asdal Sogn for at påbegynde Skifte efter Gaardmand, Ejer, Søren Christensen, som ved Dø-den er afgaaet. (f. 1780).

Enken Maren Jensdatter med Laugværge, Møller og Sognefoged Christen Heilesen af Kjærsgaards Mølle var nærværende og opgav den dødes Arvinger at være i deres Ægte-skab sammen avlede Børn, nemlig en Datter Karen 19 Aar gammel, ugift, en Dito Maren 17 Aar, ugift, en Di-to, Ane Marie 16 Aar, en Søn Chri-sten 11 Aar en Dito Laurits 9 Aar, en

Fig. 6. Rugtved er i dag en helt mo-derne indrettet landbrugsejendom, men inde i den store ladebygning er der endnu bevaret spor fra den 300 år gamle gård, i den kraftige tømmer-konstruktion af egetræ.

Datter, Ane Kathrine 6 Aar og en Søn Jens Peter 4 Aar.

Som Formynder for disse umyndige var til Stede og blev beskikket den afdødes Broder Mikkel Christensen, Gaardmand boende paa Asdal Mark.

Derpaa blev registreret og vurderet saaledes.

I	Rdl.	Mark	Skilling
I Storstuen			
1 Fløjbord	1		
13 Stole	5		
1 lille grønmalet Bord		2	
2 Spejle		2	
2 Skabe	4		
1 ny Schatol	8		
1 Kobber-Pottemaal		2	
1 4/ Lispunds Bismer	1		
I Gæstekammeret			
1 blaamalet fyrre Schatol	5		
1 do. Klædekiste	3		
1 rødmalet Bord		3	
I Schatollet			
6 Skjorter	4		
1 Par sribede Bukser		3	
1 sort vadmel's Frakke	2		
1 grøn ditto	3		
1 Kalmukkes Frak og 1 ditto	6		
1 sort vest		2	
1 Par sorte Vadmel's-bukser	1		
1 rød Hue		1	
1 blaamalet Sengeskab	1	2	
1 rødtribet olmerdugs Overdyne	3		
1 Par hvergarns Lagner	1		
3 Puder	1		
1 Bolsters Undervaar		3	

I Spisekammeret			
2 Fustager	3		
1 Ølanker og en ditto Tønde	1		
1 Større Tønde med Jernbaand	2		
1 Bærkar	1		
1 Balje	1		
3 lille Borde	3		
1 Løb og et Trug	1	8	
1 Taburet m.v.	3		
1 Bærkar og et Anker	1		
1 Munk og to Fade	1		
1 Messing Dørslag	2		
2 Munke og en Lyskasse	2		
På Loftet			
24 Kornsække	8		
2 ditto	4		
6 Solde	2		
2 Solde	1		
1 Løb og en Skæppe	1		
3 gamle Tønder	3		
4 Bærkar	4		
2 Garnvinder		8	
I Dagligstuen			
1 lang fyrre Bord med Bænk	1		
1 Lygte	1		
1 Jernbilægger	6		
1 Stueur	4		
1 Foldbænk	3		
1 lille Skab	2		
1 Trappe	1		
1 gevær (gewæhr)	1		
1 sorttribet olmerdugs Overdyne	4		
1 Par blaalærreds Lagner	4		
1 væv (wæhv)	1		
3 Puder	2		
2 Hovedpuder	2		
1 sorttribet olmerdugs Overdyne	1		

1 Par blaalærreds Lagner	2		
1 Bænkkniv og et Rivejern	1	8	
I Sovekammeret			
1 Jernbilægger	5		
I et Kammer derved			
1 gammelt fyrre Skab	4		
1 rød Olmerdugsdyne (over) to Puder og et Par Lagener	2		
1 Bord og en Stol	1	8	
I Køkkenet			
1 Kobberkedel	4		
1 Jerngryde i Grube	2		
4 Jerngryder	2		
6 Stavkar	1		
4 Stripper og en Spand		5	
1 Bærkar og et Bord		2	
2 Øltønder		3	
10 Stavkar	1	4	
3 Jerngryder		3	
I Bryggerset			
1 Kobberkedel i Grube	24		
2 gamle Kar		2	
2 Spande		1	
2 Kar		2	
3 gamle Tønder og en Greb		4	
I et Hus vesten i Gaarden (Aftægtshus)			
1 rød og hvid olmerdugs overdyne	1		
2 Lagner	1		
1 Undervaar og to Puder	2		
1 Slagbord		1	
1 Kærne		1	8
1 Slibesten		1	
1 Jernbilægger	6		

Fig. 7. Christen Jensen døde i 1804 og gården blev herefter overtaget af enken Mette Sørensensdatter og senere, i 1816 af sønnen Søren Christensen, der ejede den til sin død i 1840. Skifteretten i Vennebjerg Herred ved fuldmægtig Holm og to vidner udfærdigede i denne anledning et skifte for ejendommen, der omhyggeligt gør rede for, hvad der fandtes på gården i alle bygninger og rum og hvor meget disse ting kunne vurderes til. Denne side fra skiftet omfatter gårdens køkken og et kammer ved siden af soveværelset.

- mætt:
 1 Gaard Høstog -
 gaard 2⁰
 1 St Kammer
 der ved.
 1 Gaard med fin
 nu Gaard 4
 1 Ved skov med
 Lige Omfang
 med, to Vidner
 og et Gaard Læg
 med 2
 1 Høst og 1 Bænk 1 6
 Nijstikeneh.
 1 Bænk med Læg
 ind 4
 1 Gaard med
 Gjærd 2
 1 Gaard med
 10 Bænk med 1
 1 Gaard med
 nu Gaard 5⁰
 1 Høst og
 et Høst 2
 2 Pløvede 2
 10 Bænk med 1 4
 Gaard

1 rødtribet olmerdugs		3 Sædeløb	2	1 Slibesten	4
Overdyne	1	Krog og Forrebe til		1 Høvlebænk og	
1 Par Lagner	1	3 Vogne	3	Huggestol	3
1 grønttribet (dyne?)		8 Tøier	1 2	4 Senge	2
og 2 Puder	1	8 River	1	6 Jerngrebe	2
1 Skab	1	1 ?	1	4 Spader	1 2
1 Stol	2	1 Stoksving	3	2 Hamre	3
1 Sæt Heste-Seletøj		1 Akselstok med videre	4	1 Staalstang	1
m. Bjælder	6	6 Høleer med Drage	4	1 jernbeslagen Vogn	
Paa Loftet		3 Knubtørvspader	4	m. Sæt	40
1 Forsæt	3	3 Folkesenge	6	1 do. m. do.	20
				1 Slæde med do.	3

Fig. 8. Nogle af de genstande, som er nævnt i skiftet efter Søren Christensen, er stadig bevarede i familiens eje eller i samlingerne på Vendsyssel Historiske Museum. Denne si er med stor sandsynlighed identisk med »et messingdørslag« til 2 mark, fra gårdens spisekammer.

Fig. 9. Denne morter af malm er ikke nævnt i skiftet, selv om den må have eksisteret i 1840 og bestemt også repræsenterede en betragtelig værdi. Forklaringen er måske, at den er blevet betragtet som værende enkens private ejendom.

Fig. 10. 2 mælkefade af træ, grønmaledede udvendig og rødmaledede indvendig. Om netop disse fade har eksisteret på gården 1840 er vanskeligt at fastslå, for sådanne bødkervarer er fremstillet og anvendt mange steder til helt op imod midten af dette århundrede.

Heste: 10 Stk.

1 rød Hoppe		2 Sæt Hestetøj	1	2
29 Aar gammel	16	1 Hakkelseskiste		3
1 brun Hest 26 Aar	14	4 Forke og 4 Plejle		2
1 rødblisset ditto 16 Aar	18	2 Dragbører (Hjulbør?)		4
1 sort Hoppe 11 Aar	40	4 gamle vogne m. Hække og Møgfjæl	40	
1 sort Hoppe 11 Aar	40	4 Plove	10	
1 brun Hest 20 Aar	12	4 Harver	8	
1 sortblisset ditto 3 Aar	50	4 Hjulbører	1	2
1 brun Hoppe 3 Aar	50	4 Kalve	6	
1 sort Hest 3 Aar	40	20 Faar	23	
1 sort Hest 2 Aar	40	1 jernbeslagen Vogn med Sæt	14	
4 Dækkener	2	1 Kane	1	
1 Sæt gammel Halvtøj?	2	1 Bord	1	
2 gamle do.	1	1 Aars-Kalv	4	
1 Sadel og to Bidsler	1	1 rødringet Ko 6 Aar gl.	20	
1 Skovl og en Greb		1 sortbroget ditto 8 Aar	16	
		1 rødringet 6 Aar	16	

Fig. 11. To øltønder. Ifølge skiftet har der været adskillige tønder og ølankre på gården i både køkken, bryggers og spisekammer.

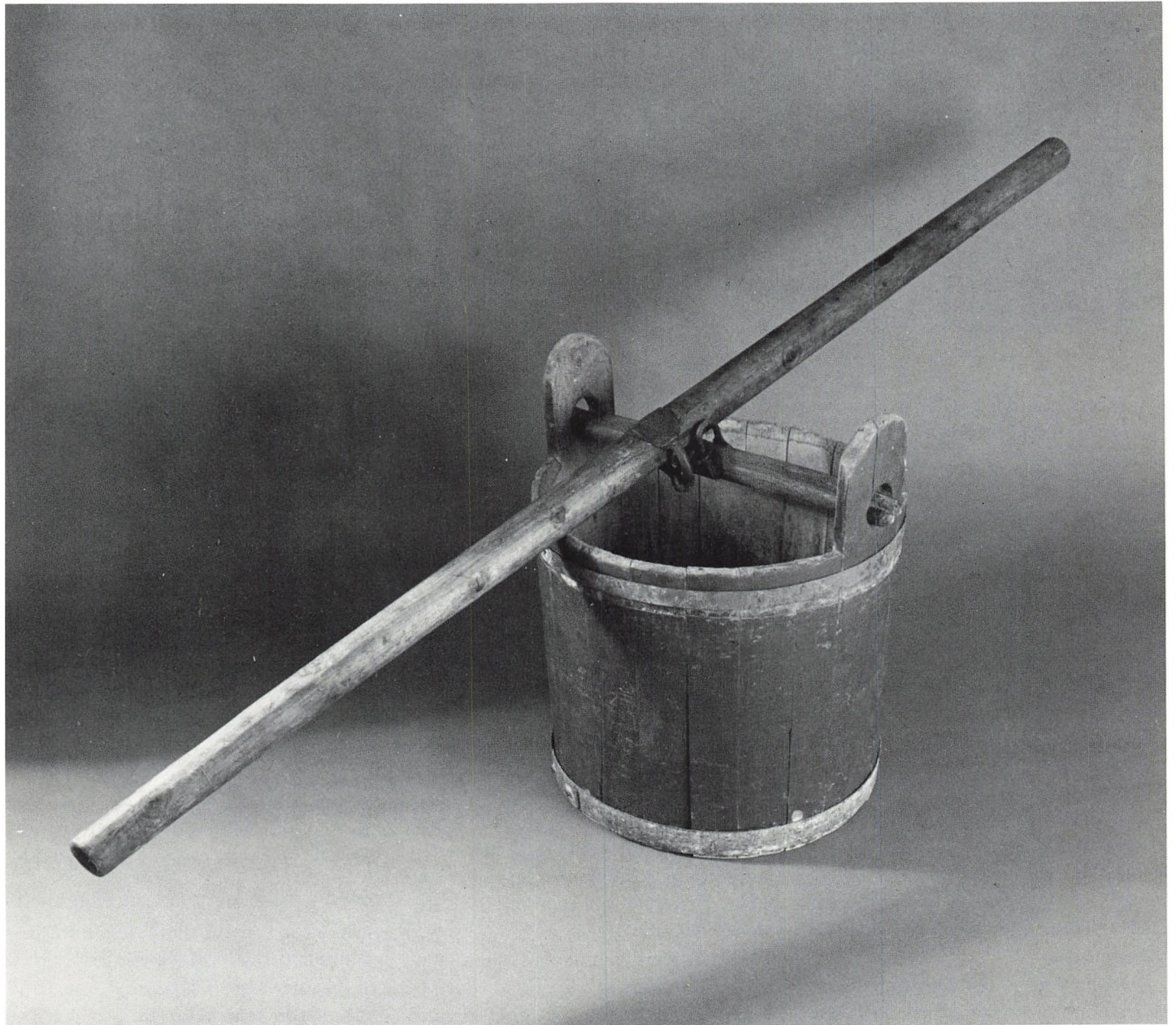
Fig. 12. Grønmalet trækar eller stavkar. I skiftet omtales op til en snes forskellige kar, placeret i spisekammeret, på loftet samt i køkken og bryggers.

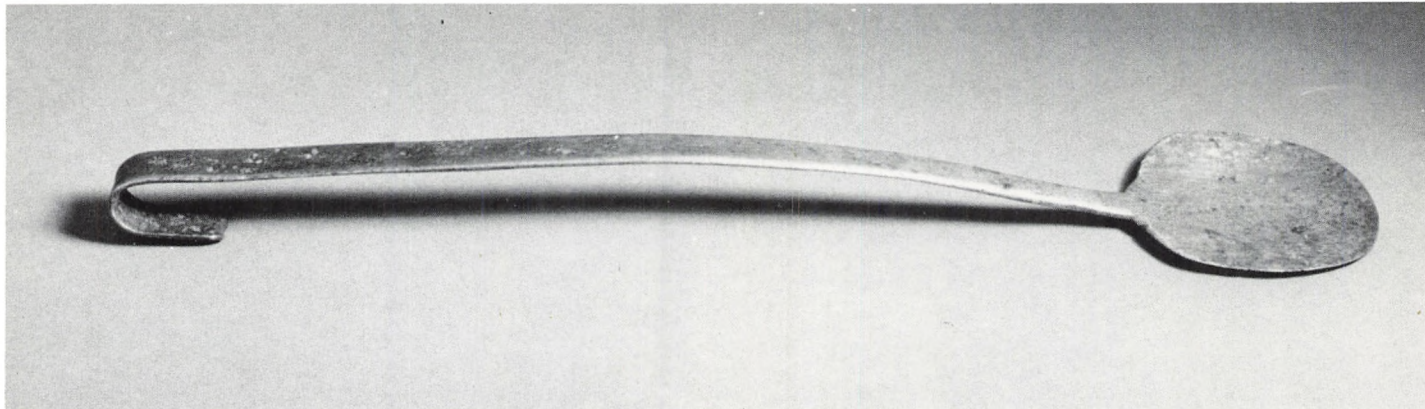
Fig. 13. Trækar med bærestang. En såkaldt vandso til at bære vand ind fra brønden, til brug i køkken og bryggers. Bærestangen er 170 cm lang. Karret er grønmalet udvendig og rødt indvendig, hvilket synes at have været en farvetradition på gårdens husholdningsredskaber.

1 rødhjelmet 6 Aar	16
1 sorthjelmet 8 Aar	12
1 do. 5 Aar	12
1 rødhjelmet 10 Aar	14
1 rød 9 Aar	10
2 rødringede Kvier	
3 Aars	24
2 Aars do.	16
1 sorthjelmet Ko	
5 Aar gammel	15
1 rød Tyr	8
6 Kalve et Aar gammel	24
2 Møgbører	4
1 Kar	1
1 sorthjelmet Ko 10 Aar	12
1 graa ditto 10 Aar	12
1 sortbroget ditto 5 Aar	14

1 rødringet ditto 5 Aar	16
1 sortringet ditto 11 Aar	10
1 do. ditto 11 Aar	12
1 do. ditto 11 Aar	12
1 do. ditto 6 Aar	14
1 hvidringet ditto 8 Aar	12
1 sorthjelmet ditto 8 Aar	12
1 sort ditto 4 Aar	12
1 rød ditto 5 Aar	16
1 sort ditto 5 Aar	16
1 sort ditto 5 Aar	12
1 sortringet Ko	
11 Aar gammel	14
1 rødringet ditto 6 Aar	18
1 Gris	8
2 Svin	12
Noget smederedskab	16

1 Vandtrug		3
1 Par Støvler		2
Nogle Bøger		2
2 Bindehunde med		
Lænker		4
1 Hat		1 3
<hr/>		
At overføre	1158	5 00
Dødsbogaarden Rugtved		
af Hartkorn 9 Tdr. 4		
Skpr. »Fdkr. 1/4 Alb.		
med Avl og Afgrøde, ?		
Gjødsk og Ildebrændsel,		
Vurderes til	6000	
<hr/>		
Ialt	7158	5

I anledning af den på Gaarden satte Værdi, som Enken fandt alt for høj, erklærede hun, at hun ønskede nogen Udsættelse af Skiftet for nærmere at erklære sig og muligen maaske søge Bevilling til at sidde i uskiftet Bo. Paa Grund heraf bevilgede Skifteforvalteren Enken Henstand i det opgivne Øjemed til d. 30. i næste Maaned, Formiddag kl. 10, at foretages paa Skifteforvalterens Kontor. Det passerede underskrevet.

Holm, L. O. Sløvborg, Christen Christensen.

Anno 1840 den 31. December blev foranstaaende Skifte igen foretaget på Skifteforvalterens Kontor i Overværelse af Vidnerne, Sognefoged Lars Olesen, Sløvborg og Christen Christensen.

Enken med Laugværge samt Børnernes Formynder var til Stede, og var

Anledningen til Skiftets Foretagelse i Dag, Enkens Andragende herom, for om muligt at træffe Overenskomst om Vurderingen for Gaarden.

Efter nogen Ventilation mellem Enken med Laugværge, Børnernes Formynder og Skifteforvalteren blev nu indgaaet den Forening, at Gaarden omsattes til en Værdi af 6800 Rdl., hvorimod Vurderingen for Besætning, Ind- og Udbo bliver uforandrede.

Som gæld føres Boet til Udgift: 100 Rdl. til Smed Isak Jensen i Tornby, 42 Rdl. til Søren Franzen i Asdal (Gjeddebro), 28 Rdl. til Gæstgiver Blichfeld i Hjørring, samt den afdødes Begravelse 30 Rdl. og Enkens Vederlag herimod med et lignende beløb.

Hvad videre Gæld, som maatte være på Boet paatog hun sig at tilsvare. Hun begærede nu, at Boet maatte

blive sluttet, og samme blev da opgjort saaledes.

Indtægt:	Rdl.	Mark
Vurderingssummen for Gaarden	6800	
ditto for Besætning og Løsøre	1158	5
	7958	5

Udgift:

Gælden til Søren Franzen, Gæstgiver Blichfeld og Isak Jensen	170	
Den afdødes Begravelse og Enkens Vederlag	60	
derimod	230	
Forskellige Udgifter ved Handelen	194-4-8	
Beholdning	7534-0-8	
Heraf ejer Enken Maren Jensdatter Halvdelen med	3767 Rdl.	4 M
og den anden Halvdel ligeledes tilfalder Børnene	3767 Rdl.	4 M

Kvægbesætningen på Rugtved

Om kvægbrugsalmsindelige stilling i amtet skriver Brinck-Seidelin:

»Hornkvæget i Hjørring amt er af en ret god race, ikke stort, men trive-

Fig. 14. 53 cm lang ske af jern, til køkkenbrug.

Fig. 15. Ovalt stavkar af træ, 40 cm højt, beregnet til støbning af tællelys. Lysestøberkarret er ikke særlig benævnt i skiftet, men i spisekammeret står anført en særlig kasse til opbevaring af tællelys.

ligt, og ej vanskeligt at fede, hovedet er lidet. Kroppen temmelig lang, smal bagtil. Ribbenene ikke for tæt på hinanden. Brystet har meget nedhængende doglap. Det er finknoklet med temmelig lange, lige ben. Lødet er aldeles forskelliget, kødet er fintrevlet og, når kvæget fødes godt, lagvis blandet med fedt. Dog er der stor forskel. På de egne, hvor græsningen er mager og god høbjærgning mangler, er kvæget af langt mindre beskaffenhed. Det sydlige Vennebjerg og det nordlige af Børglum Herred har det bedste kvæg«.

Rugtved ligger netop i dette område, og besætningen må derfor nok betragtes som værende af god, jysk race. Ved vurderingen i 1840 bestod besætningen af 29 malkekøer, 1 tyr, 4 kvier på 2-3 år, 7 kalve på 1 år. Det bemærkes, at der ikke fandtes stude i besætningen, og at bestanden af kvier og kalve var ret beskeden. Søren Rugtved må således have haft sin indtægt gennem mælke- og osteproduktion samt ved salg af korn. Når han i 1821 havde et tilgodehavende på 663 Rdl. hos skudehandler Peder Balzersen, er dette sikkert for leveret korn og mejeriprodukter.

Når tilgodehavendet havde denne størrelse, tyder det på, at Søren Rugtved har opkøbt smør fra andre gårde og solgt det videre blandet med sin egen produktion, som herregårds-smør, der lå i en højere pris.

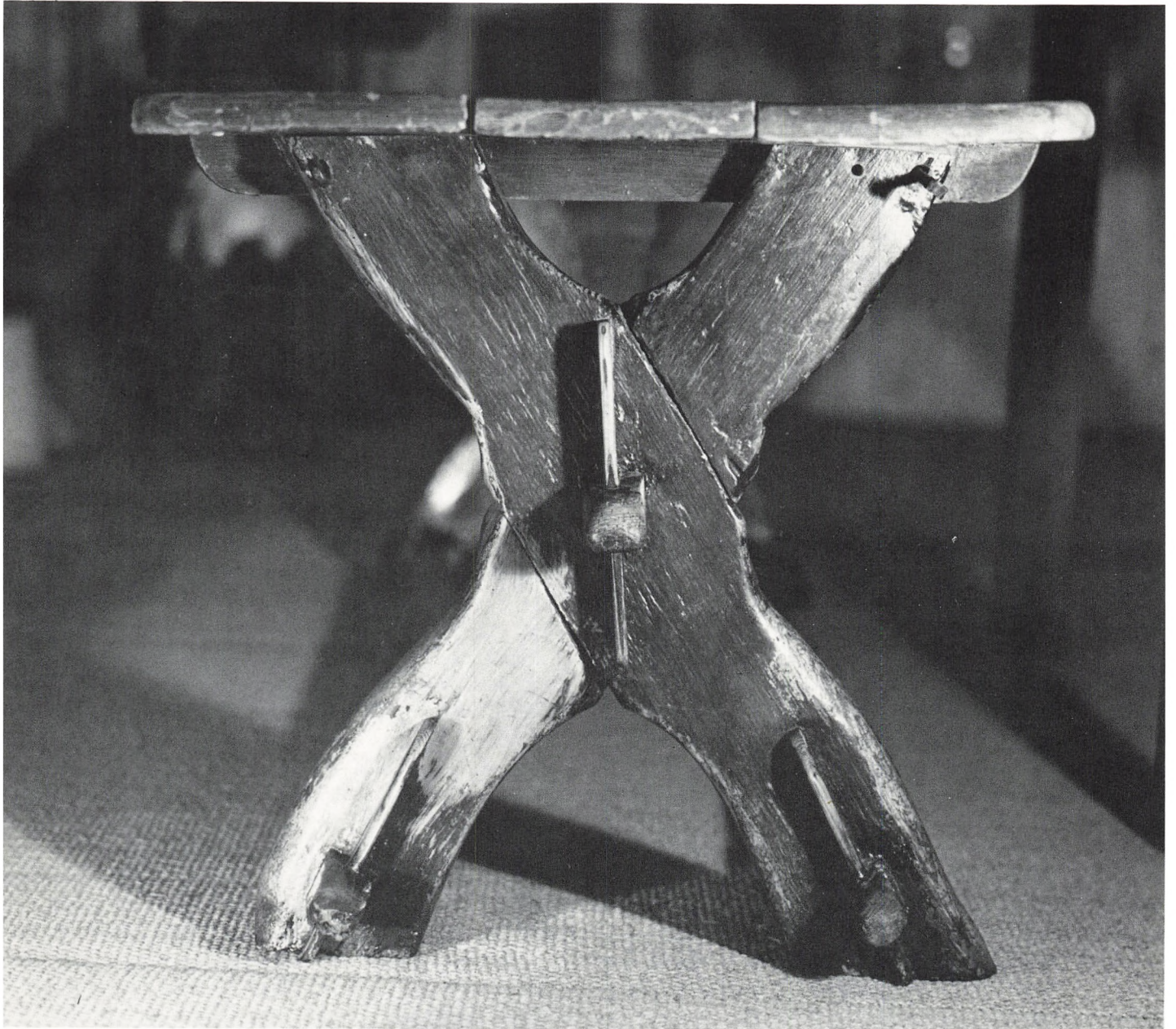
Om forholdet mellem fedestude og malkekvæg skriver Brinck-Seidelin: »Studene har i de senere år med undtagelse af 1827 været i meget ringe priser, men derimod har afsætningen på smør været bedre. Dette har bevæget mange til at afskaffe eller indskrænke studeholdet og vælge til besætning malkekøer, alene eller for en del. Og på de større gårde, hvor godt lokale for mejeriet kunne erholdes, har denne forandring vist sig meget lønnende. En veludtænkt opmuntning indeholder forordning af 12. juni 1825, der tilsteder 1 td. Lyneburgersalt for hver td. smør«.

Overgangen til malkekvæg må være sket i Søren Rugtveds tid, og det er nok i forbindelse hermed, at mejeribygningen, som ses på Rasmus Kruses billede, er blevet opført. Om køernes ydeevne i almindelig skriver Brinck-Seidelin:

»For malkningen kunne vore køer ej roses, de står golde 10 a 12 uger, melke ej meget, og melken giver tynd fløde. En hollænderiforpagter giver ej mer end 2 fjerding smør af båsen, det vil sige 2 køer«.

Ydelsen veksler naturligvis efter forholdene. Rugtved var velegnet til kvægbrug på grund af den frugtbare jord og de gode engdrag. For kornets vedkommende angiver Brinck-Seidelin et gennemsnitligt foldudbytte på $3\frac{1}{2}$. Det kunne dog gå op til 5 på den gode jord.

Fig. 16. Gavlenden af et 340 cm langt bord af fyrretræ, som var placeret i dagligstuen og vurderet til 1 rigsdaler.

Ved taksationen af besætningen er for hvert kreatur angivet pris og farve. Af hundyr var der 2 sortbrogede, 8 sorthjelmede, 6 rødhjelmede, 1 rød, 1 grå, 4 rødringede, 5 sortringede og 1 rød tyr. Da den nævnes som det eneste handyr, må det være springtyren. Den er sat til en værdi af 8 rdl. Den bedste ko er sat til 20 rdl. »Ringet« er en betegnelse, som ikke benyttes mere, men ifølge Espegaards Vendsyssel Ordbog, er det en form for broget ko med hvide bove og hvid lænd, og med en farvet plet hen over ryggen. Hvidringet er da i lighed med hvidbroget en betegnelse, der bruges, når det hvide er dominerende i forhold til de farvede partier.

På Rasmus Kruses billede af Rugtved kan man syd og vest for laden se en med kampestensdige indhegnet plads. Det er en såkaldt løkke, hvor køerne tilbragte natten om sommeren.

Fra dammen fører en nedtrådt kvægsti hen til en åbning i diget. Denne åbning kunne lukkes, og deraf kommer navnet løkke eller lukke. Den oprindelige løkke kan vi endnu se i terrænet.

Hestebestanden på Rugtved

Om hestene i amtet har Brinck-Seidelin følgende bemærkninger:

»Vendsyssels heste er ej store, ikke ofte 10 kvarter og sjældent derover, ej heller lange i kroppen, men sæd-

vanlig lette, muntre og raske til arbejdet, samt for størstedelen snilde af fortøj og opførsel, har hvælvede ribber og velsluttet krop. Dog med forskel efter de forskellige egne. Man må rose bonden for den omhu, han viser sine heste, både med hensyn til deres vinterrøgt og under deres arbejde. Drættet er velafpasset. Stavtøj, hvorved der trækkes med boven, bruges. Aldrig er bonden så arm, at han ikke har dækkener til sine heste, og aldrig har jeg set ham glemme dem over brændevinsflasken i kroen«.

Da hestene var eneste trækraft, var gode heste gårdens stolthed og pryde. Som sognefoged og ejer af sognets største gård har det været en særlig forpligtigelse for Søren Rugtved at være standsmæssigt kørende

og ridende. I vognskuret stod da også en stadsvogn til 40 rdl., og i stalden stod 4 helt sorte heste, et spand på 11 år og et på 2 og 3 år til at afløse det første, når de begyndte at falde af. Det sorte hestespand har nok været et særkende for Rugtved, når de viste sig på vejene. Der var ialt 10 voksne heste på gården og et rødblisset føl.

Svin og får

Disse to husdyrgrupper havde det til fælles, at de udelukkende holdtes af hensyn til husholdningen.

Der var kun tre svin på Rugtved, og svineholdet er slet ikke omtalt i de samtidige amtsbeskrivelser, hvilket viser hvor lidt betydning man dengang tillagde svineproduktionen.

Kun Steen Steensen Blicher, der

Fig. 17. Dette krudthorn er ikke omtalt i skiftet, men formentlig har det hængt i dagligstuen, hvor der er anført et gevær, vurderet til 1 mark. Måske er der knyttet en særlig historie til dette gevær. I bogen om »Vendsyssels Nationaldragter« fortæller J. J. Lønborg Friis i 1904 at der, midt i treserne døde en gammel mand i Tornby, hvis bedstefader var anset for at have været varulv. Engang var denne mand til gilde på Rugtved. Pludselig mærkede han at forvandlingen forestod, han løb ud i en nærliggende dal for at omvende sig og for at blive der, den times tid det ville vare ved. Men til ulykke for ham gik gårdens heste på græs i nærheden og ikke så snart havde de mærket ulven, før de styrtede sig over ham. Fortvivlet flygtede han tilbage til gården og søgte ly for hestene i forstuen, men her kom han kun fra dynen i halmen. »En ulv, en ulv«, råbtes der fra alle sider, og det lykkedes snart at få ulven skudt. Hvor meget der er om historien er svært at sige, men »ulvedalen« findes endnu, som en dyb slugt i Rugtved skov.

Fig. 18. Kammerstage til tællelys. Efter sigende hang stagen på en særlig knag i bryggerset således at den var nem at finde i mørket.

beskrev Viborg amt, går udenfor programmet og giver svinet nogle gode ord med på vejen.

Antallet af får på ejendommene i Vennebjerg herred var, efter hvad Brinck-Seidelin oplyser, 10 til 12 stk. Når fårebesætningen på Rugtved udgør 20 stk., er det kun udtryk for, at husholdningen her var større. Fårenes fornemste opgave var at levere uld, som gav kvinderne fuldt op at gøre vinteren igennem med at karte, spinde og væve. Lamme- og fårekød var desuden en udmærket tilmad.

Havebrug på Rugtved

I forgrunden på Rasmus Kruses billede ses en efter tiden betydelig have med mange buske og træer, indhegnet af et smukt kampestdige. Dette er usædvanligt. Om haverne i amtet skriver Brinck-Seidelin:

»Ved en vendsysselsk bondehave forstås et lident stykke jord ved gården, som med få skridt kan måles, hvori er lagt nogle kartofler og plantet en snes grønkål, hvilken herlighed er omgivet af et lavt, med nælder bevokset dige. Frugttræer ses kun sjældent«.

Arveskifte efter Søren Christensen

Den samlede værdi af indbo og besætning beløb sig i arveskiftet efter Søren Christensen i 1840 til 1158 rdl. 5 mark 0 skilling, og efter nogen

forhandling og en udsættelse ansattes gårdens værdi til 6800 rdl. Efter en gæld på 260 rdl. og forskellige udgifter var trukket fra, var beholdningen 7543 rdl. 8 skilling. Heraf fik enken, Maren Jensdatter, halvdelen, 3767 rdl. 4 skilling. Den anden halvdel, minus ½% arveafgift, blev delt mellem børnene således: De 3 sønner fik hver 749 rdl. 4 mark 2 sk., og de 4 døtre hver en søsterlod på 374 rdl. 5 mark. Arvemidlerne blev stående i ejendommen mod pant.

Maren Jensdatter sad nu, 40 år gammel, som enke i uskiftet bo med 7 børn i alderen 2 til 16 år. Et nyt ægteskab var ønskeligt, og der skulle snart vise sig en bejler.

16. september 1841 holdtes skifte i Højrup hos gårdmand Christen Olesen, Gunderup, efter hans d. 27. juli ved døden afgangne hustru, Karen Marie Larsdatter, f. 27. juni 1807 som datter af Lars Chr. Nielsen og Inger Sørensdatter i Stejlbjerg. Skiftet viste et overskud på 547 rdl. 2 mark 8 sk.

Kort efter friede Christen Olesen til Maren Jensdatter, og de blev viede d. 22. juli 1842. Christen Olesen bragte en søn, Ole Christian på 8 år med ind i ægteskabet.

Christen Olesen var født 1808 i Gunderup Vestergård, Vrejlev sogn, og han var broder til brændevinsbrænder Niels Olesen i Hjørring. Deres fader var Oluf Sørensen, søn af

Fig. 19. Jydepotte, formentlig en såkaldt lødgrøde til hjemmefarvning af garn og andre tekstiler.

Søren Sørensen og Maren Christensdatter af Sdr. Skovsgård. Christen Olesen var fætter til sin første kone, og han var ligeledes fætter til Søren Christensen, hvis enke, Maren Jensdatter, han ægtede. Slægtsbåndene blev knyttet endnu tættere da, som vi senere skal se, hans søn, Ole Christian, giftede sig med Søren Christensens og Maren Jensdatters yngste datter, Ane Kathrine.

Bag disse ægteskaber lå klart et ønske om at bevare gården for slægten.

Chr. Olesen var, da han giftede sig med Maren Jensdatter, 34 år, og hun 46. Børneflokket bestod af 8 børn i alderen 4 til 19 år.

Med giftermålet måtte Christen Olesen overtage sin forgængers forpligtigelse på børnemidler, en gæld på 1124 rdl. 48 3/5 mark med prioritet i gård og alt. På et tidspunkt lånte Christen Olesen et beløb på 4000 rdl. af broderen, Niels Olesen i Hjørning, men ellers fremgår det af dokumenterne, at der ikke skete større forandringer i driften af Rugtved i Christen Olesens ejertid.

Skøde af 29. september 1863

Ved skøde og aftægtskontrakt af ovenstående dato overdrog Christen Olesen gården Rugtved, matr. 31 a, Asdal sogn af hartkorn 8 tdr. 6 skp. til sin søn, Ole Christian Christensen. Den accorderede købesum var 10.900 rdl., hertil kom aftægtens ka-

pitalværdi, 940 rdl. plus 120 rdl. til boligs indretning og begravelsesomkostninger, ialt 11.960 rdl.

Af aftægtskontrakten fremgår, at: »Så længe jeg og min hustru, Maren Jensdatter, eller nogen af os lever, præsterer køberen en lejlighed i den vestre bygning nærmest våningshuset, bestående af to stuer, 6 alen på hver kant, med brædegulv i den ene og murstensgulv i den anden stue, samt kakkellovn i begge. Spisekammer, bredt 3 alen og langt i det mindste 6 alen. Køkkenet med bageovn og lokale til fornøden ildebrændsel, tilligemed loftet over denne huslejlighed, hvilken fralukkes den øvrige del af bygningen enten med mur eller brædder. For at boligen kan have bekvem indretning, tilbygges udskud ved vestre side, og værelserne anlægges fra nordre ende. Det hele indrettes godt og tidssvarende og i anførte tid vel vedligeholdes alt af køberen eller hans bekostning«.

Desuden forsynes lejligheden med de fornødne inventardele, og navnlig en gryde i grube af passende størrelse, vask og bord i køkkenet, lofts-trappe og fornødne hylder og rækker.

Dernæst følger en opregning af de årlige ydelser, der påhviler køberen.

Den 20. februar 1870 døde Maren Jensdatter, og den 19. juli 1872 døde Christen Olesen. Dermed sluttede en epoke i Rugtveds historier, med en

livsform, der i det væsentligste byggede på naturalieøkonomi.

Samtidig med at Ole Christian Christensen overtog gården, giftede han sig, som tidligere omtalt, med Søren Christensens datter, Ane Kathrine, og de unge folk tog energisk fat på at omstille driften til større produktion og til pengeøkonomi. De gamle avlsbygninger ombyggedes, og nye driftsbygninger føjedes til.

Om denne udvikling handler det næste afsnit af Rugtveds historie, der bringes i et følgende nummer af Vendsyssel nu og da.

NOTE

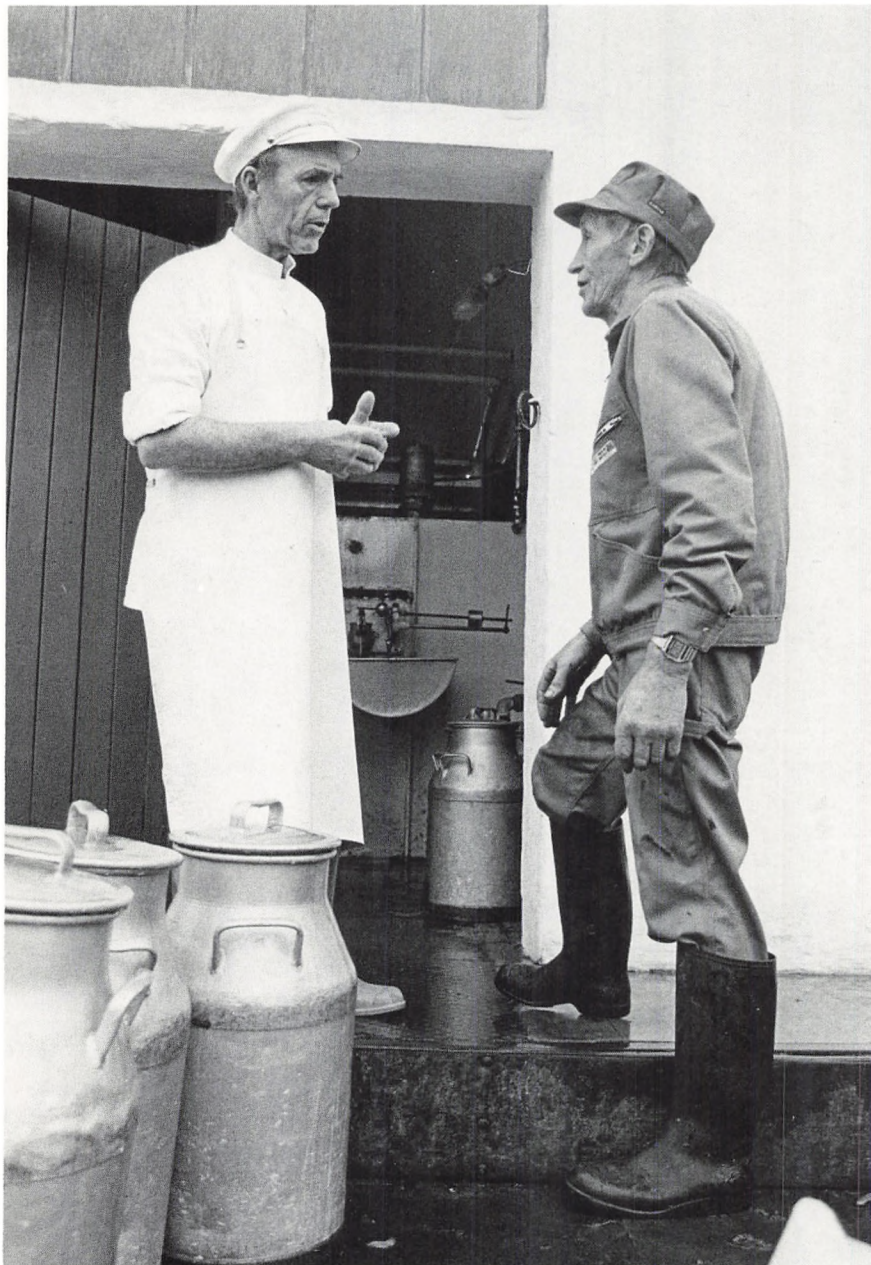
Ingvar Mølbjerg. Født 28/5 1913. Dyr-lægeeksamen. Har skrevet kronikker og artikler om lokalhistoriske emner fra Vendsyssel.

ILLUSTRATIONER

Alle billeder er fotograferede af Ole Brønden.

Fig. 20. To år efter Søren Christensens død giftede enken sig med gårdmand Christen Olesen fra Gunderup, der medbragte en 8 årig søn, Ole Christian, i ægteskabet. Ved skøde og aftægtskontrakt af 29. september 1863 overdrog Christen Olesen gården til sønnen, som samtidig gifter sig. Med dette ægtepar indledes et nyt kapitel i Rugtveds historie, hvor driften omlægges fra selvforsyning til et moderne landbrug, baseret på pengeøkonomi.

Mejeriet Vennebjerg

*Den sidste brik
i puslespillet*

af Carl-Hermann Hansen

*Oktobermorgen med småkold regn.
Vante beskeder og aftaler om særlige
forhold på denne dag.*

Den 1. oktober 1984 indstillede mejeriet Vennebjerg sin produktion efter et stort spand af år, fyldte med dagligt, ihærdigt arbejde.

En arbejdsuge på 60-70 timer var ikke usædvanlig for mejerierejer Tage Nielsen og hans hustru Dagmar, og mælkekusken Svend kørte i 38 år med kun 2-3 fraværdsdage ialt.

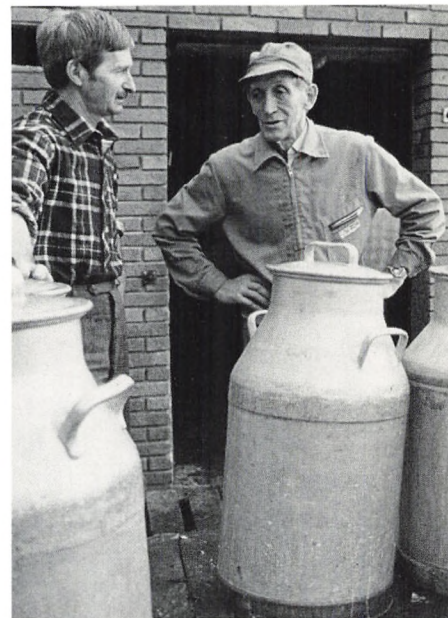
Men udviklingen er ikke venligt

stemt imod de små landsbyer. Brugsen lukker og købmanden også. Forsamlingshuset må opgives, og skolebørnene sendes allerede fra de små klasser i en centralskole, langt væk fra landsbysamfundet.

Færre og færre vover landbrugets risikofyldte tilværelse, og leverandørerne til mejeriet Vennebjerg blev efterhånden så få, at Tage og Dagmar

Nielsen valgte at holde inde og gå på efterløn. Beslutningen blev truffet uden bitterhed, men med vemod, for de holdt af deres arbejdsplads og havde haft et nært forhold til leverandører og kunder.

Den sidste arbejdsdag har alle sine rutinemæssige opgaver, kombineret med den særegne stemning af uigenkaldelighed.

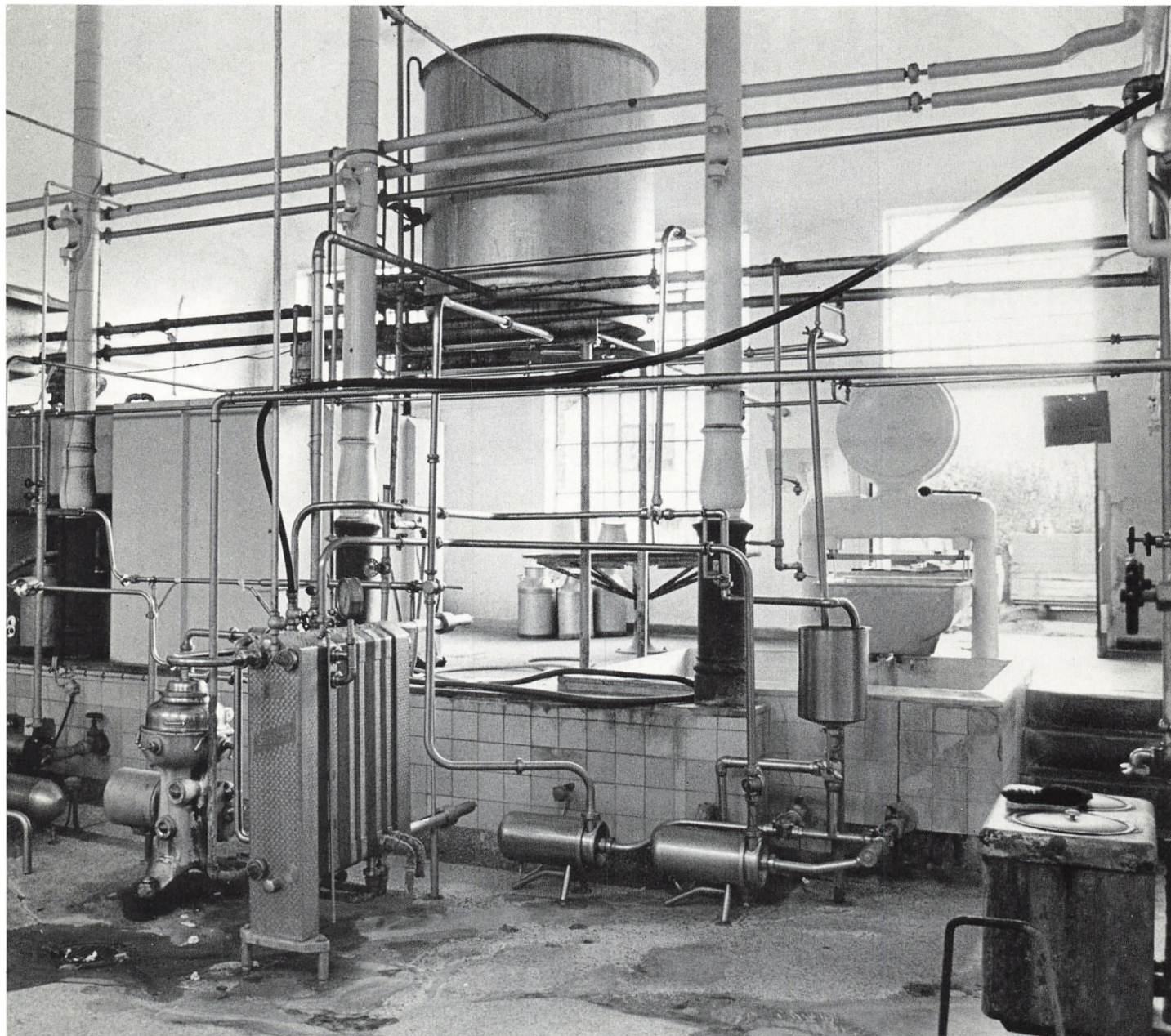

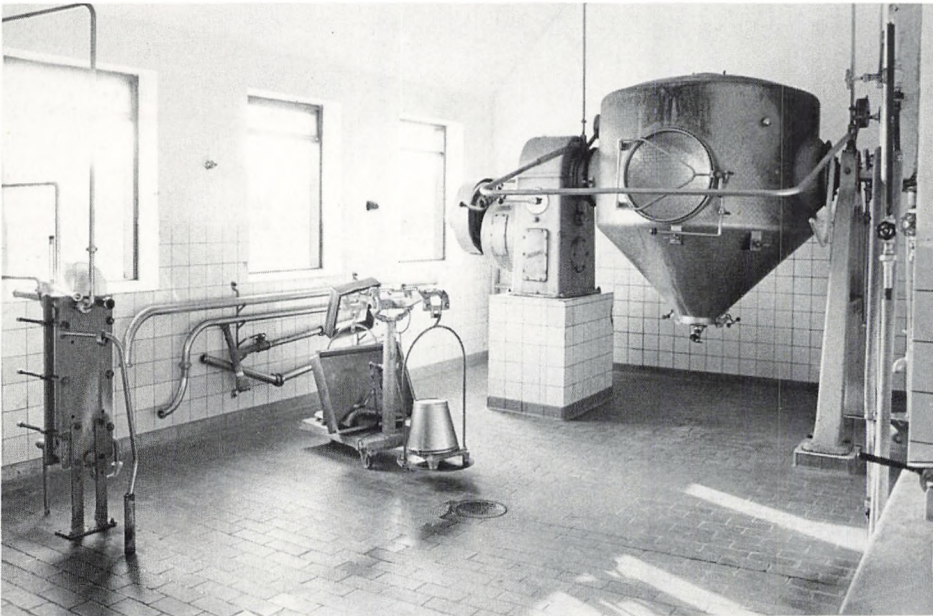
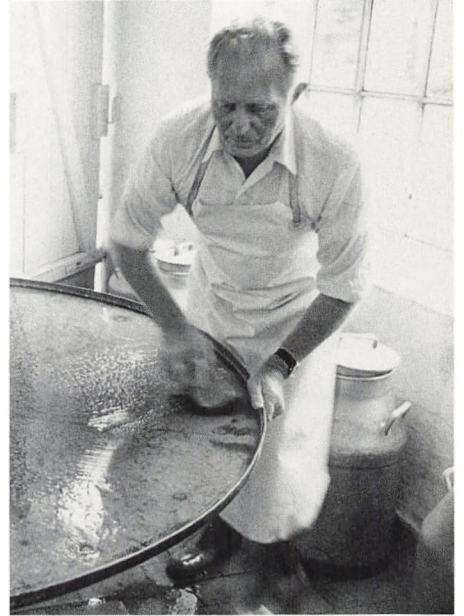
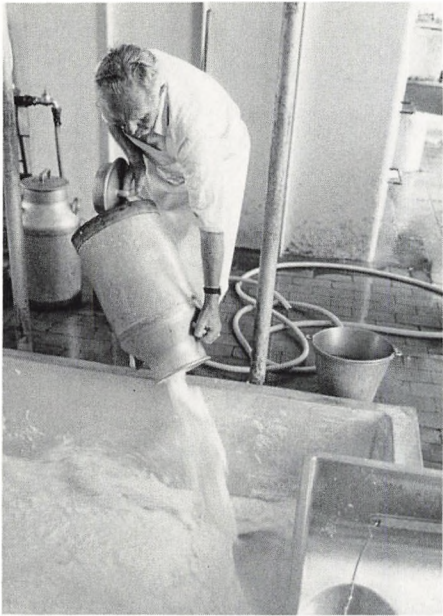
*Den 1. oktober 1984.
Som alle de andre dage
og alligevel slet ikke:
Samme vante tag
i bredfyldte jungler.
Pludselige eksplosioner
af sammenspærede følelser
samme kaffepausested
mens sidste dags grålige oktoberlys
fylder stuen.*

*Den 1. oktober 1984
klokken 8.30
sidste dags grå blødhed
mildner
det ikke mere daglige
arbejde
som skal gøres
også i dag.*

*Osten og det gode smør
som smager af årstid
af efterår
den sidste første dag i oktober.*

NOTE

Carl-Hermann Hansen. Født 9/9 1949. Fotouddannet. Ansat ved Vendsyssel historiske Museum i 1985 som fotograf ved projekt »Arbejdets historie i Nordvestvendsyssel«.

